

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ»

Διπλωματική Εργασία

***Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: Η
ΟΛΟΕΝΑ ΚΑΙ ΠΙΟ ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΡΟΣΟΝΤΩΝ ΚΑΙ
ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΑΥΞΗΜΕΝΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ. ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ***

Στυλιανή Η. Βασιλειάδου

Πειραιάς, 2026

UNIVERSITY OF PIRAEUS
SCHOOL OF ECONOMICS, BUSINESS AND INTERNATIONAL
STUDIES
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER'S PROGRAM IN
"ECONOMICS OF EDUCATION AND MANAGEMENT OF EDUCATIONAL
UNITS"

Master's Thesis

***THE CHALLENGE OF GLOBALIZATION: THE GROWING
NEED FOR QUALIFICATIONS AND SKILLS
ACQUISITION AND THE RISING ECONOMIC
INEQUALITIES. A CONTEMPORARY APPROACH***

Styliani I. Vasileiadou

Piraeus, 2026

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία, έχει γραφτεί από εμένα αποκλειστικά στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης ότι αναφέρονται καταλλήλως στο σύνολό τους οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου»

Στυλιανή Η.Βασιλειάδου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη σχέση μεταξύ της αυξανόμενης ανάγκης για απόκτηση δεξιοτήτων και των οικονομικών ανισοτήτων στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Οι σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας καθιστούν την απόκτηση δεξιοτήτων και προσόντων όχι απλώς ένα συγκριτικό πλεονέκτημα όπως συνέβαινε στο παρελθόν, όπου ακόμη και η κατοχή περιορισμένων πρόσθετων προσόντων αρκούσε για να διαφοροποιήσει ουσιαστικά έναν υποψήφιο, αλλά βασική προϋπόθεση πλέον για την επιβίωση στην αγορά εργασίας, ιδίως υπό το πρίσμα των τεχνολογικών εξελίξεων που τη συνοδεύουν. Παρά το γεγονός αυτό, η πρόσβαση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση δεν είναι ισότιμα εφικτή για όλους.

Για την επίτευξη του ερευνητικού σκοπού πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα μέσω δέκα (10) ημι-δομημένων συνεντεύξεων με άτομα από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά υπόβαθρα και επαγγελματικές καταστάσεις, τα οποία διαθέτουν τουλάχιστον πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι η οικονομική δυνατότητα των ατόμων, καθώς και παράγοντες όπως το κοινωνικό κεφάλαιο, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την πρόσβαση σε εκπαίδευση και κατάρτιση. Αν και θεωρητικά η ενίσχυση των δεξιοτήτων θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση των ανισοτήτων, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι, στην πράξη, αυτές τείνουν να διευρύνονται, καθιστώντας αναγκαίες ουσιαστικές παρεμβάσεις στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης.

Συμπερασματικά, η απόκτηση προσόντων και δεξιοτήτων, αντί να μειώνει το χάσμα μεταξύ των εργαζομένων, ενδέχεται να οδηγεί σε νέες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού. Ως εκ τούτου, η σχέση μεταξύ δεξιοτήτων και ευκαιριών στην αγορά εργασίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ουδέτερη, αλλά διαμορφώνεται σε άμεση συνάρτηση με τις οικονομικές ανισότητες.

Λέξεις-κλειδιά: παγκοσμιοποίηση, δεξιότητες, αγορά εργασίας, προσόντα, οικονομικές ανισότητες

ABSTRACT

This study examines the relationship between the increasing demand for skills acquisition and economic inequalities in the context of globalization. Contemporary labor market requirements have transformed the acquisition of skills and qualifications from a mere competitive advantage— as was the case in the past, when even limited additional credentials were sufficient to significantly differentiate a candidate— into a fundamental prerequisite for survival in the labor market, particularly in light of the technological developments associated with globalization. Despite this, access to education and training is not equally attainable for all individuals.

To achieve the research objective, primary research was conducted through ten (10) semi-structured interviews with individuals from diverse socioeconomic backgrounds and employment situations, all of whom hold at least a tertiary education degree. The findings indicate that individuals' financial capacity, along with factors such as social capital, constitutes a decisive factor in accessing education and training. Although, in theory, the enhancement of skills could contribute to reducing inequalities, the results suggest that, in practice, these inequalities tend to widen, highlighting the need for substantial interventions in the fields of education and training.

In conclusion, the acquisition of skills and qualifications, rather than reducing disparities among workers, may instead contribute to the emergence of new forms of social exclusion. Therefore, the relationship between skills and opportunities in the labor market cannot be considered neutral, but is shaped in direct relation to economic inequalities.

Keywords: globalization, skills, qualifications, labor market, economic inequalities

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους στάθηκαν δίπλα μου και συνέβαλαν, άμεσα ή έμμεσα, στην ολοκλήρωση αυτού του ταξιδιού, προσφέροντάς μου στήριξη, υπομονή και ενθάρρυνση.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους διδάσκοντες του προγράμματος για την κατανόηση και την υπομονή τους καθ' όλη τη διάρκεια της προσπάθειας ολοκλήρωσης της εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου, καθώς και στους συμμετέχοντες της έρευνας, οι οποίοι, παρά τον περιορισμένο χρόνο και τις υποχρεώσεις τους, συνέβαλαν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της παρούσας μελέτης.

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2. ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ	3
2.1 Η έννοια της παγκοσμιοποίησης.....	3
2.2 Η σημασία της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο	10
2.3 Ψηφιακός γραμματισμός (<i>digital literacy</i>)	12
2.4 Η αυτοματοποίηση : ευκαιρία ή απειλή	14
2.5 Το φαινόμενο της πόλωσης στην αγορά εργασίας	15
2.6 Η ανάγκη για εκπαίδευση και νέες δεξιότητες	16
2.7 Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα μέτρα για την εκπαίδευση	19
2.8 Ανεργία και προσδιοριστικοί παράγοντες: σύνδεση με τις δεξιότητες.....	23
2.9 Η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας	24
3. ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ.....	28
3.1 Η έννοια και η μέτρηση των οικονομικών ανισοτήτων.....	28
3.2 Εκπαίδευση, αγορά εργασίας και ανισότητες	30
3.3 Ανισότητα ευκαιριών.....	33
3.3.1 Δομικοί φραγμοί και κοινωνική αναπαραγωγή στο ελληνικό	34
εκπαιδευτικό σύστημα	34
3.3.2 Παγκοσμιοποίηση, τεχνολογία και ψηφιακό χάσμα.....	34
3.3.3 Εργασιακή Επισφάλεια, φτώχεια και πολιτικές επιλογές.....	35
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ.....	36
5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ , ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ.	38
5.1 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά και Προφίλ Συμμετεχόντων.....	38
5.2 Η ανάλυση των απαντήσεων.....	42
5.2.1 Πρώτος θεματικός άξονας: παγκοσμιοποίηση και αντιλήψεις για τις	42
ανισότητες	42
5.2.2 Δεύτερος θεματικός άξονας : εκπαίδευση, δεξιότητες και	48
ανταγωνιστικότητα	48
5.2.3 Τρίτος θεματικός άξονας :πολιτικές, αγορά εργασίας και εργασιακή.....	58

ανασφάλεια.....	58
5.2.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: προβλέψεις για το μέλλον και η δυναμική ...	67
των ανισοτήτων χωρίς μεταρρυθμίσεις.....	67
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	68
6.1 Συμπεράσματα ανά θεματικό άξονα.....	68
6.1.1 Πρώτος θεματικός άξονας: παγκοσμιοποίηση και αντιλήψεις για	69
τις ανισότητες.....	69
6.1.2 Δεύτερος θεματικός άξονας : εκπαίδευση, δεξιότητες και.....	70
ανταγωνιστικότητα.....	70
6.1.3 Τρίτος θεματικός άξονας :πολιτικές, αγορά εργασίας και εργασιακή.....	71
ανασφάλεια.....	71
6.1.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: προβλέψεις για το μέλλον και η δυναμική ...	71
των ανισοτήτων χωρίς μεταρρυθμίσεις.....	71
6.2 Συνολική αποτίμηση της έρευνας.....	73
6.3 Προτάσεις πολιτικής.....	74
6.4: Περιορισμοί της Έρευνας.....	75
6.5 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα.....	77
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78
7.1 Ελληνική βιβλιογραφία	78
7.2 Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	80
8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	86

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση αποτελεί διαχρονικά ένα κρίσιμο και επίκαιρο ζήτημα, καθώς συνιστά σημαντικό παράγοντα οικονομικής, κοινωνικής και ανθρώπινης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, η σημασία της εκπαίδευσης και της ανάπτυξης δεξιοτήτων αναδεικνύεται ως καθοριστική για την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού στη διαρκώς μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας. Ως εκ τούτου, η σημασία αυτή αναγνωρίζεται σε πολλαπλά θεσμικά επίπεδα.

Σύμφωνα μάλιστα με την Αρχή 1 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων που συστάθηκε το 2017 :

«Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, κατάρτιση και διά βίου μάθηση προκειμένου να διατηρήσει και να αποκτήσει δεξιότητες που θα του επιτρέψουν να συμμετέχει πλήρως στην κοινωνία και να διαχειρίζεται με επιτυχία τις αλλαγές στην αγορά εργασίας.» (European Commission, 2017).

Η σημασία της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση για την κινητικότητα του ανθρώπινου δυναμικού έχει επίσης αναδειχθεί σε προγενέστερα θεσμικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), όπου στο άρθρο 123 προβλέπεται η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και η ενίσχυση της απασχόλησης και της επαγγελματικής κινητικότητας των εργαζομένων, ιδίως μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης και του επαγγελματικού αναπροσανατολισμού. Παράλληλα, στο άρθρο 127 της ίδιας Συνθήκης θεσπίζεται ότι η Κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, με στόχο τη βελτίωση της αρχικής και συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης, την ενίσχυση της επαγγελματικής ένταξης και επανένταξης στην αγορά εργασίας, καθώς και τη διευκόλυνση της κινητικότητας των εκπαιδευομένων και των εκπαιδευτών.

Μεταγενέστερα, η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007) ενισχύει την παραπάνω κατεύθυνση : «Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των

δράσεων της , η Ένωση συνεκτιμά τις απαιτήσεις που συνδέονται με την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης , με τη διασφάλιση της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας ,με την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, κατάρτισης και προστασίας της ανθρώπινης υγείας» (Συνθήκη της Λισαβόνας, 2007) Συνεπώς, μέσα από το σύνολο των ανωτέρω θεσμικών κειμένων αναδεικνύεται ότι η εκπαίδευση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων αποτελούν θεμελιώδη παράγοντα για την προώθηση της απασχολησιμότητας, της κοινωνικής συνοχής και των ίσων ευκαιριών στη σύγχρονη οικονομία.

Ωστόσο, η σημαντική απόκλιση στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες των ατόμων αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα της παγκόσμιας ανισότητας. Η δυνατότητα των ατόμων να επωφεληθούν από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης, αλλά και να συμμετέχουν ενεργά σε αυτές, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων που διαθέτουν. Επιπλέον, η ενεργός συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή προϋποθέτει την πρόσβαση στην απασχόληση και την εξασφάλιση ενός επαρκούς εισοδήματος, στοιχεία που ενισχύουν το κίνητρο των ατόμων να συμβάλλουν στην κοινωνική ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, η ενίσχυση της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και των υποδομών αναδεικνύεται σε κρίσιμο παράγοντα, καθώς η διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου που προάγει τις ίσες ευκαιρίες αποτελεί βασική προϋπόθεση για μια πιο συμπεριληπτική ανάπτυξη. Ο ΟΗΕ στην "Ατζέντα 2030" έχει ορίσει 17 στόχους για την Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ο πρώτος στόχος αφορά στην εξάλειψη της φτώχειας , ωστόσο δεν περιορίζεται μόνο στην έλλειψη οικονομικής ευημερίας, αλλά και στην αντιμετώπιση της πείνας, της περιορισμένης πρόσβασης σε εκπαίδευση καθώς και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο τέταρτος στόχος είναι η διασφάλιση ποιοτικής εκπαίδευσης, δηλαδή εκπαίδευση και κατάρτιση χωρίς αποκλεισμούς παντός τύπου, ενώ ο δέκατος στόχος φέρει τίτλο: "Λιγότερες ανισότητες", προσβλέποντας σε μια βιώσιμη και συμπεριληπτική ανάπτυξη, με έμφαση κυρίως στην καταπολέμηση της εισοδηματικής ανισότητας. Οι προαναφερθέντες στόχοι, παρόλα αυτά, δύνανται να επιτευχθούν μόνο εάν οι εθνικές κυβερνήσεις λάβουν δραστικές πρωτοβουλίες και μέτρα για την επένδυση επαρκών πόρων σε εκπαίδευση, κατάρτιση και υποδομές , δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα θεσμικό πλαίσιο που εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες χωρίς αποκλεισμούς , για όλους (United Nations, 2015).

Η ανάγκη για ισότιμη πρόσβαση σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες είναι πλέον περισσότερο αναγκαία από ποτέ λόγω των σύγχρονων προκλήσεων στην αγορά εργασίας. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας, τα νέα δεδομένα στην αγορά εργασίας όπως διαμορφώνονται με την αυτοματοποίηση και την άνοδο της τεχνητής νοημοσύνης, καθιστούν τις δεξιότητες απαραίτητες προκειμένου να ενισχυθεί η καινοτομία και η απασχόληση σε μια ταχέως μεταβαλλόμενη παγκόσμια οικονομία. Ταυτόχρονα, με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση που συνοδεύεται από την αλλαγή του «καθεστώτος συσσώρευσης», οι αλλαγές στην αγορά εργασίας επιταχύνονται σημαντικά. Η ευελιξία κρίνεται απαραίτητη για την καταπολέμηση της ανεργίας, ενώ ο περιορισμός της κρατικής παρέμβασης και η αύξηση της ιδιωτικοποίησης αντικατοπτρίζουν μια κοινωνία που βασίζεται περισσότερο στον ιδιωτικό τομέα.

Ωστόσο, εξαιτίας της ταχείας αλλαγής της ζήτησης και των ασαφών προβλέψεων για τις τάσεις στην αγορά εργασίας, η απλή αναβάθμιση των δεξιοτήτων δεν επαρκεί από μόνη της για να διασφαλιστεί ότι οι δεξιότητες των εργαζομένων θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των θέσεων εργασίας(Quintini, 2011).

Η παρούσα εργασία εστιάζει ιδιαίτερα στο ζήτημα της πρόσβασης στην απόκτηση προσόντων, θέτοντας το ερώτημα κατά πόσο οι απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας είναι πραγματικά εφικτές για όλους. Στη σύγχρονη πραγματικότητα, ακόμη και για βασικές θέσεις εργασίας, απαιτούνται συχνά πιστοποιήσεις και δεξιότητες, των οποίων η απόκτηση συνεπάγεται σημαντικό οικονομικό κόστος. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τον ρόλο των εισοδηματικών ανισοτήτων ως καθοριστικού παράγοντα στην πρόσβαση σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες.

2. ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

2.1 Η έννοια της παγκοσμιοποίησης

Αν και έχουν δοθεί πολλαπλοί ορισμοί της έννοιας της παγκοσμιοποίησης, η σημασία της διαφέρει ανάλογα με την προσέγγιση. Για κάποιους είναι μια έννοια, μία διαδικασία, ενώ για άλλους πρόκειται για μια εποχή ή ένα σύστημα. Η επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης Eur-Lex ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως την τάση του ανοίγματος

οικονομιών και συνόρων, η οποία οφείλεται στην αύξηση των διεθνών εμπορικών συναλλαγών και της κινητικότητας των κεφαλαίων, στην ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων και ιδεών, καθώς και στη διάδοση πληροφοριών, γνώσεων και τεχνολογιών (European Union, 2020). Αν και δεν υπάρχει ομοφωνία γύρω από τον ορισμό της παγκοσμιοποίησης, στη βιβλιογραφία έχει επικρατήσει ο ορισμός του Anthony Giddens, σύμφωνα με τον οποίο η παγκοσμιοποίηση συνιστά την «εντατικοποίηση των παγκόσμιων κοινωνικών σχέσεων, μέσω των οποίων απομακρυσμένες περιοχές συνδέονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα τοπικά γεγονότα να διαμορφώνονται από εξελίξεις που συμβαίνουν σε μεγάλες αποστάσεις και αντίστροφα» (Giddens, 1990).

Ο Jarvis (2010) διατείνεται πως η παγκοσμιοποίηση συνιστά στην πραγματικότητα μια «παγκόσμια υποδομή», η οποία ελέγχεται από μη αιρετούς διευθυντές διεθνικών επιχειρήσεων και ασκεί κυριαρχική επιρροή στα κράτη-έθνη. Αυτό το σύστημα επιβάλλει μια παγκόσμια σύγκλιση που δεν εξαλείφει τη φτώχεια, αλλά αντίθετα την αναπαράγει. Η ισχύς αυτού του πυρήνα βασίζεται στον έλεγχο τόσο του οικονομικού όσο και του διανοητικού κεφαλαίου, χρησιμοποιώντας την πληροφορική ως εργαλείο επιβολής, οδηγώντας σε μια κατάσταση «διαίρει και βασίλευε» σε διεθνές επίπεδο.

Μια διαφορετική προσέγγιση ακολουθεί ο Ulrich Beck, ο οποίος δηλώνει πως η παγκοσμιοποίηση δεν σημαίνει το τέλος της πολιτικής, αλλά τη μετατόπισή της πέρα από τα όρια του εθνικού κράτους και των παραδοσιακών διακρίσεων μεταξύ πολιτικού και μη πολιτικού. Όποιο κι αν είναι το πεδίο αναφοράς της (οικονομία, αγορές, εργασία, κεφάλαιο ή πληροφορίες), οι συνέπειές της είναι μεγάλης σημασίας, καθώς θεσμοί της βιομηχανικής κοινωνίας που θεωρούνταν σταθεροί αποδυναμώνονται και καθίστανται αντικείμενο πολιτικής παρέμβασης (Beck, 2000). Ακόμη, ο ίδιος σημειώνει πως η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε αποδυνάμωση βασικών δομών του κράτους πρόνοιας, της φορολογικής πολιτικής και των συλλογικών διαπραγματεύσεων, ενώ ενισχύει τη δυνατότητα των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των πολυεθνικών, να επηρεάζουν όχι μόνο την οικονομία αλλά και την κοινωνία συνολικά, μέσω της κινητικότητας κεφαλαίων, θέσεων εργασίας και φορολογικών βάσεων.

Κατά γενική ομολογία, η παγκοσμιοποίηση συνδέεται με μια σειρά από αλληλένδετες εξελίξεις, όπως η ραγδαία ανάπτυξη των ψηφιακών δικτύων (π.χ. διαδίκτυο), η ενίσχυση των διεθνών μεταφορών και του παγκόσμιου εμπορίου, καθώς και η τεχνολογική πρόοδος. Επιπλέον, περιλαμβάνει την ενδυνάμωση της διεθνούς συνεργασίας και αλληλεξάρτησης, τη λειτουργία υπερεθνικών οργανισμών, τη διεύρυνση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, καθώς και τη διαμόρφωση κοινών διεθνών προτύπων και κανόνων .

Παράλληλα, η παγκοσμιοποίηση έχει συμβάλει στην ανάδυση «παγκόσμιων διαλόγων», γύρω από την εκπαίδευση, στο πλαίσιο των οποίων πολλές κυβερνήσεις υιοθετούν παρόμοιες πολιτικές ατζέντες που συνδέουν την εκπαίδευση με την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και την οικονομική μεγέθυνση. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως επένδυση που αποσκοπεί στη βελτίωση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης (Spring, 2008).

Μάλιστα, εξαιτίας του σύγχρονου αβέβαιου και ρευστού περιβάλλοντος που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση, τα ζητήματα της διεθνούς κινητικότητας των εργαζομένων και της απασχόλησης αναδύονται ως μείζονες παγκόσμιες προκλήσεις. Το ανθρώπινο κεφάλαιο, το οποίο «διέπεται» από το επίπεδο εκπαίδευσης, τις ικανότητες και δεξιότητες του εργατικού δυναμικού έχει πιο κρίσιμο ρόλο από ποτέ. Αυτό συνεπάγεται το ότι η εργασία αποτελεί πλέον στρατηγικό μοχλό που καθορίζει τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των υπόλοιπων παραγωγικών πόρων και όχι απλώς ένας απλός συντελεστής παραγωγής αλλά και ότι η επένδυση στη γνώση και στις δεξιότητες είναι η μόνη στρατηγική που επιτρέπει στο εργατικό δυναμικό να παραμένει προσαρμοστικό και να συμβάλλει στην οικονομική ανάκαμψη (Bayrak & Tatli, 2018).

Ωστόσο, το πρόβλημα δεν έγκειται τόσο στον ορισμό της έννοιας της παγκοσμιοποίησης, αλλά στο να παρατηρούμε και να αξιολογούμε τις αναμενόμενες και μη συνέπειές της στα κράτη-έθνη και τα άτομα σε όλο τον κόσμο. Σύμφωνα με τον McLaren (2017) το κεντρικό ερώτημα για την παγκοσμιοποίηση είναι το ποιος τελικά κερδίζει από αυτήν, δίνοντας έμφαση στις σημαντικές επιπτώσεις και δυσκολίες προσαρμογής που καλείται να αντιμετωπίσει το σύγχρονο εργατικό δυναμικό εξαιτίας του διεθνούς εμπορίου. Αναλυτικότερα, η μετάβαση από τον έναν επαγγελματικό κλάδο στον άλλον, είναι μια διαδικασία που απαιτεί χρόνο και πόρους, που δεν είναι προσβάσιμοι σε πολλούς εργαζομένους. Ως εκ τούτου, η αγορά εργασίας αντιδρά με χαμηλές ταχύτητες, ενώ παράλληλα οι εργαζόμενοι σε φθίνοντες επαγγελματικούς κλάδους επηρεάζονται περισσότερο αρνητικά. Σε αυτό το πλαίσιο, με βάση τον McLaren, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η λεγόμενη «αξία των μελλοντικών επιλογών» (option value), αφού οι εργαζόμενοι δεν καλούνται να αξιολογήσουν μόνο την τρέχουσα κατάστασή τους, αλλά και τη δυνατότητα (ή την αδυναμία) τους να ελιχθούν στο μέλλον, γεγονός το οποίο συνδέεται άμεσα με την οικονομική ευημερία τους.

Ο Φωτόπουλος (2026) επισημαίνει τον κίνδυνο της ανάδυσης «νέων κοινωνικών χωματερών», καθώς η μετάβαση από τη γνώση στις δεξιότητες στην εποχή της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης τείνει να υπονομεύει τον ρόλο της εκπαίδευσης ως μέσου κοινωνικοποίησης και πολιτισμού, περιορίζοντάς την σε ένα στενό όχημα εξυπηρέτησης των συμφερόντων της παγκοσμιοποίησης. Η UNESCO(2025) με την σειρά της αναδεικνύει τον έντονο βαθμό αλληλεξάρτησης στον σύγχρονο κόσμο, και καθώς τα παγκόσμια προβλήματα επηρεάζουν την ανθρωπότητα στο σύνολο της, επιτάσσει την ανάγκη να συνειδητοποιούν οι άνθρωποι πως μέσα από την εκπαίδευση χρειάζεται να μεταλαμπαδευτεί η ανάγκη για συλλογική δράση, καθώς η κοινωνική δικαιοσύνη και η ευημερία δεν μπορούν να επιτευχθούν μεμονωμένα, αλλά μόνο μέσα από την συλλογική δράση. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι έχει τονιστεί η αναγκαιότητα λήψης πρωτοβουλιών και μέτρων για την ισότιμη πρόσβαση σε εκπαίδευση και κατάρτιση και τις ήδη εφαρμοσμένες αλλαγές στις εκπαιδευτικές πολιτικές του 21ου αιώνα, αντιμετωπίζουμε επαναλαμβανόμενα προβλήματα.

Ο 20ος αιώνας επέφερε σημαντική πρόοδο στην παγκόσμια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, αλλά αυτή συνοδεύτηκε από προβλήματα όπως οι ανισότητες. Παρά την παγκόσμια ρητορική που προτάσσει το ιδεώδες της "εκπαιδευτικής αριστείας", οι υφιστάμενες πρακτικές στην εκπαίδευση φαίνεται να αναπαράγουν διαχρονικές ανισότητες. Κρίνεται, επομένως, επιτακτική η αναθεώρηση του κανονιστικού πλαισίου της εκπαιδευτικής πολιτικής, με άξονες την ισότιμη πρόσβαση στη γνώση, τον συστηματικό έλεγχο των εκπαιδευτικών δομών και την ανάδειξη της παιδείας ως αδιαπραγμάτευτο ανθρώπινο δικαίωμα. Οι υπεύθυνοι της εκπαιδευτικής πολιτικής πρέπει να λάβουν υπόψη τους το κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο και να επιδιώξουν την αντιστροφή των προνομιούχων συστημάτων στις κοινότητες.

Βέβαια, ενώ η δια βίου μάθηση προβάλλεται ως το αντίδοτο στις προκληθείσες κοινωνικές ανισότητες και ως εργαλείο για την προσαρμογή των εργαζομένων στα νέα απαιτητικά δεδομένα, σύμφωνα με τον Καραλή, στην πράξη η συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων φαίνεται να λειτουργεί ενισχυτικά ως προς τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες (Καραλής,2017). Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί πως ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της έρευνας που διεξήγαγε το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ (INE-ΓΣΕΕ) υπό την επιστημονική εποπτεία του Θ. Καραλή (2017). Η έρευνα, η οποία εξέτασε τα δεδομένα της περιόδου 2011-2013, καταδεικνύει ότι η συμμετοχή των ενηλίκων στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από έντονες τάσεις ανισότητας. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε πως σε μεγάλο βαθμό αυτοί που συμμετέχουν σε προγράμματα συνεχιζόμενης κατάρτισης, είναι ήδη απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης σε σύγκριση με τους αποφοίτους μέσης ή κατώτερης

εκπαίδευσης αλλά και άτομα που κατέχουν ασφαλή θέση στην αγορά εργασίας έναντι των ανέργων και των εργαζομένων σε επισφαλείς θέσεις απασχόλησης. Ακόμη, ένα αρκετά ενδιαφέρον εύρημα αφορά στο εξής παράδοξο: Ενώ το 70% των ερωτηθέντων είναι θετικά διακείμενοι ως προς την συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δράσεις, μόλις το 30% προβαίνει στην υλοποίηση αυτής της πρόθεσης, γεγονός που δείχνει πως δεν τίθεται θέμα περί έλλειψης κινήτρων ή απροθυμίας, αλλά περί θεσμικών και οικονομικών εμποδίων, όπως χαρακτηριστικά τα ονομάζει ο Καραλής ως «καταστασιακά».

Συνεπώς, με βάση τα ευρήματα αυτά, επιβεβαιώνεται η επικράτηση του «φαινομένου του Ματθαίου» (Matthew Effect) σε ό,τι αφορά στη διά βίου μάθηση, καθώς οι ήδη εκπαιδευμένοι και «προνομιούχοι» αποκτούν περισσότερα προσόντα, ενώ οι κοινωνικά ευάλωτες ομάδες παραμένουν στον φαύλο κύκλο του εκπαιδευτικού αποκλεισμού. Αντίστοιχες δυναμικές έχουν επισημανθεί και σε άλλα πεδία, όπως οι ψηφιακές ανισότητες, όπου τα ήδη ευνοημένα άτομα αξιοποιούν περισσότερο τις διαθέσιμες ευκαιρίες, ενισχύοντας περαιτέρω τα πλεονεκτήματά τους (Georgorouliou, 2011).

Ταυτόχρονα, η έννοια της οικονομικής ανισότητας, έχει λάβει μια διαφορετική διάσταση χάρη στην παγκοσμιοποίηση. Η ολοένα και μεγαλύτερη κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και η αυξημένη δυνατότητα πληροφόρησης σχετικά με τη θέση των ατόμων στην παγκόσμια κατανομή εισοδήματος, αναδεικνύουν την οικονομική ανισότητα ως κεντρικό ζήτημα στη σημερινή εποχή. Παράλληλα, η διαδικασία αυτή ενισχύει την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της παγκόσμιας κοινωνίας (Milanovic, 2012).

Ο Zucman (2019) δίνει έμφαση στην αντιφατική τάση της δυναμικής του πλούτου, ισχυριζόμενος πως ενώ η οικονομική άνοδος των αναδυόμενων οικονομιών συνέβαλε στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των κρατών, η εσωτερική ανισότητα εντός των χωρών αυξήθηκε τρομακτικά. Αυτό το αποδίδει στον συνδυασμό της εισοδηματικής ανισότητας με τις αποκλίσεις στους ρυθμούς αποταμίευσης και στις αποδόσεις των επενδύσεων. Επιπλέον, προειδοποιεί ότι οι επίσημες μελέτες συχνά υποτιμούν το πραγματικό μέγεθος του προβλήματος, καθώς η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση επιτρέπει στους οικονομικά προνομιούχους να καταφεύγουν σε στρατηγικές φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Επισημαίνει χαρακτηριστικά πως για να αποτιμηθεί ορθώς το μέγεθος της ανισότητας, είναι πλέον επιβεβλημένη η υιοθέτηση μιας σφαιρικής προσέγγισης που θα περιλαμβάνει τόσο την εγχώρια όσο και την εξωχώρια (offshore) περιουσία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Rodrik (2021),

επισημαίνει ότι η παγκοσμιοποίηση πυροδοτεί μία έντονη «οικονομική ανησυχία» εξαιτίας της ελευθερίας κίνησης κεφαλαίων που σηματοδοτεί το διεθνές εμπόριο και της συνεπαγόμενης μετακίνησης του εργατικού δυναμικού. Αυτό συμβαίνει διότι οι επιπτώσεις της δεν εκλαμβάνονται ως μια «ουδέτερη» εξέλιξη, αλλά ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών, εντείνοντας το αίσθημα της αδικίας στις ομάδες που στερούνται τα μέσα προσαρμογής στην νέα τάξη πραγμάτων.

Η απασχόληση, φυσικά, δεν έμεινε ανεπηρέαστη αφού πέρα από τις δομικές αλλαγές που επέφερε η τεχνολογική πρόοδος, η χρηματοοικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης άλλαξε τα δεδομένα σε τεράστιο βαθμό. Σύμφωνα με τον ίδιο μελετητή, η χρηματοοικονομική κρίση του 2008 φανέρωσε πως μοχλός πίεσης για την αγορά εργασίας δεν συνιστά μονάχα ο ανταγωνισμός, αλλά και οι πολιτικές λιτότητας που επιβάλλονται υπό την πίεση των διεθνών χρηματιστηριακών αγορών, περιορίζοντας ακόμη περισσότερο τις δυνατότητες για τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Με βάση τα προαναφερθέντα, αναδύεται εύλογα το ερώτημα: ποιοι διαμορφώνουν τους κανόνες της παγκοσμιοποίησης και ποιοι τελικά ωφελούνται από αυτούς; Στο πλαίσιο αυτό, τη διεθνή βιβλιογραφία απασχόλησε γενικότερα το θέμα των ανισοτήτων που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση, δίνοντας έμφαση στην θεσμική διάσταση του ζητήματος. Η συνεισφορά του Stiglitz (2006) είναι εξαιρετικά χρήσιμη και επίκαιρη, ο οποίος έδωσε βαρύτητα όχι στην παγκοσμιοποίηση ως έννοια, αλλά στον τρόπο διακυβέρνησης της. Αναλυτικότερα, αν και στις αρχές του 1990 , ειδικά με την ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (WTO) δημιουργήθηκαν ελπίδες για ένα ευοίωνο οικονομικό μέλλον, στην πράξη η κατανομή του πλούτου παρέμεινε άνιση . Οι ασυμμετρίες εντάθηκαν, καθώς οι ανεπτυγμένες χώρες διατήρησαν υψηλούς δασμούς σε προϊόντα των αναπτυσσόμενων οικονομιών, ενώ παράλληλα εφάρμοσαν εκτεταμένες γεωργικές επιδοτήσεις. Το γεγονός αυτό οδήγησε στη στρέβλωση των διεθνών τιμών και στην υπονόμηση της ανταγωνιστικότητας των φτωχότερων χωρών. Σε θεσμικό επίπεδο, ο Stiglitz διαπιστώνει ένα σημαντικό δημοκρατικό έλλειμμα, το οποίο πηγάζει από το ότι η οικονομική ενοποίηση των αγορών προχώρησε ταχύτερα από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης παγκόσμιας πολιτικής διακυβέρνησης με υπερεθνικούς μηχανισμούς ρύθμισης.

Χωρίς ενιαίους μηχανισμούς προστασίας, οι εργαζόμενοι στις αναπτυσσόμενες χώρες παραμένουν εκτεθειμένοι στους διεθνείς κινδύνους, στερούμενοι τα κοινωνικά δίκτυα ασφαλείας όπως η υγεία και η ασφάλιση που διαθέτει η Δύση, την ίδια στιγμή

που οι αποφάσεις λαμβάνονται από θεσμούς όπου η εκπροσώπηση των ασθενέστερων κρατών είναι περιορισμένη. Το χάσμα αυτό διευρύνεται από την άνιση κατανομή των πόρων που απαιτεί η οικονομία της υψηλής τεχνολογίας, αποκλείοντας μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Τέλος, η ασύμμετρη κινητικότητα μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας επιτρέπει στο κεφάλαιο να εκβιάζει τη μείωση των μισθών και να αποφεύγει τη φορολόγηση. Το αποτέλεσμα είναι η μετακύλιση του φορολογικού βάρους στην εργασία και η αποδυνάμωση της προοδευτικότητας των φορολογικών συστημάτων, παγιώνοντας ένα αίσθημα κοινωνικής αδικίας και οικονομικής ανασφάλειας (Stiglitz, 2006).

Επιπλέον, η πανδημία COVID-19 επιτάχυνε τη διαδικασία της ψηφιακής μετάβασης, λειτουργώντας ως επιταχυντής ανισοτήτων και επηρεάζοντας πρωτοφανή αριθμό ατόμων παγκοσμίως. Σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO (2025), το κλείσιμο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων το 2020 άγγιξε 1,6 δισεκατομμύρια παιδιά και νέους. Ωστόσο, το πλέον ανησυχητικό στοιχείο παραμένει το γεγονός ότι, μετά την επαναλειτουργία των σχολείων, εκατομμύρια μαθητές – κυρίως από τις πιο περιθωριοποιημένες και οικονομικά ασθενέστερες κοινότητες – δεν επέστρεψαν ποτέ στην εκπαίδευση, μονιμοποιώντας έτσι τον κοινωνικό τους αποκλεισμό.

Η τηλεργασία και η εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθιερώθηκαν για εκατομμύρια πολίτες της ΕΕ, αναδεικνύοντας τα ελλείμματα και τις δυσλειτουργίες των ψηφιακών υποδομών των χωρών. Όμως, χωρίς αμφιβολία, η πανδημία ενέτεινε το προϋπάρχον χάσμα στις ψηφιακές δεξιότητες και κατέδειξε νέες μορφές ανισοτήτων, καθώς πολλοί άνθρωποι δεν διαθέτουν το απαιτούμενο επίπεδο ψηφιακών γνώσεων ή δραστηριοποιούνται σε περιβάλλοντα που δεν είναι επαρκώς ψηφιοποιημένα, γεγονός που πυροδότησε συντονισμένες προσπάθειες για την ανάπτυξη εκπαιδευτικών συστημάτων περισσότερο συμπεριληπτικών, αποδοτικών και βιώσιμων (UNESCO, 2023).

Το ψηφιακό χάσμα, που είναι ιδιαίτερα εμφανές στον τομέα της εκπαίδευσης, έγκειται στο ότι οι μαθητές που διέθεταν τις απαραίτητες ψηφιακές δεξιότητες και υποδομές μπόρεσαν να συνεχίσουν τη μαθησιακή διαδικασία εξ αποστάσεως, ενώ οι υπόλοιποι στερήθηκαν τη δυνατότητα συμμετοχής. Ως αποτέλεσμα, οι ανισότητες αυτές δεν περιορίστηκαν μόνο στην πρόσβαση στη γνώση, αλλά συνέβαλαν και στη διεύρυνση των διαφορών στα μαθησιακά αποτελέσματα, τόσο εντός των χωρών όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, μετατρέποντας την τεχνολογία από εργαλείο προόδου σε παράγοντα περαιτέρω διαχωρισμού (UNESCO, 2025).

2.2 Η σημασία της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο

Αναμφίβολα, το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί έναν εξαιρετικά σημαντικό παράγοντα για την συνολική παραγωγικότητα μιας χώρας και τη μακροχρόνια αναπτυξιακή πορεία μιας χώρας. Η επένδυση σε αυτό δεν συνιστά απλώς κοινωνική πολιτική επιλογή, αλλά οικονομική αναγκαιότητα, καθώς η ποιότητα και το επίπεδο των γνώσεων και δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τη ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητα της οικονομίας. Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο πρέπει να ξεκινά από την κρίσιμη πρώιμη παιδική ηλικία και να συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, ώστε να εξασφαλίζεται ίση πρόσβαση στις ευκαιρίες για τα άτομα από μειονεκτικές κοινωνικές ομάδες και να περιορίζονται οι μελλοντικές κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Τα άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης τείνουν να διαθέτουν πιο ανεπτυγμένες δεξιότητες και μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής και απόκτησης νέας γνώσης, γεγονός που ενισχύει τη θέση τους στην αγορά εργασίας και μειώνει την ευαλωτότητά τους σε περιόδους οικονομικής αστάθειας.

Τα θεμέλια της θεωρίας του ανθρώπινου εντοπίζονται στο έργο του Adam Smith *Ο Πλούτος των Εθνών* (1776), ο οποίος υποστήριξε πως οι δεξιότητες και οι ικανότητες που αποκτώνται μέσω της εκπαίδευσης συνιστούν μορφή κεφαλαίου, καθώς συνεπάγονται κόστος αλλά αποφέρουν μελλοντικά οφέλη. Το κόστος αυτό αν και είναι πραγματικό, δεν συνιστά απλή δαπάνη, αλλά μια μορφή επένδυσης και συμβάλλει στην συνολική κοινωνική ευημερία και παραγωγικότητα. Ακόμη, η βελτίωση των δεξιοτήτων ενός εργάτη μπορεί να συγκριθεί με την απόκτηση μιας μηχανής ή ενός εργαλείου που κάνει την εργασία πιο εύκολη και αποδοτική.

Μεταγενέστερα, η θεωρία αυτή αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον Schultz (1961), ο οποίος ανέδειξε τη σημασία της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο ως βασικού παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης. Ο ίδιος υποστήριξε ότι, παρόλο που η προσέγγιση αυτή ενδέχεται να έρχεται σε αντίθεση με παραδοσιακές αντιλήψεις που δεν αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο ως φορέα επένδυσης, επιτρέπει την κατανόηση της εργασίας πέρα από τη στενά χειρωνακτική της διάσταση. Σύμφωνα με τον Schultz, η παραγωγικότητα των εργαζομένων αυξάνεται καθώς ενισχύονται οι γνώσεις, οι δεξιότητες και η εμπειρία τους, στοιχεία τα οποία αποτελούν προϊόντα επένδυσης και αποκτούν οικονομική αξία. Με τον τρόπο αυτό, οι εργαζόμενοι λειτουργούν ως φορείς κεφαλαίου, συμβάλλοντας ενεργά στη δημιουργία πλούτου. Επιπλέον, ο Schultz τονίζει ότι η αξία της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αποτιμάται με βάση το κόστος

της, αλλά κυρίως μέσω των αποδόσεών της, όπως η αύξηση των εισοδημάτων και η βελτίωση των προοπτικών απασχόλησης. Τέλος, επισημαίνει ότι το επίπεδο εκπαίδευσης αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης των ευκαιριών στην αγορά εργασίας (Schultz, 1961).

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, ο Becker (1962) υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση συνιστούν βασικές μορφές επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο, οι οποίες συνδέονται θετικά με τις μελλοντικές αποδοχές των ατόμων. Παράλληλα, η συμβολή τους δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε οικονομικά οφέλη, αλλά επεκτείνεται και στη συνολική ενίσχυση των δεξιοτήτων και των δυνατοτήτων του ατόμου.

Η σχέση αυτή αποτυπώθηκε συστηματικά και στο έργο του Mincer (1991), ο οποίος έδειξε ότι τα έτη εκπαίδευσης επηρεάζουν θετικά το ύψος των μισθών και τη μελλοντική επαγγελματική εξέλιξη. Συνεπώς, η επένδυση στην εκπαίδευση λειτουργεί ως μηχανισμός ενίσχυσης του εισοδήματος και βελτίωσης της οικονομικής θέσης του ατόμου.

Ωστόσο, η σημασία της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο δεν περιορίζεται στη μισθολογική βελτίωση, καθώς η εκπαίδευση μειώνει την πιθανότητα ανεργίας και στην ενίσχυση της σταθερότητας της απασχόλησης. Συγκεκριμένα, ο Mincer (1991) επισημαίνει ότι οι πιο μορφωμένοι εργαζόμενοι έχουν μικρότερη διάρκεια ανεργίας και μεγαλύτερη ικανότητα επανένταξης στην αγορά εργασίας ενώ, ο Aden (2017) υπογραμμίζει ότι η πιθανότητα ανεργίας μειώνεται όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης. Η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο λειτουργεί, επομένως, και ως «ασπίδα» απέναντι στους κινδύνους της αγοράς εργασίας. Σύμφωνα με τον Sen (1999), η βελτίωση της εκπαίδευσης, της υγείας και άλλων παραγόντων ενισχύει όχι μόνο την παραγωγικότητα των ατόμων, αλλά και τη δυνατότητά τους να επιλέγουν και να διαμορφώνουν τη ζωή τους. Για παράδειγμα, η εκπαίδευση καθιστά το άτομο πιο αποτελεσματικό στην παραγωγή αγαθών, συμβάλλοντας όχι μόνο στην αύξηση της συνολικής παραγωγής αλλά και του ατομικού εισοδήματος.

Στην ελληνική βιβλιογραφία, οι Ντεμούσης και Γιαννακόπουλος (2015), αναφέρουν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο συνδέεται αναπόσπαστα με το άτομο και δεν μπορεί να απομονωθεί ή να μεταπωληθεί, σε αντίθεση με το υλικό κεφάλαιο. Το τελευταίο μπορεί να αποκτηθεί και να ρευστοποιηθεί ανάλογα με τις οικονομικές συνθήκες, ενώ το ανθρώπινο κεφάλαιο αποκτάται κυρίως στα πρώτα στάδια της ζωής και εξαρτάται από βιολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Οι νέοι άνθρωποι πρέπει να αποτελούν ένα πλεονέκτημα για την οικονομία, προσφέροντας τις ικανότητές τους, αντί να θεωρούνται πιθανή επιβάρυνση (OECD, 2015b).

Παράλληλα, η απουσία επαρκούς επένδυσης στην εκπαίδευση ενδέχεται να εντείνει τις μισθολογικές και κοινωνικές ανισότητες. Η μελέτη των Blair, Debroy και Heck (2021) αναδεικνύει ότι ο ακαδημαϊκός τίτλος διευκολύνει την πρόσβαση σε υψηλόμισθες θέσεις, ενώ όσοι αποκτούν δεξιότητες μέσω εναλλακτικών διαδρομών αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα εμπόδια επαγγελματικής ανέλιξης. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι η εκπαίδευση και η πιστοποίηση λειτουργούν ως εξαιρετικά σημαντικοί παράγοντες κοινωνικής και οικονομικής κινητικότητας. Αντίστοιχα, οι Bills, Di Stasio και Gërçhani (2017) επισημαίνουν ότι τα εκπαιδευτικά προσόντα συχνά λειτουργούν ως μηχανισμοί επιλογής στην αγορά εργασίας, ενισχύοντας ή περιορίζοντας την πρόσβαση σε ποιοτικές θέσεις απασχόλησης. Στην ελληνική περίπτωση, η ανάλυση του Πνευματικού (2023) επιβεβαιώνει ότι υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης συνδέεται με χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας και υλικής αποστέρησης, στοιχείο που ενισχύει την ανάγκη συστηματικής επένδυσης στη γνώση.

Συνολικά, η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο δεν αποτελεί απλώς ατομική στρατηγική επιλογή, αλλά αναπτυξιακή προτεραιότητα. Η ενίσχυση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης συμβάλλει στην αύξηση των μισθών, στη μείωση της ανεργίας και στον περιορισμό των ανισοτήτων, διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις για βιώσιμη οικονομική και κοινωνική πρόοδο.

2.3 Ψηφιακός γραμματισμός (*digital literacy*)

Γενικότερα, το Cedefop ορίζει τις δεξιότητες ως την ικανότητα εφαρμογής γνώσεων και τη χρήση της απαραίτητης τεχνογνωσίας για την εκτέλεση καθηκόντων και την επίλυση προβλημάτων (Cedefop, 2014). Με τον όρο δεξιότητες και ικανότητες του 21^{ου} αιώνα γίνεται αναφορά στις δεξιότητες και ικανότητες που οι νέοι θα χρειάζονται να διαθέτουν για να είναι αποτελεσματικοί εργαζόμενοι και πολίτες στην κοινωνία της γνώσης του 21ου αιώνα (Ανανιάδου Κ., Claro M, 2009). Η πληθώρα διαθέσιμων πληροφοριών στο διαδίκτυο, καθώς και η εξάπλωση των βάσεων δεδομένων, καθιστούν την ικανότητα γρήγορης και αποτελεσματικής εύρεσης αλλά και οργάνωσης πληροφοριών μια εξαιρετικά απαραίτητη δεξιότητα για την σύγχρονη εποχή.

Σε τι αφορά όμως στην πραγματικότητα η δεξιότητα του ψηφιακού γραμματισμού; Αναλυτικότερα, συνεπάγεται ότι οι άνθρωποι πρέπει να μπορούν να εντοπίζουν και να αξιολογούν πληροφορίες στο ψηφιακό περιβάλλον, να ελέγχουν την αξιοπιστία τους και να τις οργανώνουν αποτελεσματικά για μελλοντική χρήση, ως εργαλείο χρήσιμο για την καθημερινότητά τους. Σύμφωνα με την Αμερικανική Ένωση

Βιβλιοθηκών (ALA), ο ψηφιακός γραμματισμός αφορά την ικανότητα χρήσης τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας για την εύρεση, αξιολόγηση, δημιουργία και επικοινωνία πληροφοριών μέσω τεχνικών και γνωστικών δεξιοτήτων (American Library Association, n.d.) Ο ρόλος των ΤΠΕ είναι καθοριστικός, καθώς ενισχύουν τη συμμετοχή στην εκπαίδευση και στη διά βίου μάθηση, διευκολύνοντας την ένταξη όλων στην κοινωνία της πληροφορίας. Παράλληλα, σε συνθήκες γήρανσης του πληθυσμού, οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να βελτιώσουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες και να ενισχύσουν τη συμμετοχή των πολιτών στην κοινωνική ζωή (Jimoyiannis, 2015).

Ωστόσο, ο ψηφιακός γραμματισμός δεν περιορίζεται στις τεχνικές δεξιότητες. Περιλαμβάνει ένα ευρύτερο σύνολο γνωστικών, κοινωνικών και συναισθηματικών ικανοτήτων που επιτρέπουν στο άτομο να λειτουργεί αποτελεσματικά στο ψηφιακό περιβάλλον, να δημιουργεί και να διαμοιράζει πληροφορία σε πολλαπλές μορφές (Jimoyiannis, 2015).

Την ίδια στιγμή, η πρόσβαση στον ψηφιακό κόσμο δεν είναι ισότιμη. Όπως επισημαίνει η UNESCO (2025), η τεχνολογική πρόοδος συνυπάρχει με έντονες κοινωνικές ανισότητες, ενώ η ψηφιακή τεχνολογία μπορεί να λειτουργήσει και ως παράγοντας αποκλεισμού. Το λεγόμενο ψηφιακό χάσμα δημιουργεί άνιση πρόσβαση στη γνώση και στις ευκαιρίες, ενισχύοντας υφιστάμενες κοινωνικές διαφοροποιήσεις.

Παράλληλα, ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η τεχνητή νοημοσύνη αλλάζουν ριζικά τον τρόπο παραγωγής και διαχείρισης της γνώσης, δημιουργώντας νέες δυνατότητες αλλά και νέες προκλήσεις, καταδεικνύοντας την σημασία του ζητήματος. Η UNESCO (2025) επισημαίνει ότι η ψηφιακή μάθηση απαιτεί κριτική σκέψη, ώστε η τεχνολογία να μην περιορίσει την πνευματική ελευθερία ή να οδηγήσει σε ομογενοποίηση της γνώσης.

Ο ψηφιακός γραμματισμός συνδέεται άμεσα με τον ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς αποτελεί πλέον βασική προϋπόθεση απασχολησιμότητας και παραγωγικότητας. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, οι αγορές εργασίας γίνονται πιο τεχνολογικά απαιτητικές και ανταγωνιστικές, αυξάνοντας τη ζήτηση για εργαζόμενους με ψηφιακές δεξιότητες. Σύμφωνα με το Cedefop (2025), η οικονομία στρέφεται ολοένα περισσότερο σε επαγγέλματα υψηλής εξειδίκευσης, ιδιαίτερα στην πληροφορική και στις υπηρεσίες γνώσης.

Ωστόσο, ο ψηφιακός μετασχηματισμός φαίνεται να μην είναι ουδέτερος. Όπως σημειώνει η Αρανίτου (2026), απαιτεί συνεχή προσαρμογή και αναβάθμιση

δεξιότητων, ενώ χωρίς κατάλληλη στήριξη μπορεί να εντείνει τις ανισότητες, ειδικά για μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ευάλωτες ομάδες. Αντίστοιχα, η ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ (2022) δείχνει ότι η ψηφιακή μετάβαση στην εκπαίδευση δεν ωφέλησε ισότιμα όλους, καθώς οι πιο ευάλωτοι μαθητές και ενήλικες συμμετείχαν λιγότερο σε ψηφιακές μορφές μάθησης.

Συνολικά, ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί κεντρική δεξιότητα της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης, καθώς συνδέεται με την εκπαίδευση, την εργασία και την κοινωνική ένταξη, επηρεάζοντας άμεσα τόσο την οικονομική ανάπτυξη όσο και τις κοινωνικές ανισότητες.

2.4 Η αυτοματοποίηση : ευκαιρία ή απειλή

Το ζήτημα της επίδρασης των τεχνολογικών αλλαγών στην απασχόληση και στο διαθέσιμο εισόδημα αποτελεί αντικείμενο έντονων συζητήσεων με συχνά αντικρουόμενες απόψεις. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι η συνεχής πρόοδος στον τομέα της αυτοματοποίησης, όπως αυτή εκδηλώνεται μέσω της Τεχνητής Νοημοσύνης, θα έχει ως αποτέλεσμα την εκτεταμένη ανεργία. Η προσέγγιση αυτή υιοθετεί στοιχεία από την έννοια της «τεχνολογικής ανεργίας», έναν όρο που εισήγαγε ο Keynes το 1933, επισημαίνοντας την τεχνολογία ως κύριο παράγοντα εκτόπισης εργασίας μέσω της εισαγωγής καινοτομιών στις παραγωγικές διαδικασίες. Παρόλο που τέτοιες δομικές αλλαγές ήταν περιορισμένες πριν από τον 18ο αιώνα, η θεωρία αυτή παραμένει επίκαιρη. Όπως επισημαίνει ο Acemoglu (2019), αν και η αντικατάσταση των εργαζομένων από μηχανές έχει βαθιές ιστορικές ρίζες, το σύγχρονο πρόβλημα έγκειται στην έλλειψη επαρκών κινήτρων για τη δημιουργία νέων, παραγωγικών ρόλων που θα μπορούσαν να απορροφήσουν το πλεονάζον εργατικό δυναμικό.

Από την άλλη πλευρά, πολλοί ερευνητές προβλέπουν ότι η σύγχρονη αυτοματοποίηση θα οδηγήσει σε αυξημένη ζήτηση για εργασία, επιφέροντας αύξηση στην απασχόληση και βελτίωση των μισθών. Στις εκθέσεις του McKinsey Global Institute (2017) αναδεικνύεται η δυναμική της αυτοματοποίησης να μετασχηματίσει κρίσιμους τομείς, όπως η υγεία και οι οικονομικές υπηρεσίες, υπογραμμίζοντας ότι σχεδόν το 60% των επαγγελματιών μπορεί να δει τουλάχιστον το ένα τρίτο των εργασιακών του διαδικασιών να αυτοματοποιείται. Ωστόσο, η αυτοματοποίηση φαίνεται να αναδιαμορφώνει την αγορά εργασίας, καθώς ορισμένες θέσεις

καταργούνται ενώ παράλληλα δημιουργούνται νέες, μεταβάλλοντας τις απαιτούμενες δεξιότητες (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2023).

Τέλος, η εμφάνιση καινοτόμων τεχνολογιών συμβάλλει στη δημιουργία νέων τομέων απασχόλησης, όπως ο σχεδιασμός λογισμικού και η ασφάλεια πληροφοριών, αντισταθμίζοντας σε κάποιο βαθμό τις επιπτώσεις της υποκατάστασης. Παράλληλα, η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε ανακατανομή της ζήτησης για εργασία σε διεθνές επίπεδο, γεγονός που μπορεί να συνοδεύεται από υποβάθμιση των εργασιακών προτύπων. Η ανάδυση μορφών μη τυπικής απασχόλησης αποτελεί μία από τις βασικές προκλήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας, όπως αναδεικνύεται στη σχετική βιβλιογραφία, καθώς οι αλλαγές αυτές ενδέχεται να εντείνουν τις υφιστάμενες ανισότητες.

2.5 Το φαινόμενο της πόλωσης στην αγορά εργασίας

Μία ιδιαίτερης βαρύτητας συνέπεια της παγκοσμιοποίησης και των τεχνολογικών εξελίξεων είναι η ανάδυση της πόλωσης (job polarization) στην αγορά εργασίας. Με τον όρο αυτό περιγράφεται η τάση ενίσχυσης των επαγγελμάτων που βρίσκονται στα δύο άκρα της κλίμακας προσόντων (πολύ υψηλής και χαμηλής εξειδίκευσης), η οποία συνοδεύεται από μια παράλληλη εξασθένηση των ενδιάμεσων θέσεων εργασίας, τόσο σε επίπεδο αμοιβών όσο και δεξιοτήτων. Όπως επισημαίνει ο Roupakias (2023), η συγκεκριμένη μεταβολή έχει παρατηρηθεί σε αρκετά ανεπτυγμένα κράτη ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80.

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια της πόλωσης, κρίνεται αναγκαίο να γίνει αναφορά στους όρους «Task-biased technological change» (τεχνολογική αλλαγή μεροληπτική ως προς τα καθήκοντα) και «Task-offshoring» (μεταφορά καθηκόντων στο εξωτερικό) (Goos et al., 2009). Πιο συγκεκριμένα, ο πρώτος όρος προβλέπει μια μακροχρόνια μείωση της ζήτησης για επαγγέλματα που περιλαμβάνουν εργασίες «ρουτίνας», κάτι που εξηγείται από το γεγονός ότι οι αυτοματισμοί και τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα μπορούν πλέον να εκτελούν αυτές τις εργασίες.

Αντίστοιχα, η έννοια του task-offshoring αφορά στη μείωση της ζήτησης για επαγγέλματα που περιλαμβάνουν εργασίες οι οποίες μπορούν να μεταφερθούν σε άλλες χώρες με χαμηλότερο κόστος παραγωγής. Η έρευνα των Goos et al. (2009) σε ένα πάνελ ευρωπαϊκών χωρών για το διάστημα 1993-2006, επιβεβαιώνει την αύξηση της πόλωσης στην Ευρώπη. Η μελέτη δείχνει ότι οι κατηγορίες επαγγελμάτων με τους χαμηλότερους και τους υψηλότερους μισθούς αυξάνουν το ποσοστό απασχόλησής

τους, την ίδια στιγμή που οι ενδιάμεσες επαγγελματικές βαθμίδες δέχονται ισχυρές πιέσεις και συρρικνώνονται.

Σύμφωνα με τον OECD (OECD, 2015a), σε διάστημα δεκαπέντε ετών (1995-2010), το ποσοστό των εργαζομένων σε εργασίες ρουτίνας μειώθηκε από 53% σε 41%. Ταυτόχρονα, η απασχόληση σε θέσεις υψηλής ειδίκευσης αυξήθηκε από 28% σε 38%, ενώ οι θέσεις χαμηλής ειδίκευσης σημείωσαν μικρή άνοδο από 18% σε 21%. Παράλληλα με την πόλωση, παρατηρήθηκε μείωση των τυπικών συμβάσεων εργασίας, με τους εργαζόμενους στα δύο άκρα της κατανομής να απασχολούνται ολοένα και περισσότερο σε καθεστώτα μη τυπικής απασχόλησης, όπως η μερική ή η προσωρινή εργασία (OECD, 2015).

2.6 Η ανάγκη για εκπαίδευση και νέες δεξιότητες

Οι τρέχουσες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις δεν αφήνουν ανεπηρέαστο το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς καλείται να αντεπεξέλθει σε νέες προκλήσεις. Αυτό σημαίνει πως χρειάζεται να προετοιμάζονται οι νέοι με σύγχρονες δεξιότητες και ικανότητες, ώστε να μπορούν να ενταχθούν επιτυχώς στις νέες διαδικασίες κοινωνικής ενσωμάτωσης και να συνεισφέρουν στην οικονομική πρόοδο. Σε μια εποχή που η γνώση είναι πιο σημαντική από ποτέ ως κινητήριος δύναμη, αυτές οι δεξιότητες και ικανότητες αντιπροσωπεύουν τα ζητούμενα του 21ου αιώνα, αντανakλώντας τις απαιτήσεις των νέων οικονομικών και κοινωνικών μοντέλων ανάπτυξης. Παράλληλα, οι τεχνολογικές εξελίξεις και ιδιαίτερα η αυτοματοποίηση και η τεχνητή νοημοσύνη (AI) μεταβάλλουν ριζικά τη δομή της απασχόλησης.

Η τεχνολογία υποκαθιστά ολοένα και περισσότερες επαναλαμβανόμενες εργασίες, ενώ ενισχύει τη ζήτηση για γνωστικές, ψηφιακές και αναλυτικές δεξιότητες. Όπως επισημαίνει ο Autor (2014), η τεχνολογική πρόοδος ευνοεί κυρίως τους εργαζόμενους υψηλής ειδίκευσης, οι οποίοι επωφελούνται από τη συμπληρωματικότητα της τεχνολογίας, ενώ οι χαμηλότερα ειδικευμένοι εργαζόμενοι αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο υποκατάστασης. Από την άλλη πλευρά, οι εργοδότες είναι απίθανο να διατηρήσουν εργαζομένους οι οποίοι αδυνατούν να αντεπεξέλθουν στις αρμοδιότητές τους. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε ελλείψεις δεξιοτήτων ή σε εκπαίδευση που παρέχεται από τους εργοδότες κατά την πρόσληψη προκειμένου οι εργαζόμενοι να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους (Quintini, 2011). Συνεπώς, θα μπορούσε να

υποστηριχτεί ότι στην νέα τάξη πραγμάτων , η έλλειψη γνώσεων και δεξιοτήτων συνιστούν νέα μορφή κοινωνικού αποκλεισμού.

Η αποτελεσματική εκπαίδευση ενηλίκων διαδραματίζει έναν κρίσιμο ρόλο στην πρόληψη της υποβάθμισης των δεξιοτήτων και στην υποστήριξη των εργαζομένων για τη μετάβαση από αναχρονισμένες εργασίες στις σύγχρονες. Είναι ουσιώδους σημασίας να επαναπροσδιοριστούν προγράμματα εκπαίδευσης για ενήλικες, με σκοπό τη διεύρυνση της εμβέλειάς τους και τη βελτίωση της ποιότητάς τους, προκειμένου να αξιοποιηθούν πλήρως τα οφέλη των εργασιακών μεταβολών στη σύγχρονη εποχή.

Στις χώρες του ΟΟΣΑ, οι άνθρωποι με περιορισμένες δεξιότητες, οι ηλικιωμένοι, οι άνθρωποι που έχασαν τις θέσεις εργασίας τους και οι εργαζόμενοι μη-τυπικής απασχόλησης, παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής σε εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης.. Αυτές οι ομάδες ατόμων αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια που τους αποτρέπουν από το να συμμετάσχουν σε αυτά τα προγράμματα, όπως η περιορισμένη διαθεσιμότητα εκπαιδευτικών επιλογών, η έλλειψη κινήτρων, ο περιορισμένος χρόνος, η οικονομική έλλειψη ή η έλλειψη υποστήριξης από τους εργοδότες τους. Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της χαμηλής συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης από άτομα με λιγότερες δεξιότητες, ηλικιωμένους και εργαζόμενους σε μη τυπικές συμβάσεις, απαιτούνται πολιτικές που εστιάζουν στην προώθηση της εκπαίδευσης και την αντιμετώπιση των εμποδίων. Αυτές οι πολιτικές πρέπει να περιλαμβάνουν την απομάκρυνση των χρονικών και οικονομικών εμποδίων που περιορίζουν τη συμμετοχή, τη δημιουργία κινήτρων για τη συμμετοχή, την διάθεση περισσότερων πόρων, και την προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις ανάγκες των ατόμων και της αγοράς εργασίας. Για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα της κατάρτισης, είναι απαραίτητο να είναι ποιοτική και να προσαρμόζεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Αυτό απαιτεί επαρκή και βιώσιμη χρηματοδότηση, καθώς και την ύπαρξη αποτελεσματικών δομών διακυβέρνησης που να συντονίζουν τα διάφορα τμήματα των συστημάτων εκπαίδευσης για ενήλικες(OECD, 2015; Quintini, 2011).

Σύμφωνα με το Cedefop (2018) προβλέπεται ότι η ηλικία του ενεργού πληθυσμού στην Ευρώπη θα αυξηθεί κατά 3,7% έως το 2030. Παρά την αυξανόμενη ηλικία, οι εργαζόμενοι σε μεγαλύτερη ηλικία εμφανίζουν σχετικά χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στην αγορά εργασίας, αν και αυτά έχουν αυξηθεί σε σχέση με το παρελθόν. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το εργατικό δυναμικό της Ευρώπης αναμένεται να αυξηθεί μόνο κατά 1% έως το 2030, ενώ το συνολικό ποσοστό συμμετοχής

αναμένεται να μειωθεί. Προβλέπεται ότι το ποσοστό αύξησης των θέσεων απασχόλησης τα επόμενα 15 χρόνια θα υπερβεί το ποσοστό αύξησης του εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα τη μείωση της ανεργίας, παρά την οικονομική αβεβαιότητα. Σε πολλές χώρες αναμένεται μια μέτρια ανάπτυξη της απασχόλησης, περίπου 0,5% ετησίως από το 2020 έως το 2025, με την επαναφορά των ποσοστών ανεργίας που υφίσταντο προ-κρίσης έως το 2030. Οι χώρες της νότιας Ευρώπης μπορεί να καθυστερήσουν κάπως σε αυτήν την εξέλιξη.

Ακόμη, το Cedefop (2025), αναφέρει ότι η πρόβλεψη και διαχείριση των μελλοντικών αναγκών δεξιοτήτων βασίζεται σε δύο κεντρικές λειτουργίες: το Skills Anticipation, δηλαδή την πρόβλεψη των μελλοντικών ελλείψεων δεξιοτήτων, και το Skills Intelligence, δηλαδή τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων για την υποστήριξη εκπαιδευτικών και πολιτικών αποφάσεων. Οι μηχανισμοί αυτοί αποκτούν ιδιαίτερη σημασία σε ένα περιβάλλον ραγδαίων τεχνολογικών αλλαγών και αυτοματοποίησης. Ο ανταγωνισμός και οι ευκαιρίες παγκοσμίως αναμένεται να συνεχίσουν να επηρεάζουν τη διάρθρωση της απασχόλησης στην Ευρώπη, καθώς η παγκόσμια κατανομή της εργασίας έχει αναδιαμορφωθεί ριζικά τις τελευταίες δεκαετίες. Το παγκόσμιο εμπόριο και η αυτοματοποίηση θα επηρεάσουν ιδίως τον τομέα της μεταποίησης. Η ανάπτυξη στους τομείς των υπηρεσιών, όπως οι νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, η έρευνα και ανάπτυξη, η διαφήμιση και η έρευνα αγοράς, καθώς και οι υπηρεσίες διοίκησης και υποστήριξης, αναμένεται να επιφέρει την ταχύτερη αύξηση του ποσοστού απασχόλησης. Ειδικά στα νεότερα κράτη μέλη, όπως η Σλοβενία, η Σλοβακία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, ο τομέας των υπηρεσιών αναμένεται να αναπτυχθεί ιδιαίτερα. Στην Ελλάδα, αναμένεται αύξηση της απασχόλησης στον τουριστικό τομέα.

Οι προβλέψεις υποστηρίζουν ότι η ζήτηση για εργαζόμενους υψηλής ειδίκευσης θα συνεχίσει να αυξάνεται λόγω των αλλαγών στην τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης και των τεχνολογικών εξελίξεων που επικεντρώνονται στις δεξιότητες. Η αγορά εργασίας της ΕΕ έχει μετασχηματιστεί, μετακινούμενη από τη βαριά βιομηχανία προς την ψηφιακή τεχνολογία και τις υπηρεσίες, και από τις θέσεις εργασίας χαμηλής ειδίκευσης προς την οικονομία της γνώσης που απαιτεί διαφορετικές και υψηλής ειδίκευσης δεξιότητες.

Οι επενδύσεις σε πολιτικές για την ανώτερη εκπαίδευση και κατάρτιση έχουν οδηγήσει σε σημαντική αύξηση του αριθμού των εργαζομένων υψηλής ειδίκευσης. Η αλληλεπίδραση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης δείχνει ότι στο μέλλον είναι πιθανό η

προσφορά να υπερέχει της ζήτησης. Οι εργαζόμενοι υψηλής ειδίκευσης ενδέχεται να έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, παρότι είναι πιθανό να καταλήξουν σε θέσεις που αντιστοιχούν σε χαμηλότερο επίπεδο προσόντων. Τέλος, η ενίσχυση της δια βίου μάθησης και της προσαρμοστικότητας αναδεικνύεται ως καθοριστικός παράγοντας για την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των ατόμων. Σε μια παγκοσμιοποιημένη και ψηφιακή οικονομία, η γνώση και οι δεξιότητες αποτελούν το βασικό “νόμισμα” της αγοράς εργασίας, ενώ η έλλειψή τους οδηγεί σε νέες μορφές ανισότητας και αποκλεισμού.

2.7 Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα μέτρα για την εκπαίδευση

Ένας από τους βασικούς πυλώνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η προώθηση της ελευθερίας της γνώσης. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της εκπαίδευσης θεμελιώθηκε το 2017 στην κοινωνική διάσκεψη του Γκέτεμποργκ, όπου τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης (ΕΧΕ). Το όραμα αυτό εξειδικεύτηκε μέσω του Στρατηγικού Πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στην εκπαίδευση και την κατάρτιση για την περίοδο 2021-2030 έχοντας ως στόχο την οικοδόμηση ποιοτικών, ανθεκτικών και συμπεριληπτικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης μεταξύ κρατών-μελών (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, n.d). Αν και η εκπαίδευση αποτελεί εθνική αρμοδιότητα η ΕΕ ασκεί υποστηρικτικό ρόλο μέσω του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, διασφαλίζοντας το δικαίωμα κάθε πολίτη σε ποιοτική εκπαίδευση, κατάρτιση και διά βίου μάθηση προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις ταχύτατες μεταβολές της αγοράς εργασίας.

Στο πλαίσιο του ΕΧΕ αναπτύσσονται καθοριστικές πρωτοβουλίες που αναδιαμορφώνουν το ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό τοπίο. Χαρακτηριστική δράση αποτελεί η δημιουργία των «Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων», ήτοι διακρατικών συμμαχιών που ενισχύουν τη στρατηγική συνεργασία και την κινητικότητα. Παράλληλα, το πρόγραμμα Erasmus+ παραμένει βασικός μηχανισμός μαθησιακής κινητικότητας και ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ταυτόχρονα, ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στον ψηφιακό μετασχηματισμό της εκπαίδευσης, με στόχο τον εκσυγχρονισμό των υποδομών και την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων που ενισχύουν την ανθεκτικότητα των πολιτών απέναντι στην παραπληροφόρηση και στις προκλήσεις της ψηφιακής εποχής. Η κοινωνική συμπερίληψη προβάλλεται ως μία ακόμη θεμελιώδης προτεραιότητα, μέσα από την επιδίωξη ισότιμης πρόσβασης σε

ποιοτική εκπαίδευση ανεξαρτήτως κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου με στόχο την κατάρτιση για όλους. Η σημασία της γνώσης ως θεμελιώδους μοχλού κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης αναδεικνύεται και στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Σύμφωνα με μελέτη του ΚΑΝΕΠ–ΓΣΕΕ (2013), η διά βίου μάθηση και η συνεχής αναβάθμιση των εκπαιδευτικών δομών αποτελούν κεντρική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο ίδιο πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2025) επισημαίνει ότι, παρά την αύξηση του ποσοστού αποφοίτησης από την τριτοβάθμια εκπαίδευση, εξακολουθεί να υφίσταται σημαντική απόκλιση μεταξύ εκπαιδευτικών προσόντων και αναγκών της αγοράς εργασίας, γεγονός που αναδεικνύει δομικές αδυναμίες στην αντιστοίχιση δεξιοτήτων και επαγγελματικών απαιτήσεων.

Η διακίνηση της γνώσης και η πιστοποίηση των εκπαιδευτικών προσόντων εντάσσονται πλέον σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ευρωπαϊκής συνεργασίας και διαμόρφωσης κοινών πολιτικών στον χώρο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με κομβικές ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, όπως η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), η «Ευρωπαϊκή Διάσταση στην Εκπαίδευση», η «Στρατηγική της Λισσαβόνας», καθώς και η εμβληματική «Διαδικασία της Μπολόνια», οι οποίες συνέβαλαν στη σταδιακή συγκρότηση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης.

Σε αυτήν την κατεύθυνση, η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί μια κοινή στρατηγική που εστιάζει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της καινοτομίας και της κοινωνικής συνοχής, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού ως βασικού παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2025) επισημαίνει ότι, παρά την αύξηση του ποσοστού αποφοίτησης από την τριτοβάθμια εκπαίδευση σε επίπεδα που προσεγγίζουν τους ευρωπαϊκούς στόχους, εξακολουθεί να υφίσταται σημαντική απόκλιση μεταξύ εκπαιδευτικών προσόντων και αναγκών της αγοράς εργασίας. Ενδεικτικά, το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων παραμένει σχετικά χαμηλότερο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, γεγονός που αναδεικνύει δομικές αδυναμίες στην αντιστοίχιση δεξιοτήτων και επαγγελματικών απαιτήσεων.

Η εκπαίδευση θεωρείται δείκτης ανταγωνιστικότητας για μια οικονομία. Ολόκληροι τομείς της κοινωνικής και ατομικής ζωής ποσοτικοποιούνται, παρακολουθούνται και αξιολογούνται από τους θεσμούς της παγκοσμιοποίησης, με σκοπό την τυποποίηση των κοινωνιών παγκοσμίως υπό το πρίσμα της προόδου, που συνδέεται στενά με την ανάπτυξη και την αύξηση της παραγωγικότητας στις παγκόσμιες αγορές. Σύμφωνα με τους στόχους της Ψηφιακής Πυξίδας 2030 (European Commission, 2021), δηλαδή το πρόγραμμα πολιτικής που μεριμνά για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της Ευρώπης, τουλάχιστον το 80% όλων των ενηλίκων πρέπει να έχουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες, ενώ τουλάχιστον 20 εκατομμύρια ειδικοί στον τομέα των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) πρέπει να απασχολούνται στην ΕΕ. Προς το παρόν, πάνω από τα τρία τέταρτα των εταιρειών στην ΕΕ αναφέρουν δυσκολίες στην εύρεση εργαζομένων με τις απαραίτητες δεξιότητες, ενώ μόνο το 37% των ενηλίκων παρακολουθούν προγράμματα κατάρτισης τακτικά. Ο δείκτης ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας αποκαλύπτει ότι 4 στους 10 ενήλικες και 1 στους 3 εργαζόμενους στην Ευρώπη δεν διαθέτουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Επιπλέον, οι γυναίκες διακρίνονται από χαμηλή εκπροσώπηση στα επαγγέλματα και τις σπουδές που σχετίζονται με την τεχνολογία, με μόλις 1 στους 5 ειδικούς στον τομέα των ΤΠΕ και 1 στους 3 αποφοίτους τμημάτων θετικών επιστημών, τεχνολογίας, μηχανικής και μαθηματικών να είναι γυναίκες. Στόχος είναι μέχρι το 2030, το 60% των ενηλίκων να συμμετέχουν ετησίως σε προγράμματα κατάρτισης, ενώ 20 εκατομμύρια ειδικοί του τομέα των ΤΠΕ θα πρέπει να απασχολούνται στην ΕΕ.

Η σημασία της απόκτησης των κατάλληλων δεξιοτήτων επιτρέπει στους ανθρώπους να εργάζονται πιο αποτελεσματικά και να χρησιμοποιούν προηγμένες τεχνολογίες στον χώρο εργασίας, μεγιστοποιώντας την παραγωγικότητά τους. Επιπλέον, προλαμβάνει τις ασυμβατότητες στην αγορά εργασίας και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για έρευνα, ανάπτυξη και επιχειρηματική καινοτομία. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε ανακοίνωσή της προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, καθώς και την Επιτροπή των Περιφερειών με τίτλο :“Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα” τόνισε ρητά πως μόνο με τις σωστές δεξιότητες μπορεί η Ευρώπη να ενισχύσει τη θέση της στον παγκόσμιο ανταγωνισμό και να επιτύχει βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη, προσανατολισμένη στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση (European Commission, 2020). Προκειμένου οι πολίτες να μπορέσουν να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες, χρειάζεται να παρέχεται έγκαιρη και έγκυρη ενημέρωση σχετικά με τις

τάσεις και τις ανάγκες που παρουσιάζονται στην σύγχρονη ανταγωνιστική αγορά εργασίας, γεγονός όμως που δεν συμβαίνει στην πραγματικότητα με αποτέλεσμα να μην λαμβάνονται οι σχετικές αποφάσεις με επιτυχία από τους ενδιαφερόμενους.

Ο ρόλος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν και είναι εξαιρετικά σημαντικός για τον εφοδιασμό των σπουδαστών με τις απαραίτητες δεξιότητες του μέλλοντος. Αναλυτικότερα, τα πανεπιστήμια αναπτύσσουν και μεταβιβάζουν προηγμένες γνώσεις, προετοιμάζοντας έτσι τα άτομα με δεξιότητες υψηλού επιπέδου, προωθώντας την επαγγελματική, κοινωνική και προσωπική τους ανάπτυξη. Η ταχύτατα εξελισσόμενη αγορά εργασίας και οι κοινωνικές αλλαγές “επιτάσσουν” τον μετασχηματισμό των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προκειμένου να προσαρμοστούν στο οικονομικό περιβάλλον και να διασφαλίσουν ότι οι απόφοιτοι έχουν τις απαραίτητες εκπαίδευση και δεξιότητες. Παρά την αύξηση των επιπέδων εκπαιδευτικής επίτευξης στην Ελλάδα, υπάρχουν ανησυχίες ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι αρκετά ευέλικτο ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης αγοράς εργασίας. Συχνά, η πανεπιστημιακή εκπαίδευση κρίνεται ανεπαρκής όσον αφορά την παροχή προηγμένων δεξιοτήτων που απαιτούνται από την αγορά εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το υψηλό ποσοστό χαμηλά ειδικευμένων εργαζομένων στην ελληνική αγορά εργασίας (European Commission, 2020). Επιπλέον, η Ελλάδα κατετάχθη 29η από τις 31 χώρες στον Ευρωπαϊκό Δείκτη Δεξιοτήτων (ESI) το 2024, με συνολικό σκορ 28,1. Πιο συγκεκριμένα, κατέλαβε την 28η θέση στην Ανάπτυξη Δεξιοτήτων (σκορ 35,2), την 27η θέση στην Ενεργοποίηση Δεξιοτήτων (σκορ 37,4) και την 30ή θέση στην Αντιστοίχιση Δεξιοτήτων (σκορ 20), σύμφωνα με το Cedefop στα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα του. Ακόμη, σύμφωνα με τα δεδομένα του ίδιου οργανισμού, η Ελλάδα έλαβε υψηλή θέση σε ορισμένους δείκτες σε σύγκριση με άλλες χώρες, όπως ο λόγος μαθητή-δασκάλου στην προσχολική εκπαίδευση (9,6, 5η θέση) και το ποσοστό χαμηλόμισθων εργαζομένων με ανώτατη εκπαίδευση (4,71%, 6η θέση). Ωστόσο, η χώρα φαίνεται να έχει χαμηλές επιδόσεις σε άλλους δείκτες, όπως το ποσοστό υπερειδίκευσης των τριτοβάθμιων αποφοίτων (40,2%, 31η θέση) και το ποσοστό πρόσφατων αποφοίτων που βρίσκονται σε απασχόληση (66,1%, 30η θέση).

Συνολικά, η Ελλάδα τα τελευταία επτά χρόνια, παραμένει σταθερή στην 29η θέση του Ευρωπαϊκού Δείκτη Δεξιοτήτων (European Skills Index), ενώ μάλιστα ο δείκτης σημείωσε αύξηση σχεδόν δέκα ποσοστιαίων μονάδων (από 18,7 σε 28,1). Οι δείκτες που βελτιώθηκαν σημαντικά περιλαμβάνουν το ποσοστό υποαπασχολούμενων μερικής απασχόλησης (μείωση από 5,1% το 2017 σε 3,3% το 2024) και το ποσοστό

πρώιμων εγκαταλείψεων από την εκπαίδευση (μείωση από 4,9% το 2017 σε 2,7% το 2024). Αντίστοιχα, οι δείκτες ακολουθούν φθίνουσα πορεία είναι οι βαθμολογίες σε Ανάγνωση, Μαθηματικά και Επιστήμες για ηλικίες 15 ετών (πτώση από 458,5 το 2017 ,σε μόλις 436,5 το 2024) και το ποσοστό δραστηριότητας για ηλικίες 20-24 ετών (μείωση από 47,4% το 2017 σε 46,7% το 2024).

2.8 Ανεργία και προσδιοριστικοί παράγοντες: σύνδεση με τις δεξιότητες

Η κατανόηση της ανεργίας αποτελεί προϋπόθεση για την ανάλυση της αγοράς εργασίας, καθώς συνδέεται άρρηκτα με την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Σύμφωνα με τον ορισμό του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD,2026), το ποσοστό ανεργίας αντιπροσωπεύει το μερίδιο του εργατικού δυναμικού που παραμένει χωρίς εργασία, ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) εστιάζουν στην ενεργό αναζήτηση εργασίας ως βασικό κριτήριο. Παρά τα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης παγκοσμίως, η σύγχρονη αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από μια βαθιά αντίφαση: η εργασιακή ανασφάλεια εντείνεται, ενώ σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO (2025), ένας στους πέντε νέους βρίσκεται σήμερα εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (NEETs). Η πραγματικότητα αυτή αναδεικνύει ότι η εκπαίδευση από μόνη της δεν αρκεί για να εγγυηθεί την κοινωνική ένταξη, αν δεν συνοδεύεται από πολιτικές που καταπολεμούν την επισφάλεια.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη διαρθρωτική ανεργία (structural unemployment), η οποία κατά τον ILO προκύπτει από μια θεμελιώδη αναντιστοιχία (mismatch) μεταξύ των προσφερόμενων θέσεων εργασίας και των χαρακτηριστικών των αναζητούντων εργασία. Όπως επισημαίνει ο Guy Standing (1983), οι δομικές αλλαγές στην παραγωγή μπορούν να καταστήσουν ορισμένες δεξιότητες παρωχημένες (obsolete), δημιουργώντας μια «στρέβλωση δεξιοτήτων» (skill twist). Στην Ελλάδα, το φαινόμενο αυτό προσλαμβάνει εκρηκτικές διαστάσεις. Οι Botsari & Zografakis (2017) περιγράφουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως «οπισθοδρομικό» (backwardlooking), καθώς αποτυγχάνει να εφοδιάσει τους αποφοίτους με τις σύγχρονες δεξιότητες που απαιτούν οι εργοδότες. Αυτό το «κενό δεξιοτήτων» εξηγεί γιατί η οικονομική κρίση έπληξε δυσανάλογα ακόμα και το εξειδικευμένο δυναμικό, οδηγώντας στο φαινόμενο του brain drain. Μάλιστα, η στατιστική μείωση της ανεργίας των πτυχιούχων συχνά υποκρύπτει τη μαζική φυγή επιστημόνων στο εξωτερικό (Snieska κ.ά., 2015) και όχι μια πραγματική οικονομική σύγκλιση.

Η απαξίωση των τίτλων σπουδών οδηγεί, κατά τον Φωτόπουλο (2010), στη δημιουργία μιας γενιάς «προλετάρων με διδακτορικό», όπου η βαθιά γνώση μετατρέπεται σε ληξιπρόθεσμη κατάρτιση υπό την πίεση της αγοράς. Παρά τις αδυναμίες αυτές, η επένδυση στην εκπαίδευση παραμένει κρίσιμη. Οι Ogeoroulos & Salvanes (2009) υποστηρίζουν ότι η εκπαιδευτική διαδικασία προσφέρει «μη χρηματικές αποδόσεις», όπως το επαγγελματικό κύρος και η αυτονομία, λειτουργώντας ως δίκτυο ασφαλείας κατά της περιθωριοποίησης. Ωστόσο, στην Ελλάδα, η αποτελεσματικότητα αυτής της επένδυσης περιορίζεται από την απουσία συνεκτικού σχεδιασμού και ποιοτικής πιστοποίησης δεξιοτήτων (Galata & Chrysakis, 2017).

Συμπερασματικά, η αντιμετώπιση της ανεργίας απαιτεί μια στροφή προς την ουσιαστική επανεκπαίδευση και την προσαρμοστικότητα, ώστε να αποτραπεί η κοινωνική πόλωση. Στο πλαίσιο αυτό, ο Ν. 4921/2022 και η Στρατηγική της ΔΥΠΑ επιχειρούν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Το κλειδί για το μέλλον, όπως τονίζει η UNESCO (2025), δεν είναι απλώς η απόκτηση τεχνικών γνώσεων, αλλά η ικανότητα του ατόμου να αναπτύσσει δεξιότητες που συμπληρώνουν την αυτοματοποίηση, διασφαλίζοντας την κοινωνική ευημερία και τον περιορισμό των ανισοτήτων (Μητράκος & Τσακλόγλου, 2010).

Εν κατακλείδι, γίνεται κατανοητό πως η διαρθρωτική ανεργία και ειδικότερα η αναντιστοιχία δεξιοτήτων αποτελούν βασική διάσταση της σύγχρονης ανεργίας, καθώς αποτυπώνουν την αδυναμία της αγοράς εργασίας να απορροφήσει αποτελεσματικά το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό οδηγώντας σε αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων.

2.9 Η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας

Το πρόβλημα της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων (skills mismatch) έχει βρεθεί στο επίκεντρο της ακαδημαϊκής έρευνας ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη και αναφέρεται στην ασυμφωνία μεταξύ των προσόντων των εργαζομένων και των διαθέσιμων θέσεων στην αγορά εργασίας. Κρίσιμο ζήτημα αποτελεί το ότι μέρος των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να απασχολούνται σε επαγγέλματα που δεν είναι συναφή με το αντικείμενο των σπουδών τους. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Ευρωπαϊκό Έτος Δεξιοτήτων (2023) το 77 % των επιχειρήσεων στην

ΕΕ αναφέρουν δυσκολίες στην εξεύρεση εργαζομένων με τις απαραίτητες δεξιότητες γεγονός που αναδεικνύει τη δομική διάσταση του φαινομένου σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αυτή η απόκλιση προκαλεί σοβαρές παρενέργειες σε δύο επίπεδα. Από τη μία οι εργαζόμενοι βλέπουν το εισόδημά τους να συμπιέζεται και την ικανοποίηση από το επάγγελμά τους να φθίνει και από την άλλη, οι εταιρείες υπονομεύονται από την πτώση της αποδοτικότητας και τη διόγκωση των δαπανών τους. Ως αποτέλεσμα, η ανταγωνιστικότητα και η εξελικτική πορεία των επιχειρήσεων δέχονται ισχυρό πλήγμα (ΣΕΒ, 2019).

Οι επιπτώσεις αυτές έγιναν εντονότερες κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης. Το πλεόνασμα εξειδικευμένων γνώσεων σε συνδυασμό με την έλλειψη κατάλληλων θέσεων εργασίας για υψηλά μορφωμένο δυναμικό, τροφοδότησε το ρεύμα μετανάστευσης στο εξωτερικό (brain drain). Σε αυτό το διάστημα, ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού βρέθηκε είτε εκτός αγοράς εργασίας για καιρό, είτε σε θέσεις που υπολείπονταν των προσόντων του (ΣΕΒ, 2019).

Στο ίδιο πλαίσιο, η ελληνική πραγματικότητα μετά την οικονομική κρίση περιγράφεται από τους Tsiboukli & Efstratoglou (2022) ως ένα “χαοτικό εργασιακό περιβάλλον”, όπου η αναντιστοιχία δεξιοτήτων οδηγεί στο φαινόμενο του brain waste, δηλαδή στην υποαξιοποίηση υψηλού ανθρώπινου κεφαλαίου. Ακόμη και ορισμένα αρνητικά γεγονότα που μπορεί να λάβουν χώρα στην ζωή ενός ατόμου, όπως η απώλεια μιας θέσης εργασίας, ενδέχεται να αυξήσουν την πιθανότητα υπερειδίκευσης στο μέλλον. Καθώς τα άτομα αγωνίζονται να βρουν νέα εργασία μετά από μια ακούσια απόλυση, μπορεί να προτιμήσουν να δεχθούν μια δουλειά για την οποία απαιτούνται λιγότερες δεξιότητες παρά να παραμείνουν άνεργα. Το γεγονός αυτό ωστόσο ίσως να έχει συνέπειες στην συνολική εργασιακή πορεία του ατόμου, καθώς οι δεξιότητες του μπορεί να ατροφίσουν με την πάροδο του χρόνου, ενώ οι μελλοντικοί εργοδότες να επηρεαστούν αρνητικά όταν ενημερωθούν σχετικά με την ίδια την απόλυση, εκφράζοντας αμφιβολίες για τις ικανότητες του ατόμου. Αντίθετα, οι εργαζόμενοι που αλλάζουν εργασία με τη θέλησή τους είναι πιο πιθανό να είναι υπο-ειδικευμένοι (underqualified) στη νέα τους θέση. Οι ακούσιες αποχωρήσεις μειώνουν την πιθανότητα αναγνώρισης των μη πιστοποιημένων δεξιοτήτων τους από τους μελλοντικούς εργοδότες (Quintini 2011).

Σύμφωνα με τις πρόσφατες κατευθυντήριες οδηγίες του Cedefop (2025), η μετάβαση σε μια βιώσιμη οικονομία δεν συνεπάγεται μόνο ποσοτικές μεταβολές στην

απασχόληση, αλλά και βαθύ μετασχηματισμό του περιεχομένου των υφιστάμενων θέσεων εργασίας. Η Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση καλείται να λειτουργήσει προληπτικά, μέσω της “Διαγνωστικής Πληροφόρησης Δεξιοτήτων” (Skills Intelligence), ώστε να γεφυρώνεται εγκαίρως η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων.

Παράλληλα, η εκτεταμένη ανεργία σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό προσόντων, ενδέχεται να δημιουργήσει συναισθήματα απογοήτευσης σχετικά με την επιλογή τους να επενδύσουν στην απόκτηση δεξιοτήτων. Αυτό μπορεί να τους οδηγήσει σε θέσεις εργασίας με χαμηλή ειδίκευση και αμοιβές, καθώς ενδέχεται να θεωρηθεί ότι οι επενδύσεις τους στην εκπαίδευση δεν απέδωσαν τους αναμενόμενους καρπούς. Αν και το ποσοστό ανεργίας μειώνεται προσωρινά, στην ουσία πρόκειται για μια επιφανειακή λύση, καθώς εν τέλει η κρίση απασχόλησης θα αυξηθεί, δεδομένου πως τα άτομα θα συνειδητοποιήσουν πως αυτή η θέση εργασίας υστερεί ποιοτικά και δεν αξιοποιεί τις δεξιότητές τους. Αν και οι εταιρείες μπορεί να ωφελούνται από την πρόσληψη ατόμων με υπερβολικά προσόντα για μια θέση, τα στοιχεία δείχνουν ότι αυτοί οι εργαζόμενοι παρουσιάζουν χαμηλότερη ικανοποίηση από την εργασία και περιορισμένη αξιοποίηση των δεξιοτήτων τους, ενώ τα άτομα με λιγότερες δεξιότητες παραγκωνίζονται από την αγορά εργασίας (Cedefop, 2010).

Η “δυσλειτουργία” της σχέσης μεταξύ των δεξιοτήτων που επιτάσσει η σύγχρονη αγορά εργασίας και των δεξιοτήτων που διαθέτουν οι εργαζόμενοι, αυξάνει τα ποσοστά ανεργίας και μειώνει την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα (Cedefop, 2010). Θα ήταν λάθος να υποτεθεί πως το ζήτημα της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων αφορά μονάχα σε κενά και σε ελλείψεις δεξιοτήτων από την μεριά των εργαζομένων, καθώς στην πραγματικότητα μεγάλο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού τείνει να διαθέτει περισσότερες δεξιότητες από αυτές που χρειάζονται για την πλήρωση θέσεων εργασίας. Σύμφωνα με το Cedefop (2010), η αναντιστοιχία προσόντων διακρίνεται κυρίως σε δύο κατηγορίες: την κάθετη αναντιστοιχία (υπερεκπαίδευση), όπου το επίπεδο εκπαίδευσης υπερκαλύπτει τις απαιτήσεις της θέσης, και την οριζόντια αναντιστοιχία, όπου το ακαδημαϊκό πεδίο είναι διαφορετικό από το απαιτούμενο.

Στην ελληνική περίπτωση, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων καταγράφεται με ιδιαίτερη ένταση. Σύμφωνα με την Ετήσια Διεθνή Έρευνα Έλλειψης Ταλέντου του ομίλου ManpowerGroup για το 2023 (ManpowerGroup, 2023), το 77% των εργοδοτών στην Ελλάδα δηλώνει ότι δυσκολεύεται να εντοπίσει εργαζομένους με τις απαιτούμενες

δεξιότητες, με την έλλειψη αυτή να φτάνει σε επίπεδα ρεκόρ των τελευταίων 11 ετών και να ευθυγραμμίζεται με τον παγκόσμιο μέσο όρο.

Η ασυμβατότητα μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης για δεξιότητες αποτελεί σημαντική τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας μπορεί να συνδέεται και με ευρύτερους παράγοντες που σχετίζονται με τη λειτουργία της αγοράς εργασίας, όπως η αναντιστοιχία μεταξύ των απαιτήσεων των θέσεων και των διαθέσιμων προσόντων, αλλά και δυσκολίες στην αποτελεσματική αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Κατά συνέπεια, πολλές από αυτές τις ελλείψεις ταλέντων μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, της βελτίωσης της σύνδεσης μεταξύ εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας, καθώς και της αναβάθμισης των μηχανισμών κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων (WEF, 2014). Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα της έλλειψης δεξιοτήτων δεν ερμηνεύεται μονοδιάστατα, καθώς μπορεί να συνδέεται και με περιορισμούς στην αξιοποίηση των διαθέσιμων δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας.

Η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων έχει αρνητικές επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της κοινωνίας. Αρχικά, όταν ένας απασχολούμενος εργάζεται σε μια θέση κατώτερη των προσόντων του, οι χρηματικές του απολαβές είναι ελάχιστες σε σχέση με το κόστος που κατέβαλε για την εκπαίδευσή του (κόστος ευκαιρίας). Συνεπώς, η επιλογή του για επένδυση στην εκπαίδευση και την κατάρτισή του με γνώμονα μια καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση, δεν του αποδίδει τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη προκειμένου να βελτιωθεί η ευημερία του. Ακόμη, η απόκτηση προϋπηρεσίας και δεξιοτήτων σε τομείς που δεν συνάδουν με το αντικείμενο σπουδών, μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο για την περαιτέρω εξέλιξη και κινητικότητα του ατόμου. Αναλυτικότερα, ο εργαζόμενος ενδέχεται να αισθανθεί πως δεν έχει το κατάλληλο κίνητρο για να εξελιχθεί, εφόσον η τρέχουσα θέση εργασίας του δεν τον ικανοποιεί ως προς το περιεχόμενο της, ενώ αυτό δεν θα ίσχυε σε περίπτωση που εργαζόταν σε απασχόληση συναφή με την εκπαίδευση και τις δεξιότητές του και λάμβανε αναγνώριση για αυτές.

Σε μακροοικονομική κλίμακα, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων τροφοδοτεί τη δομική ανεργία, γεγονός που συνεπάγεται την επιβράδυνση της οικονομικής μεγέθυνσης. Όπως υπογραμμίζει το WEF (2014), η μείωση του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ συνδέεται άμεσα τόσο με την ελλιπή αξιοποίηση (underutilization) του ανθρώπινου δυναμικού όσο και με τον περιορισμό των συνολικών θέσεων απασχόλησης. Παράλληλα, όπως αναφέρουν οι Tsiboukli & Efstratoglou (2022), η δυσκολία ένταξης

στην αγορά εργασίας επηρεάζει αρνητικά την αυτοαποτελεσματικότητα του ατόμου, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο χαμηλής αυτοπεποίθησης και μειωμένων επαγγελματικών προοπτικών.

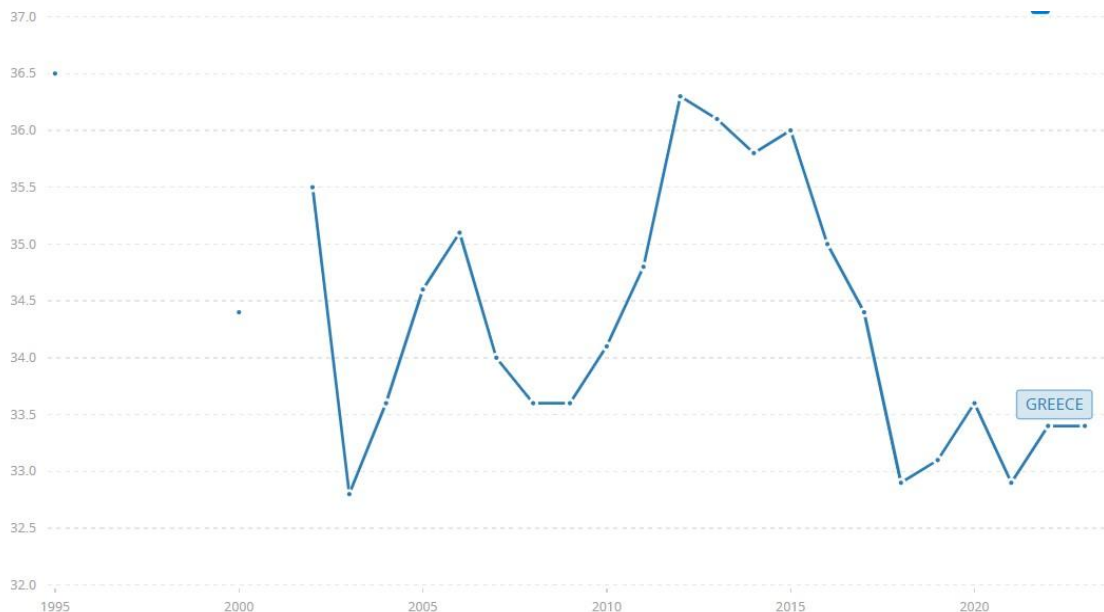
Υπό αυτό το πρίσμα, γίνεται αντιληπτό πως δεν αρκεί απλώς να εφοδιαστεί το ανθρώπινο δυναμικό με δεξιότητες, αλλά να γίνει λειτουργική αντιστοίχιση των δεξιοτήτων με τις κατάλληλες θέσεις εργασίας που τις αξιοποιούν δεόντως. Κατά συνέπεια, δικαιολογημένα η Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση καλείται πλέον να λειτουργήσει προληπτικά, γεφυρώνοντας την αναντιστοιχία μεταξύ προσφερόμενων προσόντων και πραγματικών αναγκών της αγοράς εργασίας, διασφαλίζοντας την ομαλή μετάβαση των εργαζομένων σε νέους ρόλους (Cedefop, 2025).

3. ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

3.1 Η έννοια και η μέτρηση των οικονομικών ανισοτήτων

Η ανισότητα αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που περιλαμβάνει τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές διαστάσεις. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η εισοδηματική ανισότητα αναφέρεται στις αποκλίσεις στην κατανομή πλούτου μεταξύ ατόμων, διευρύνοντας το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Για την αξιολόγηση αυτής της ανισότητας χρησιμοποιείται ο δείκτης Gini, ο οποίος λαμβάνει τιμές από 0 (τέλεια ισότητα) έως 100 (μέγιστη ανισότητα). Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1, ο δείκτης Gini για την Ελλάδα παραμένει σταθερά πάνω από το 30 τα τελευταία τριάντα χρόνια με την πιο πρόσφατη διαθέσιμη τιμή να ανέρχεται σε 33,4 το 2023, γεγονός που καταδεικνύει την επιμονή των εισοδηματικών αποκλίσεων στη χώρα (World Bank, 2026).

Διάγραμμα 1: Ο Δείκτης Gini στην Ελλάδα

Πηγή: World Bank (2026)

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Zartaloudis (2016), ενώ η εισοδηματική ανισότητα είναι μετρήσιμη, άλλες κοινωνικές πτυχές της, όπως η ισότητα των ευκαιριών ή των ικανοτήτων (capabilities), είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποτιμηθούν ποσοτικά. Το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται από έντονη αβεβαιότητα λόγω γεωπολιτικών εντάσεων (Lintzeris & Valassi, 2025), ενώ στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η ανισότητα αποκτά και μια παγκόσμια διάσταση (global inequality), όπου η τοποθεσία γέννησης καθορίζει τις οικονομικές ευκαιρίες (Milanovic, 2012).

Στην οικονομική θεωρία, η σχέση ανάπτυξης και ανισότητας αναλύθηκε από τον Kuznets (1955) μέσω της καμπύλης σε σχήμα ανεστραμμένου U, ενώ ο Sen (1981) υποστήριξε ότι η φτώχεια δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το επίπεδο εισοδήματος, αλλά και από την πρόσβαση των ατόμων σε πόρους και ευκαιρίες.

Παράγοντες όπως η περιορισμένη πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση αποτελούν κεντρικά στοιχεία της ταξικής δομής (Sintos et al., 2024). Στην Ελλάδα, η Μεγάλη Ύφεση ανέδειξε δομικά προβλήματα που βάθυναν την κρίση Chletsos & Roupakias, 2018), οδηγώντας σε μια αγορά εργασίας «δύο πόλων» και μια ανησυχητική «καμπύλη U», όπου οι ανισότητες παγιώνονται στα άκρα της κοινωνικής δομής (Botsari & Zografakis, 2017).

Η εκπαίδευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των μισθολογικών ανισοτήτων. Η έρευνα των Blair κ.ά. (2021) για τους STARS καταδεικνύει ότι το πτυχίο

λειτουργεί ως ανεξάρτητος μηχανισμός που παρεμποδίζει την ανοδική μισθολογική κινητικότητα. Παράλληλα, η παγκοσμιοποίηση και η μεταφορά τεχνολογίας είναι εντάσεως δεξιοτήτων (skill-intensive), γεγονός που αυξάνει τη ζήτηση για μορφωμένο εργατικό δυναμικό και οδηγεί σε μισθολογική επιβράβευση των προσόντων (Meschi & Vivarelli, 2007). Η πρόσβαση στην εκπαίδευση, ωστόσο, επηρεάζεται από την οικονομική δυνατότητα, καθώς η απουσία μηχανισμών πίστωσης καθιστά την επένδυση σε δεξιότητες ανέφικτη για τα χαμηλότερα στρώματα (Breza & Kaur, 2025).

Στην Ελλάδα, η πανδημία διέυρυνε περαιτέρω αυτό το χάσμα, με τις ευάλωτες ομάδες να παραμένουν αποκλεισμένες από την online εκπαίδευση (ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2022). Η Σιάνου-Κύργιου (2023) τονίζει ότι η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις ψηφιακές δεξιότητες ενισχύει τις προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες, ενώ ο Μεταξοϋδης (2026) υποστηρίζει ότι η νησιωτικότητα λειτουργεί ως ένας επιπλέον μηχανισμός γεωγραφικού αποκλεισμού. Τέλος, αν και η διά βίου μάθηση προβάλλεται ως εργαλείο άμβλυνσης των ανισοτήτων, στην πράξη συχνά τις ενισχύει (Καραλής, 2017). Η αναστροφή αυτού του κλίματος απαιτεί ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο που θα δίνει προτεραιότητα στην αναβάθμιση των δεξιοτήτων και την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους (Πνευματικός, 2023).

3.2 Εκπαίδευση, αγορά εργασίας και ανισότητες

Αρκεί άραγε η εύρεση εργασίας προκειμένου να εξαλειφθούν οι κοινωνικές και οι εργασιακές ανισότητες; Παρά τις συστημικές αδυναμίες, τα εκπαιδευτικά συστήματα αναγνωρίζονται παγκοσμίως ως ο κύριος μοχλός για την ατομική και συλλογική πρόοδο. Σύμφωνα με την UNESCO (2025), η εκπαίδευση αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα της Ατζέντας 2030 για την Αειφόρο Ανάπτυξη, στοχεύοντας στην προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και του ενεργού πολίτη. Ωστόσο, παρατηρείται ένα οξύμωρο σχήμα: ενώ η συμμετοχή στην εκπαίδευση αυξάνεται, οι ανισότητες παραμένουν χαστικές. Στις χώρες χαμηλού εισοδήματος πάνω από το ένα τρίτο των εφήβων παραμένει εκτός σχολείου, ενώ η τυπική πρόσβαση δεν εγγυάται την ουσιαστική γνώση, αφήνοντας εκατομμύρια νέους απροετοίμαστους για τις πολύπλοκες απαιτήσεις της σύγχρονης οικονομίας.

Στο πλαίσιο αυτό, τίθεται το ερώτημα αν η εύρεση εργασίας αρκεί για την εξάλειψη της φτώχειας. Σύμφωνα με την Eurofound (2017), ένα σημαντικό ποσοστό εργαζομένων στην Ευρώπη βρισκόταν ήδη σε συνθήκες φτώχειας πριν από την

οικονομική κρίση του 2008, ενώ η αύξηση των μη τυπικών μορφών απασχόλησης φαίνεται να συνδέεται με την ενίσχυση του φαινομένου της εργαζόμενης φτώχειας. Η παραπάνω εικόνα καταδεικνύει ότι η ένταξη στην αγορά εργασίας δεν εξασφαλίζει κατ' ανάγκη ισότιμα εισοδήματα, γεγονός που καθιστά απαραίτητη τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εκπαίδευσης και αμοιβών. Για την Ελλάδα, οι Budria και Pereira (2005) διαπιστώσαν διακυμάνσεις στην απόδοση της εκπαίδευσης: την περίοδο 1974-1988 υπήρξε μισθολογική συμπίεση, ενώ από το 1988 έως το 1999 η απόδοση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε από 39% σε 56%, συμβάλλοντας στην αύξηση της μισθολογικής ανισότητας τόσο μεταξύ όσο και εντός εκπαιδευτικών επιπέδων.

Η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και αμοιβών θεωρείται ισχυρή και θετική (Γιαννακόπουλος & Ντεμούσης, 2015). Ο Mincer (1974) υποστήριξε ότι ακόμη και όταν τα έτη εκπαίδευσης κατανέμονται σχετικά ομοιόμορφα στον πληθυσμό, τα εισοδήματα τείνουν να κατανέμονται άνισα, με τους πιο μορφωμένους να απολαμβάνουν υψηλότερες αποδοχές και μεγαλύτερη εργασιακή σταθερότητα. Οι Thorbecke και Charumilind (2002) συμπληρώνουν ότι οι ευρείες εισοδηματικές ανισότητες συνυπάρχουν με έλλειψη επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο, υποβαθμίζοντας τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Παράλληλα, οι Ogeoroulos & Salvanes (2009) τονίζουν ότι η εκπαίδευση προσφέρει «μη χρηματικές αποδόσεις» (non-pecuniary returns), όπως η ικανότητα λήψης ορθότερων αποφάσεων για την υγεία και η αυξημένη ικανοποίηση από τη ζωή, λειτουργώντας ως μέσο συνολικής ευημερίας.

Η σύγχρονη αγορά εργασίας, ωστόσο, απαιτεί πλέον άμεση παραγωγικότητα. Το πτυχίο θεωρείται συχνά μόνο η «αφετηρία» (first-base), με τους εργοδότες να απαιτούν από τους αποφοίτους να είναι έτοιμοι για δράση («hit the deck running») χωρίς μακρές περιόδους εσωτερικής εκπαίδευσης (Rachiotis & Παυλόπουλος, 2024). Η έλλειψη χρηματοδότησης περιορίζει τις ευκαιρίες των μειονεκτούντων μαθητών, ενώ οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης καθιστούν την εκπαίδευση εξαρτημένη από το διεθνές περιβάλλον. Στην Ελλάδα, η στρατηγική της λιτότητας μετά το 2009 οδήγησε σε «συρρίκνωση» της παιδείας και στο φαινόμενο του brain drain (Kantzara, 2016). Επιπλέον, ο Papanastasiou (2018) επισημαίνει τη φθίνουσα σημασία του πτυχίου στην Ελλάδα, καθώς η κοινωνική δικτύωση (social interconnectivity) αποκτά συχνά μεγαλύτερη βαρύτητα από τα ουσιαστικά προσόντα.

Οι ανισότητες επεκτείνονται και στην ποιότητα της εργασίας. Οι χαμηλόμισθοι συχνά στερούνται αξιοπρέπειας και ασφάλειας, αντιμετωπίζοντας υψηλά ποσοστά επαγγελματικής εξάντλησης (burnout) σε σχέση με τους υψηλόμισθους. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO, 2016) τονίζει ότι η αύξηση του κατώτατου μισθού και οι συλλογικές διαπραγματεύσεις είναι απαραίτητες, αλλά όχι επαρκείς χωρίς ποιοτικές θέσεις εργασίας. Ιδιαίτερη σημασία έχει η έμφυλη διάσταση, καθώς οι γυναίκες κερδίζουν κατά μέσο όρο περίπου 15% λιγότερα από τους άνδρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση (European Parliament, 2025). Παράλληλα, οι γυναίκες με χαμηλή εξειδίκευση διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο μόνιμης εξόδου από την αγορά εργασίας, λόγω μειωμένης κινητικότητας μεταξύ των θέσεων απασχόλησης (Theodossiou & Zangelidis, 2009).

Στις σύγχρονες «οικονομίες της γνώσης», η εκπαίδευση αποτελεί το σημαντικότερο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Συργιάννης, 2020). Η Σιάνου-Κύργιου (2023) υπογραμμίζει την ανάγκη για διά βίου μάθηση, ενώ οι Karachalios & Kotsios (2023) εισάγουν την ανάγκη για «πράσινες δεξιότητες» (green skills) στη μετάβαση προς μια βιώσιμη οικονομία. Σύμφωνα με τον Κυρίδη (2026), θεσμοί όπως η Πρακτική Άσκηση είναι κρίσιμοι για τη διασύνδεση σπουδών και αγοράς.

Ο Μαστρογεωργίου (2024) επαναπροσδιορίζει τον ρόλο του σχολείου απέναντι στην Τεχνητή Νοημοσύνη, προκρίνοντας μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση (ενσυναίσθηση, φαντασία) και την ισότιμη ενίσχυση των επιστημών STEM και των ανθρωπιστικών σπουδών. Όπως καταλήγει ο Burgess (2016), η εκπαίδευση παραμένει η μοναδική «οδός διαφυγής» από ένα μη προνομιούχο ξεκίνημα, λειτουργώντας ως ο κρισιμότερος παράγοντας για την κοινωνική κινητικότητα και τη μείωση των ανισοτήτων σε εθνικό και ατομικό επίπεδο.

Σε τελική ανάλυση, η σημασία της εκπαίδευσης υπερβαίνει τους στενούς οικονομικούς δείκτες. Όπως επισημαίνουν οι Oreopoulos & Salvanes (2009), αποτελεί μια θεμελιώδη επένδυση στον ίδιο τον άνθρωπο, η οποία του προσφέρει τα εφόδια να διεκδικήσει μια ποιοτικότερη εργασία, να αποφύγει την περιθωριοποίηση της ανεργίας και να εξασφαλίσει μια συνολική ευημερία που διαρκεί σε όλη του τη ζωή. Αυτή η διαπίστωση ενισχύεται από την UNESCO (2025), η οποία υπογραμμίζει την καθολική αλληλεξάρτηση στον σύγχρονο κόσμο, επισημαίνοντας ότι η εκπαίδευση οφείλει να καλλιεργεί τη συνείδηση ενός κοινού πεπρωμένου, αναγνωρίζοντας ότι η ευημερία και η κοινωνική δικαιοσύνη δεν μπορούν να

επιτευχθούν μεμονωμένα, αλλά μέσα από τη συλλογική δράση και τη σύνδεση των λαών.

3.3 Ανισότητα ευκαιριών

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η σχέση μεταξύ αμοιβών και εκπαίδευσης είναι θετική, καθώς η εκπαίδευση δημιουργεί νέα περιουσιακά στοιχεία και βελτιώνει την κοινωνική ευημερία μέσω των θετικών επιδράσεών της, βοηθώντας παράλληλα στην εξάλειψη της φτώχειας. Ωστόσο, αναδύεται μια σημαντική στρέβλωση: σε έναν πληθυσμό όπου η πλειοψηφία είναι ανειδίκευτη, αν οι εργαζόμενοι διαθέτουν προσόντα που δεν αναγνωρίζονται από τις επιχειρήσεις, μπορεί να θεωρηθούν λανθασμένα ως χαμηλής ειδίκευσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην έχουν κίνητρο να επενδύσουν στην περαιτέρω εκπαίδευσή τους.

Στο επίκεντρο αυτής της ανάλυσης, οι Roemer & Trappoy (2013) εισάγουν μια κρίσιμη ηθική παράμετρο, υποστηρίζοντας πως η γενεσιουργός αιτία της ανισότητας έχει μεγαλύτερη σημασία από το ίδιο το μέγεθός της. Οι μελετητές προβαίνουν σε έναν διαχωρισμό ανάμεσα στις "περιστάσεις" (circumstances), δηλαδή παράγοντες όπως η οικογενειακή περιουσία και το κοινωνικό περιβάλλον, που διαφεύγουν του ελέγχου του ατόμου και στην προσωπική "προσπάθεια" (effort). Με βάση αυτήν την προσέγγιση, το κράτος οφείλει να παρεμβαίνει και να εξισορροπεί τα αποτελέσματα που οφείλονται στις άνισες αφετηρίες, καθώς πριν από την "ηλικία της συναίνεσης", οι εκπαιδευτικές επιδόσεις του ατόμου θεωρούνται "περιστάσεις" που διαμορφώνονται από το περιβάλλον ανατροφής. ("nature or nurture"). Έτσι, όταν η αγορά εργασίας επιβραβεύει μόνο το τελικό αποτέλεσμα (π.χ. πτυχία), παραβλέπεται ότι αυτά είναι συνάρτηση των άνισων πόρων που είχε στη διάθεσή του το κάθε άτομο.

Με τον τρόπο αυτό, η ανισότητα των ευκαιριών μετατρέπεται σε έναν μηχανισμό μέσω του οποίου το τυχαίο γεγονός της γέννησης επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις μελλοντικές προοπτικές εξέλιξης (Thomas et al., 2001). Η περιορισμένη πρόσβαση σε εκπαίδευση και επενδύσεις οδηγεί σε χαμηλότερη παραγωγικότητα, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο που δυσχεραίνει τη μετάβαση της οικονομίας σε υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης (Azariadis and Stachurski, 2005).

3.3.1 Δομικοί φραγμοί και κοινωνική αναπαραγωγή στο ελληνικό

εκπαιδευτικό σύστημα

Στο επίπεδο της εκπαιδευτικής πολιτικής, ο όρος "ισότητα ευκαιριών" συχνά παραμένει μια τυπική έννοια που αφορά μόνο το νομικό δικαίωμα συμμετοχής. Όπως επισημαίνει η Αλεξιάδου (2005, όπως αναφέρεται στο ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2013) αυτή η τυπική ισότητα προσφέρει απλώς σε όλους το δικαίωμα να διεκδικήσουν μια θέση στην εκπαίδευση κάτω από τις ίδιες νομικές βάσεις, αγνοώντας όμως τις βαθιές κοινωνικές και οικονομικές διαφορές. Στην πραγματικότητα, μόνο όσοι διαθέτουν τους απαραίτητους πόρους μπορούν να ανταποκριθούν στον έντονο ανταγωνισμό για την απόκτηση προσόντων.

Η Ελλάδα διαθέτει ένα από τα πιο περιοριστικά συστήματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη, κυρίως λόγω της πολιτικής του *numerus clausus* και της έλλειψης εναλλακτικών επιλογών με αντίστοιχο κύρος και επαγγελματική αποκατάσταση (Γουνίας, 1998). Στο πλαίσιο αυτό, ο ίδιος ερευνητής επισημαίνει ότι η αυξημένη κοινωνική ζήτηση για πτυχία δεν συνεπάγεται απαραίτητα αληθινή πρόοδο, καθώς η διαδικασία επιλογής παραμένει αυστηρή και επηρεάζεται καθοριστικά από τους περιορισμούς της αγοράς εργασίας, εντείνοντας τις υφιστάμενες κοινωνικές ανισότητες (Γουνίας, 1998).

Η διαδικασία της επιλογής συνδέεται άμεσα με το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Ο Bourdieu (1986), μέσα από τη «θεωρία της αναπαραγωγής», ισχυρίζεται ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα συμβάλλουν στη νομιμοποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι μαθητές από ανώτερα στρώματα διαθέτουν το «πολιτισμικό κεφάλαιο» —γνώσεις, δεξιότητες και γλωσσική επάρκεια— που τους επιτρέπει να λαμβάνουν συνειδητές αποφάσεις. Αντίθετα, οι μαθητές από την εργατική τάξη έρχονται αντιμέτωποι με περιορισμένες επιλογές, οδηγούμενοι συχνά σε λανθασμένες αποφάσεις ή αποκλεισμό. Η ελληνική οικογένεια αναγκάζεται να καταφεύγει σε μια εκτεταμένη "εκπαιδευτική βιομηχανία" παραπαιδείας, καθιστώντας την εκπαιδευτική εξέλιξη άμεσα εξαρτημένη από το εισόδημα των γονέων (Tsiplakides, 2018, ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2013).

3.3.2 Παγκοσμιοποίηση, τεχνολογία και ψηφιακό χάσμα

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η ανισότητα αποκτά νέα χαρακτηριστικά. Ο Milanovic (2012) αναδεικνύει ότι η «τοποθεσία» και η ιθαγένεια λειτουργούν ως

βασικοί προσδιοριστές των οικονομικών ευκαιριών, δημιουργώντας μια παγκόσμια κοινότητα σύγκρισης εισοδημάτων. Ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέτει φιλόδοξους στόχους για τις ψηφιακές δεξιότητες έως το 2025, τα στοιχεία της UNESCO (2025) και της UNICEF δείχνουν ότι μόνο το 40% των παιδιών παγκοσμίως έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο στο σπίτι, με το ποσοστό να πέφτει κάτω από το 20% στις χώρες χαμηλού εισοδήματος.

Η Georgorouli (2011) εισάγει τον όρο «Φαινόμενο του Ματθαίου» για να περιγράψει πώς οι ψηφιακές ανισότητες αυτοτροφοδοτούνται: οι ήδη προνομιούχοι χρησιμοποιούν την τεχνολογία για να γίνουν ακόμα πιο ισχυροί, ενώ οι μη προνομιούχοι μένουν ακόμα πιο πίσω. Η πανδημία COVID-19 λειτούργησε ως επιταχυντής αυτού του χάσματος, καθώς 1,6 δισεκατομμύρια μαθητές επηρεάστηκαν από το κλείσιμο των σχολείων, με εκατομμύρια από αυτούς να μην επιστρέφουν ποτέ στην εκπαίδευση (UNESCO, 2025). Η Σιάνου-Κύργιου (2023) προσθέτει ότι η εκπαιδευτική πολιτική συχνά υπηρετεί έναν επιφανειακό εκσυγχρονισμό, αφήνοντας πίσω τις ευάλωτες ομάδες που στερούνται το απαραίτητο πολιτισμικό κεφάλαιο για την αξιοποίηση της πληροφορίας.

3.3.3 Εργασιακή Επισφάλεια, φτώχεια και πολιτικές επιλογές

Η ανισότητα των ευκαιριών οδηγεί σε απώλειες ευημερίας. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ (2026), το 27,5% του ελληνικού πληθυσμού βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού και ταυτόχρονα η συσχέτιση με την εκπαίδευση είναι καταλυτική. Ο κίνδυνος φτώχειας είναι 29,9% για όσους έχουν ολοκληρώσει μόνο το πρώτο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ μειώνεται στο 7,1% για τους πτυχιούχους. Ωστόσο, ο κίνδυνος παραμένει υπαρκτός ακόμα και για τους εργαζόμενους (9,7%), αναδεικνύοντας το φαινόμενο των "εργαζόμενων φτωχών". Ο Μανιάτης (2026) υπογραμμίζει ότι ο συνδυασμός χαμηλών εισοδημάτων και πληθωρισμού καθιστά αδύνατη την κάλυψη βασικών αναγκών για μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Η θεωρία της πιστοποίησης (credentialism) αποκαλύπτει ότι τα ακαδημαϊκά προσόντα χρησιμοποιούνται συχνά ως μέσα κοινωνικού αποκλεισμού (Bills et al., 2017). Οι Blair κ.ά. (2021) διαπίστωσαν ότι οι εργαζόμενοι που αποκτούν δεξιότητες μέσω εμπειρίας (STARs) αντιμετωπίζουν δομικές τριβές στην ανοδική τους κινητικότητα σε σχέση με τους πτυχιούχους. Στην Ελλάδα, οι έρευνες του Καραλή (2017) και των Tsiboukli & Efstratoglou (2022) δείχνουν ότι τα προγράμματα

κατάρτισης ευνοούν όσους έχουν ήδη υψηλά προσόντα, διευρύνοντας αντί να μειώνουν το κοινωνικό χάσμα.

Η ανάλυση του Kremer (2006) για τις διεθνείς αλυσίδες δεξιοτήτων εξηγεί πώς οι κορυφαίοι "διευθυντές" συνεργάζονται αποκλειστικά με ικανούς "βοηθούς" παγκοσμίως, εκτοξεύοντας τις αμοιβές της ελίτ και περιθωριοποιώντας τους ανειδίκευτους. Παράλληλα, η γεωγραφική ανισότητα στην Ελλάδα, όπως η νησιωτικότητα (Μεταξούδης, 2026) ή οι αποκλίσεις στα ποσοστά εγκατάλειψης μεταξύ Πελοποννήσου και Αττικής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2025), δημιουργεί πολίτες δύο ταχυτήτων. Όπως καταλήγει ο Zartaloudis (2016), η ανισότητα καθορίζεται από τις πολιτικές επιλογές (φορολογία, κοινωνικές μεταβιβάσεις). Η εκπαίδευση, επομένως, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ατομική επένδυση, αλλά ως δημόσιο αγαθό που διασφαλίζει ότι η επιτυχία δεν θα εξαρτάται από την οικονομική επιφάνεια της οικογένειας.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

Η θεωρητική ανασκόπηση που προηγήθηκε αναδεικνύει ότι η εκπαίδευση και ο ψηφιακός γραμματισμός δεν αποτελούν πλέον απλά εφόδια, αλλά τους κεντρικούς μηχανισμούς επιβίωσης στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Ωστόσο, η ανάλυση αυτή αναδεικνύει μία θεμελιώδη αντίφαση, καθώς, ενώ η ανάγκη για επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Schultz, 1961 ;Becker, 1962) προβάλλεται ως αναγκαιότητα με πολυεπίπεδα οφέλη, οι όροι πρόσβασης σε αυτήν παραμένουν βαθιά άνισοι.

Στο πλαίσιο αυτό, η παγκοσμιοποίηση λειτουργεί ως ένας επιταχυντής που διαχωρίζει τα υποκείμενα σε «νικητές» και «ηττημένους», ανάλογα με την ικανότητά τους να συμμετέχουν στην τεχνολογική επιτάχυνση. Το ερώτημα της πρόσβασης στη γνώση δεν είναι πλέον τεχνικό, αλλά βαθιά πολιτικό και κοινωνικό. Το ψηφιακό χάσμα, όπως τονίστηκε, δεν περιορίζεται στο εάν διαθέτει κανείς τις κατάλληλες τεχνικές και υλικές υποδομές, αλλά επεκτείνεται στην ικανότητα κριτικής αξιοποίησης της πληροφορίας, δημιουργώντας μια νέα «ψηφιακή αριστοκρατία» και περιθωριοποιώντας όσους στερούνται πόρων για δια βίου μάθηση και εξέλιξη.

Η σύνδεση της θεωρητικής σκέψης του Bourdieu (1986) με τη σύγχρονη προσέγγιση του Roemer (2013) καλλιεργεί εύφορο έδαφος για την κατανόηση της ελληνικής πραγματικότητας. Η «ισότητα των ευκαιριών» αποδεικνύεται μια τυπική θεσμική διακήρυξη (Αλεξιάδου, 2005 όπως αναφέρεται στο ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2013), η οποία συχνά παραβλέπει την «ανισότητα των περιστάσεων». Όταν η εκπαιδευτική πορεία

και η απόκτηση δεξιοτήτων εξαρτώνται άμεσα από το οικογενειακό εισόδημα και την παραπαιδεία, τότε το «πολιτισμικό κεφάλαιο, » μπορεί να δρα ως ένας άδηλος μηχανισμός επιρροής της επιτυχίας, ο οποίος συμβάλλει στη διατήρηση των ήδη υπαρχουσών ανισοτήτων.

Καταληκτικά, η θεωρητική διερεύνηση οδηγεί στη διαπίστωση ότι η σύγχρονη αγορά εργασίας μετατοπίζει την ευθύνη της προσαρμογής στο ίδιο το άτομο. Η έννοια της «ατομικής ευθύνης» χρησιμοποιείται συχνά για να καλύψει το κενό των δημόσιων πολιτικών, μετατρέποντας τη δια βίου μάθηση από δικαίωμα σε έναν διαρκή και αγχώδη αγώνα πιστοποίησης προσόντων (credentialism). Αυτός ο φαύλος κύκλος, όπου οι προνομιούχοι ενισχύουν διαρκώς τη θέση τους («Φαινόμενο του Ματθαίου»), αποτελεί το κεντρικό διακύβευμα που καλείται να διερευνήσει η παρούσα εργασία σε εμπειρικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, καθίσταται σαφές ότι η αυξανόμενη απαίτηση για δεξιότητες και προσόντα δεν μπορεί να εξεταστεί ανεξάρτητα από τις οικονομικές δυνατότητες των ατόμων. Παρόλο που η εκπαίδευση και η κατάρτιση προβάλλονται ως μέσα κοινωνικής κινητικότητας, στην πράξη η πρόσβαση σε αυτές προϋποθέτει οικονομικούς πόρους, γεγονός που περιορίζει τις ευκαιρίες για σημαντικό μέρος του πληθυσμού και ενισχύει τις υφιστάμενες ανισότητες.

Μεταβαίνοντας στο ερευνητικό μέρος, η εργασία επιχειρεί να διερευνήσει πώς αυτές οι δομικές πιέσεις βιώνονται στην καθημερινότητα των ατόμων. Τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και θα εξεταστούν μέσω της ποιοτικής προσέγγισης είναι τα εξής:

- Η Αντίληψη της Πίεσης: Πώς αντιλαμβάνονται τα υποκείμενα την ανάγκη για συνεχή απόκτηση δεξιοτήτων; Θεωρείται ευκαιρία προσωπικής εξέλιξης ή ένας καταναγκασμός που επιβάλλεται από τις εξωτερικές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης;
- Η Επίδραση του Υποβάθρου: Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι το κοινωνικό-οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο της οικογένειάς τους λειτούργησε ως επιταχυντής ή ως φραγμός στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές;
- Τεχνολογική Προοπτική: Ποιες είναι οι προσδοκίες και ποιοι οι φόβοι των υποκειμένων απέναντι στην αυτοματοποίηση και την τεχνητή νοημοσύνη; Θεωρούν ότι οι νέες τεχνολογίες θα αμβλύνουν ή θα βαθύνουν τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες

5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ , ΟΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ.

5.1 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά και Προφίλ Συμμετεχόντων

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα ευρήματα της ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη μέσω δέκα (10) ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των υποκειμενικών αντιλήψεων γύρω από το τρίπτυχο παγκοσμιοποίηση, διαρκής ανάγκη για απόκτηση προσόντων και οικονομική ανισότητα. Ο οδηγός της ημιδομημένης συνέντευξης βασίστηκε σε σχετικό υλικό που παρασχέθηκε στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής καθοδήγησης και παρατίθεται στο Παράρτημα.

Για τη διασφάλιση της ερευνητικής δεοντολογίας, η μελέτη βασίστηκε στην αρχή της ανωνυμίας, ενώ το δείγμα επιλέχθηκε βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Συγκεκριμένα, στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν δέκα απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας 18-40 ετών, επιλογή που κρίθηκε σκόπιμη καθώς η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των μεταβολών που επιφέρει ο παγκόσμιος ανταγωνισμός και η ψηφιακή μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Για την ανάλυση των δεδομένων ακολουθήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης, μέσω ομαδοποίησης των απαντήσεων σε κεντρικούς άξονες. Η παρουσίαση των ευρημάτων συνοδεύεται από αυτούσια αποσπάσματα των λεγομένων των συμμετεχόντων (με κωδικοποίηση της μορφής Σ1-Σ10) ούτως ώστε να αναδειχθεί η υποκειμενική τους εμπειρία και να επιχειρηθεί η σύνδεσή της με τη θεωρητική βιβλιογραφία.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος και η κωδικοποίηση παρουσιάζονται συνοπτικά στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 1: Δημογραφικά χαρακτηριστικά συμμετεχόντων

Κωδ.	Φύλο/ Ηλικία	Εκπαίδευση	Επαγγ. κατάσταση	Τομέας	Περιοχή	Οικ. κατάσταση
Σ 1	Θ/28	Πτυχίο Αισθητικής και Κοσμητολογίας (ΠΑΔΑ)	Εργαζόμενη	Παροχή Υπηρεσιών	Αστική	Άγαμη
Σ 2	Θ/37	Διδακτορικό	Άνεργη	Τραπεζικός (Εξυπηρέτηση)	Αστική	Άγαμη
Σ 3	Θ/28	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	Εργαζόμενη	Λογιστικές Υπηρεσίες	Αστική	Άγαμη
Σ 4	Α/28	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	Εργαζόμενος (ιδιωτικός τομέας)	Μεταφορές (Ταξί)	Αστική (Ισπανία *)	Άγαμος
Σ 5	Θ/39	Πτυχίο Λογιστικής (ΠΑΔΑ)	Άνεργη	Παροχή Υπηρεσιών	Αστική	Άγαμη

Σ 6	Θ/28	Πτυχίο ΑΕΙ	Εργαζό μενη (Ιδιωτικ ός τομέας)	Εμπόριο (Εξυπηρ έτηση)	Αστικ ή	Άγαμ η
Σ 7	Θ/37	Μεταπτυ χιακό δίπλωμ α	Εργαζό μενη (Ιδιωτικ ός Τομέας)	Οικονομ ικά (Financ e)	Αστικ ή (Ισπα νία**)	Άγαμ η
Σ 8	Θ/29	Μεταπτυ χιακό Δίπλωμ α	Εργαζό μενη (Ιδιωτικ ός Τομέας)	Τεχνολο γία/ IT	Αστικ ή	Άγαμ η
Σ 9	Θ/29	Μεταπτυ χιακό Δίπλωμ α	Άνεργη	Εκπαίδε υση (Φιλόλο γος)	Αστικ ή	Άγαμ η
Σ 1 0	Θ/27	Μεταπτυ χιακό Δίπλωμ α	Εργαζό μενη (Ιδιωτικ ός Τομέας)	Παροχή Υπηρεσι ών	Αστικ ή	Άγαμ η

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

**Ο συμμετέχων Σ4 είναι Ισπανός υπήκοος με πρόσφατη (έως τον Οκτώβριο 2025) μονοετή εργασιακή εμπειρία στην Ελλάδα.*

*** Η συμμετέχουσα Σ7 είναι Ελληνίδα υπήκοος η οποία διαμένει και εργάζεται μόνιμα στην Ισπανία τα τελευταία 17 έτη.*

Στον παραπάνω πίνακα αποτυπώνονται τα ιδιαίτερα δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία των δέκα (10) συνεντευξιαζόμενων. Οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν

προκειμένου να αναδειχθεί πώς το σύγχρονο εργασιακό ανασφαλές περιβάλλον επηρεάζει άτομα από ποικίλους κλάδους και υπόβαθρα, ώστε να διερευνηθεί η καθολική διάσταση του ζητήματος.

Ως προς το φύλο, το μεγαλύτερο μέρος συνιστά το γυναικείο φύλο (9 στις 10) , γεγονός που επιτρέπει τη διερεύνηση των έμφυλων διαστάσεων της εργασιακής ανασφάλειας. Η μοναδική ανδρική συμμετοχή (Σ4) αφορά Ισπανό υπήκοο, ο οποίος είχε πρόσφατη εργασιακή εμπειρία στην Ελλάδα έως τον Οκτώβριο του 2025. Η επιλογή αυτή αποκτά σημαντική βαρύτητα αν αναλογιστεί κανείς ότι οι γυναίκες συχνά έρχονται αντιμέτωπες με εντονότερες προκλήσεις στην αγορά εργασίας. Η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στο δείγμα αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι οι γυναίκες, ιδίως χαμηλής εξειδίκευσης, αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο απομάκρυνσης από την αγορά εργασίας και περιορισμένες δυνατότητες επαγγελματικής κινητικότητας (Theodossiου & Zangelidis, 2009).

Το ηλικιακό εύρος των συμμετεχόντων κυμαίνεται από 27 μέχρι και 39 έτη, με την μέση ηλικία να ανέρχεται στα 30 έτη. Συνεπώς πρόκειται για άτομα που είτε εισήχθησαν στην παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας εξαρχής , είτε είναι σε διαρκή διαδικασία προσαρμογής λόγω των σύγχρονων οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων.

Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, καθώς αναδεικνύει μια σαφή τάση προς την υψηλή εξειδίκευση. Συγκεκριμένα, το 60% (6 άτομα) είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, ενώ το 10% (1 άτομο) κατέχει διδακτορικό τίτλο. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι το δείγμα αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από άτομα που έχουν επενδύσει συστηματικά στην ακαδημαϊκή τους εξέλιξη, επιδιώκοντας τη συσσώρευση εφοδίων προκειμένου να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά τους στο πλαίσιο ενός ρευστού και απαιτητικού εργασιακού περιβάλλοντος.

Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες διαθέτουν τίτλο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, με δύο εξ αυτών να είναι απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ). Συνεπώς, το δείγμα χαρακτηρίζεται από ένα υψηλό και διαφοροποιημένο μορφωτικό υπόβαθρο, το οποίο είναι καίριας σημασίας για την παρούσα έρευνα, καθώς επιτρέπει την πολυδιάστατη αποτύπωση των επαγγελματικών και επιστημονικών οπτικών, αναφορικά με την εμπειρική προσέγγιση των κοινωνικοοικονομικών μεταβολών και της εργασιακής ανασφάλειας.

5.2 Η ανάλυση των απαντήσεων

5.2.1 Πρώτος θεματικός άξονας: παγκοσμιοποίηση και αντιλήψεις για τις ανισότητες

Στο πλαίσιο του πρώτου άξονα ανάλυσης, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας (**Ερ.1**). Από τις απαντήσεις τους προκύπτει μια σαφής μετατόπιση της αντίληψης για το πεδίο του ανταγωνισμού. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι το 40% του δείγματος (4 στους 10) υπογράμμισε πως η παγκοσμιοποίηση έχει καταργήσει τα εθνικά σύνορα, αναγκάζοντας το εργατικό δυναμικό να ανταγωνίζεται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα.

Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ10, η οποία αναδεικνύει την πίεση για διαρκή εξέλιξη:

«Η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει την ανάγκη για απόκτηση δεξιοτήτων οριακά στο 100%. Σκέφτομαι ότι δεν ανταγωνίζεσαι τη δική σου χώρα αλλά και άλλους, άρα νιώθεις ότι το master δεν είναι αρκετό στα πλαίσια του ανταγωνισμού στην εργασία. Και έτσι, όλο επιδιώκουμε να κάνουμε συνεχώς πράγματα για να ξεχωρίσουμε με κάποιον τρόπο».

Η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνει τη θεωρία των Bayrak & Tatlı (2018), σύμφωνα με την οποία το ανθρώπινο κεφάλαιο —το οποίο προσδιορίζεται από το επίπεδο εκπαίδευσης και τις δεξιότητες αποτελεί πλέον τον πυρήνα των αναπτυξιακών στρατηγικών, ακριβώς λόγω της διεθνούς κινητικότητας των εργαζομένων. Παράλληλα, έμμεσα η κλασική παραδοχή του Mincer (1991) ως προς τη σημασία της εκπαίδευσης ως της κυριότερης κινητήριας δύναμης για υψηλότερους μισθούς και εργασιακή σταθερότητα. Ωστόσο, στην εμπειρία των συμμετεχόντων, η θεωρία του Mincer αποκτά μια νέα, πιο αγχώδη διάσταση: η εκπαίδευση δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως μια απλή υπόσχεση ευημερίας, αλλά ως ένας μηχανισμός επαγγελματικού αποκλεισμού (occupational closure), όπως τον περιγράφει ο Albert (2017). Οι πιστοποιήσεις και τα μεταπτυχιακά λειτουργούν ως «gatekeepers» (φύλακες), που επιτρέπουν στο άτομο να «περιφράξει» τη θέση του στην αγορά και να προστατευτεί από τον ανταγωνισμό των ανειδίκευτων.

Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση νοείται από τους συμμετέχοντες της έρευνας ως μια «ασπίδα» επιβίωσης. Αναλυτικότερα, η επένδυση στην εξειδίκευση θεωρείται ότι

αυξάνει το κόστος αντικατάστασης του εργαζομένου, αποτρέποντας έτσι μια ενδεχόμενη απώλυση. Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι για τους συμμετέχοντες, η παγκοσμιοποίηση λειτουργεί ως μηχανισμός εντατικοποίησης του ανταγωνισμού, που ωθεί σε ένα ατέρμονο «κυνήγι» προσόντων.

Αυτή η διαρκής πίεση, όμως, κρύβει έναν κίνδυνο που επισημαίνει η UNESCO (2025): αν η αγορά εργασίας αδυνατεί τελικά να απορροφήσει αυτόν τον πληθυσμό με τα υψηλά προσόντα σε θέσεις ανάλογες των ικανοτήτων τους, τότε η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο μετατρέπεται σε πηγή απογοήτευσης. Η αναντιστοιχία αυτή (skill mismatch) μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική απαξίωση της εκπαίδευσης και, σε ευρύτερο επίπεδο, σε κοινωνική αναταραχή, καθώς οι προσδοκίες των ατόμων για ανοδική κινητικότητα μένουν ανεκπλήρωτες.

Πέραν της διεθνοποίησης του ανταγωνισμού, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες έκαναν αναφορά σε άλλες δύο επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης: την τεχνολογική επιταγή και τον πληθωρισμό των προσόντων. Ειδικότερα, η Σ1, η Σ6 και η Σ9 έδωσαν έμφαση στην ψηφιακή αναδιαμόρφωση της αγοράς εργασίας, τονίζοντας πως ο ψηφιακός γραμματισμός και η γνώση ξένων γλωσσών, ιδίως της αγγλικής, δεν είναι πλέον προαιρετικά δίνοντας απλώς ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, αλλά προαπαιτούμενα για την επιβίωση στον εργασιακό κόσμο. Όπως ανέφερε η Σ1, «το να ξέρει κάποιος από τεχνολογία είναι κάτι πολύ σημαντικό, γιατί τώρα όλα είναι ψηφιακά», ενώ παράλληλα εξέφρασε την ανησυχία της για την αντικατάσταση των θέσεων εργασίας από την τεχνητή νοημοσύνη.

Μία δεύτερη σημαντική πτυχή που αναδύθηκε είναι αυτή της αέναης απόκτησης προσόντων και τίτλων. Οι Σ7, Σ8 και Σ9 θίγουν την αναγκαιότητα της διαρκούς εκπαίδευσης και πιστοποίησης, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Σ8, «πρέπει κάθε άνθρωπος να βάζει, να βάζει και να βάζει προσόντα στο βιογραφικό του...». Τέλος, η Σ5 έθεσε μια βαθύτερη προβληματική, αναφέροντας ότι η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε μια «ομογενοποίηση» («...μας βάζουν όλους στο ίδιο σακί»), αποθαρρύνοντας την ανάπτυξη προσωπικών και μοναδικών δεξιοτήτων. Η παρατήρηση αυτή είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, καθώς υποδηλώνει ότι η πίεση για συμμόρφωση στις παγκόσμιες απαιτήσεις της αγοράς μπορεί να πνίγει την δημιουργικότητα, την αυθεντικότητα καθώς και την εξειδικευμένη κλίση του εργαζομένου.

Η παραπάνω επισήμανση ταυτίζεται απόλυτα με την κριτική προσέγγιση του Φωτόπουλου (2026), ο οποίος υποστηρίζει ότι η σύγχρονη "κοινωνία των δεξιοτήτων" αποτελεί ουσιαστικά έναν φανταστικό τόπο που προβάλλει την κατάρτιση ως πανάκεια για την ανεργία. Στην πραγματικότητα, όπως επισημαίνει ο ερευνητής,

εισάγεται μια "νέα εργαλειακότητα", όπου η γνώση απογυμνώνεται από το αξιακό και «ιδιαιτερό» της περιεχόμενο και η μοναδικότητα του ατόμου θυσιάζεται στον βωμό της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας.

Η παγκοσμιοποίηση ως παράγοντας ενίσχυσης των οικονομικών ανισοτήτων

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνεται πως η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην εργασία είναι καταλυτική, επηρεάζοντας την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, επιβάλλοντας ραγδαίες τεχνολογικές προσαρμογές και δημιουργώντας μια επιτακτική ανάγκη για συνεχή αναβάθμιση δεξιοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό, η ανάλυση στρέφεται στον οικονομικό αντίκτυπο του φαινομένου (**Ερ.3**), προκειμένου να διερευνηθεί κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση συνέβαλε στην περαιτέρω όξυνση των ήδη υπαρχουσών οικονομικών ανισοτήτων ή αν, αντίθετα, οδήγησε στην άμβλυνσή τους.

Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (9 στους 10) τάχθηκε ξεκάθαρα υπέρ της άποψης ότι η παγκοσμιοποίηση επιδεινώνει τις οικονομικές ανισότητες. Η κυρίαρχη αντίληψη συνοψίζεται στη φράση της Σ5, η οποία επεσήμανε ότι οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι.

Η παραπάνω τοποθέτηση αποτελεί μια εμπειρική επιβεβαίωση του "Φαινομένου του Ματθαίου" (Georgorouliou, 2011), το οποίο αναλύθηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας. Οι συμμετέχοντες, περιγράφοντας την καθημερινή τους πραγματικότητα, ανέδειξαν ακριβώς αυτό που υποστηρίζει η θεωρία: ότι οι ευκαιρίες της παγκοσμιοποίησης δεν διαχέονται ισότιμα, αλλά συσσωρεύονται σε όσους διαθέτουν ήδη το απαραίτητο οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο, διευρύνοντας έτσι την κοινωνική ψαλίδα.

Οι απαντήσεις τους ανέδειξαν συγκεκριμένους μηχανισμούς που τροφοδοτούν αυτό το χάσμα:

Διεθνής κινητικότητα εργασίας και υποβάθμιση των όρων απασχόλησης

Η Σ7 βιώνοντας την εργασιακή πραγματικότητα στην Ισπανία, περιέγραψε ότι οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες π.χ. μετανάστες που δεν διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα, καταλήγουν να αποδέχονται υποβαθμισμένους ή άτυπους όρους εργασίας. Σύμφωνα με την ίδια, η αποδοχή αυτής της πρακτικής δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για μια γενικότερη αποδυνάμωση των εργασιακών δικαιωμάτων και την άσκηση πίεσης στους μισθούς συνολικά.

Παράλληλα, ο Σ4, δίνει ως ενδεικτικό παράδειγμα το διεθνές εμπόριο για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος του ανταγωνισμού. Συγκεκριμένα, επεσήμανε ότι η στροφή σε φθηνότερους παραγωγούς εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. Μαρόκο) καταλήγει να αποδυναμώνει την εγχώρια παραγωγή, περιορίζοντας τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας στον συγκεκριμένο κλάδο. Οι τοποθετήσεις αυτές αντανakλούν την αντίληψη ότι η διεθνής κινητικότητα κεφαλαίου και παραγωγής δημιουργεί συνθήκες αυξημένου ανταγωνισμού, συχνά εις βάρος των εργαζομένων.

Το κόστος απόκτησης προσόντων και ο ψηφιακός αποκλεισμός

Μια επιπλέον διάσταση που ανέδειξαν οι Σ1 και η Σ9 αφορά το «ακριβό» κόστος απόκτησης τίτλων για την επιβίωση στην αγορά εργασίας. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ1 : «...Εκεί που μπορούσες με ένα χαρτί να πας και να είναι το νούμερο ένα για να ξεκινήσεις από κάπου, πλέον αυτό δεν κάνει για τίποτα, δεν μπορείς να το χρησιμοποιήσεις πουθενά. Ζητάνε της Παναγιάς τα μάτια» , αλλά και της Σ9: «...Δεν έχουν όλοι την ευκαιρία να πληρώσουν για τα διπλώματα ξένων γλωσσών, υπολογιστών, διδακτορικά .Οι υποτροφίες είναι ανύπαρκτες σχεδόν, επομένως, ο καθένας από τους πόρους του...». Συνεπώς, διαφαίνεται πως η αναγκαιότητα απόκτησης τίτλων , όταν δεν συνάδει με το διαθέσιμο εισόδημα, λειτουργεί ως ένας μηχανισμός διαίωξης των οικονομικών ανισοτήτων αντί να τις αμβλύνει. Σχετικά με το ψηφιακό χάσμα, η Σ9 υπογράμμισε πως όποιος στερείται την οικονομική δυνατότητα να επενδύσει σε γνώσεις και τεχνολογικό εξοπλισμό, ουσιαστικά περιθωριοποιείται. Ως αποτέλεσμα, το άτομο που δεν δύναται να χρηματοδοτήσει την συνεχιζόμενη κατάρτισή του, καθίσταται ο "ηττημένος" της παγκοσμιοποίησης.

Η παραπάνω διαπίστωση βρίσκει ισχυρό έρεισμα στη θεωρία του Autor, ο οποίος προειδοποιεί ότι η υψηλή ανισότητα τείνει να γίνεται αυτοσυντηρούμενη μέσω της μείωσης της κοινωνικής κινητικότητας. Όπως προκύπτει από την έρευνα, η επένδυση των εύπορων οικογενειών στην εκπαίδευση δημιουργεί ένα «διπλό πλεονέκτημα» (εκπαιδευτικό και οικονομικό), το οποίο στερεί από τα παιδιά των χαμηλότερων στρωμάτων τη δυνατότητα να αναδείξουν το δυναμικό τους, εγκλωβίζοντάς τα σε μια στατική κοινωνική θέση.

Παράλληλα, η οπτική αυτή ενισχύεται από την πρόσφατη ανάλυση των Breza & Kaur (2025) σχετικά με τις ελλειπείς αγορές (missing markets). Σύμφωνα με τους ερευνητές,

η απόκτηση προσόντων δεν αποτελεί απλώς ζήτημα ατομικής βούλησης, αλλά οικονομικής δυνατότητας. Σε περιβάλλοντα όπου απουσιάζουν οι μηχανισμοί πίστωσης, οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να εστιάζουν στην άμεση επιβίωση (consumption smoothing), καθιστώντας την επένδυση σε δεξιότητες ανέφικτη. Με αυτόν τον τρόπο, η παγκοσμιοποίηση επιτείνει τις υφιστάμενες ανισότητες, καθώς επιβραβεύει μόνο όσους έχουν ήδη την οικονομική επιφάνεια να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της.

Η άνευ συνόρων εργασία και ο αντίκτυπος της

Η Σ2 αναφέρθηκε εκτενώς στην ευκολία με την οποία οι εργοδότες μεταφέρουν πλέον τις δραστηριότητές τους σε χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος, χρησιμοποιώντας την τηλεργασία ως μέσο για φθηνότερες προσλήψεις. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με τη συμμετέχουσα, ο εργαζόμενος στερείται κάθε διαπραγματευτικής ισχύος για καλύτερο μισθό στον τόπο διαμονής του. Η Σ3 συμπλήρωσε αυτή την εικόνα αναφέροντας το φαινόμενο των «ψηφιακών νομάδων», ενώ η Σ8 στάθηκε στις σημαντικές μισθολογικές διαφορές μεταξύ κρατών (π.χ. Ελλάδα έναντι ΗΠΑ) και στις φορολογικές ανισότητες που ευνοούν τις ισχυρές οικονομίες.

Μοναδική εξαίρεση συνιστά η διαφορετική προσέγγιση της Σ10, η οποία διατήρησε μια πιο «ουδέτερη» έως θετική στάση επί του ζητήματος. Συγκεκριμένα, δήλωσε πως δεν μπορεί να συσχετίσει άμεσα την παγκοσμιοποίηση με την αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων. Αντίθετα, θεωρεί ότι το φαινόμενο δίνει περισσότερες ευκαιρίες για την εξέλιξη των ατόμων και δεν πιστεύει απαραίτητα ότι οδηγεί σε οικονομική επιδείνωση.

Ισορροπία μεταξύ τεχνολογικής πρόοδου και κοινωνικής δικαιοσύνης

Φυσικό επακόλουθο της συζήτησης για τις οικονομικές ανισότητες αποτελεί η εξέταση του ρόλου της τεχνολογίας, καθώς πρόκειται για μια καθοριστική εξέλιξη που δεν αφήνει ανεπηρέαστη σχεδόν καμία πτυχή της σύγχρονης καθημερινότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, τίθεται το ερώτημα **(Ερ.13)** κατά πόσο η τεχνολογική πρόοδος οδηγεί σε επιδείνωση των κοινωνικών ανισοτήτων ή λειτουργεί ως παράγοντας διατήρησης της κοινωνικής δικαιοσύνης και άμβλυνσης των ανισοτήτων.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, προκύπτει ότι δεν έχει ακόμη επιτευχθεί η ισορροπία ανάμεσα στην τεχνολογική πρόοδο και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η Σ2 ανέφερε χαρακτηριστικά : «Νομίζω δεν υπάρχει ισορροπία. Θεωρώ ότι είναι κάτι που μπορεί να επιτευχθεί, θέλει όμως πιο συνολικές πολιτικές και να ελεγχθούν παραπάνω οι επιχειρήσεις» . Συμπληρωματικά, η Σ9 προσέθεσε ότι η τεχνολογία

είναι υπέρ των ήδη προνομιούχων και έτσι «παύει να υφίσταται η έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης», αφού οι ευάλωτοι μένουν πίσω σε αυτές τις εξελίξεις. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η Σ5, δηλώνοντας κατηγορηματικά πως «δεν υπάρχει ισορροπία» και τονίζοντας ότι θα έπρεπε να δίνεται περισσότερη έμφαση στην παροχή ευκαιριών για τις ευάλωτες ομάδες. Παράλληλα, η Σ7 επισημαίνει πως: «Σε καμία περίπτωση δεν υπάρχει ισορροπία...Η τεχνολογική πρόοδος δεν έχει αντικατοπτρίσει τις συνθήκες που πολλοί έχουν στην καθημερινότητά τους...».

Οι παραπάνω προβληματισμοί ταυτίζονται με τις πρόσφατες διαπιστώσεις της UNESCO (2025), σύμφωνα με τις οποίες ο ψηφιακός αλφαριθμητισμός αποτελεί πλέον θεμελιώδες δικαίωμα, καθώς η έλλειψή του αποκλείει το άτομο από την οικονομική ζωή. Η εμπειρία της πανδημίας ανέδειξε το ψηφιακό χάσμα ως παράγοντα περαιτέρω διαχωρισμού, μετατρέποντας την τεχνολογία από εργαλείο προόδου σε μηχανισμό αποκλεισμού, ή αυτό που ο οργανισμός περιγράφει ως "ιμπεριαλισμό των πλατφορμών". Η λύση, επομένως, δεν εξαντλείται σε μια "απλοϊκή ψηφιοποίηση", αλλά απαιτεί σύνθετη δημόσια παρέμβαση που θα θέτει την τεχνολογία στην υπηρεσία του κοινού καλού.

Σε αυτό το σημείο, η Σιάνου-Κύργιου (2023) υπογραμμίζει ότι η εκπαίδευση συχνά αποτυγχάνει να αμβλύνει αυτό το χάσμα, εστιάζοντας σε τεχνικές γνώσεις και λιγότερο στην ουσιαστική χρήση των τεχνολογιών. Οι κοινωνικές ανισότητες οξύνονται, καθώς οι προνομιούχες τάξεις κληροδοτούν στα παιδιά τους το απαραίτητο πολιτισμικό κεφάλαιο για την αξιοποίηση της πληροφορίας. Χωρίς επανεξέταση των πολιτικών, ο ψηφιακός εκσυγχρονισμός παραμένει επιφανειακός, αφήνοντας πίσω τις ευάλωτες ομάδες. Επιπλέον, η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών επηρεάζει άμεσα τη σχολική επίδοση, καθορίζοντας τις μετέπειτα επαγγελματικές διαδρομές των ατόμων.

Τέλος, μέσα από την ανάλυση των Tsiboukli & Efstratoglou (2022), αναδεικνύεται μια σημαντική αντίφαση στην ελληνική πραγματικότητα: τα προγράμματα κατάρτισης τείνουν να ευνοούν όσους έχουν ήδη υψηλά προσόντα, διευρύνοντας το κοινωνικό χάσμα. Επιβεβαιώνεται έτσι η ανάγκη η εκπαιδευτική πολιτική να σταματήσει να απευθύνεται μόνο στους ήδη "πεπαιδευμένους", καθώς ο ψηφιακός μετασχηματισμός και η Τεχνητή Νοημοσύνη (UNESCO, 2025) εγκυμονούν κινδύνους ομογενοποίησης της σκέψης και περιορισμού της πνευματικής ελευθερίας, αν δεν διασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβαση και η διαφορετικότητα της γνώσης.»

Υπό μια άλλη οπτική γωνία, η προσέγγιση της Σ1 στάθηκε στην τάση αυτοματοποίησης στην εργασία. Αν και αναγνωρίζει τον θετικό αντίκτυπο της

τεχνολογίας στην καθημερινότητα που διευκολύνεται μέσω της ψηφιοποίησης («με δέκα κλικ γλιτώνεις χώρο και χρόνο»), διατείνεται πως προκειμένου να υπάρξει κοινωνική δικαιοσύνη, θα χρειαστεί να εκπαιδευτούμε σε αυτήν για να την αξιοποιήσουμε υπέρ μας. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει τα εξής: «Αντί όμως να αντικαθιστούμε τον άνθρωπο με την τεχνητή νοημοσύνη, θα έπρεπε να του τη μαθαίνουμε... Οι μηχανές δεν είναι τέλειες, χρειάζεσαι άτομα να τις επισκευάσουν. Βάλε λοιπόν την τεχνολογία, αλλά δώσε και περισσότερες ευκαιρίες αντί να στερείς θέσεις εργασίας».

Στην ίδια πλευρά, ο Σ4 επέμεινε στο θεσμικό έλλειμμα, ισχυριζόμενος πως «πρώτα εμφανίζονται οι εξελίξεις, υπάρχει ένα νομικό κενό γύρω από αυτές, μέχρι να καταφέρουμε να αναπτύξουμε τη νομοθεσία... Αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει, για παράδειγμα σήμερα με την τεχνητή νοημοσύνη», γεγονός που αφήνει τους πολίτες ευάλωτους στις ραγδαίες μεταβολές και που φανερώνει το χάσμα ανάμεσα στην ταχύτητα της εξέλιξης και την ανταπόκριση των προστατευτικών μηχανισμών.

Στον αντίποδα, φαίνονται και νότες αισιοδοξίας, αφού ορισμένοι συμμετέχοντες βλέπουν θετικά την τεχνολογική πρόοδο ως μέσο επίτευξης της ισότητας και της ισορροπίας. Ειδικότερα, η Σ3 υποστήριξε το εξής: «Το καλό με το ίντερνετ είναι ότι εκεί υπάρχει δικαιοσύνη... υπάρχει πρόσβαση στην πληροφόρηση για όλους... Πλέον ακόμα και φτωχός αν έχεις υπολογιστή και διαδίκτυο, μπορείς να κάνεις πράγματα». Παρομοίως, ο Σ8 και η Σ6 αναφέρθηκαν σε θετικές παρεμβάσεις, όπως τα «voucher για εξοπλισμό» και τα «δωρεάν σεμινάρια» που ενισχύουν τις δεξιότητες των φτωχότερων οικογενειών. Κλείνοντας, η Σ10 καταλήγει πως, παρά τις όποιες πρωτοβουλίες και τα «success stories μέσω ΜΚΟ», αυτά παραμένουν «πολύ μικρά για να πούμε ότι διατηρείται η κοινωνική δικαιοσύνη».

5.2.2 Δεύτερος θεματικός άξονας : εκπαίδευση, δεξιότητες και ανταγωνιστικότητα

Στην εν λόγω ενότητα θα αναλυθεί η κρισιμότητα της εκπαίδευσης ως κινητήριου μοχλού ανάπτυξης των ατόμων προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικά στη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Αρχικά, προσδιορίζονται τα αναγκαία προσόντα που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα, ενώ ακολουθεί η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών συστημάτων και η συνεισφορά τους απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις της αγοράς

εργασίας. Παράλληλα, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η τεχνολογική πρόοδος καθιστά τη συνεχή εκπαίδευση πιο αναγκαία από ποτέ, καθώς και η συμβολή της κοινωνικής κινητικότητας ως εργαλείου άμβλυνσης των ανισοτήτων. Τέλος, η συζήτηση επεκτείνεται στις ευκαιρίες πρόσβασης για τις διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές ομάδες και στις δεξιότητες που κρίνονται αναγκαίες για τη μακροπρόθεσμη οικονομική βιωσιμότητα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Προσόντα και ανταγωνιστικότητα στην παγκόσμια αγορά εργασίας

Αναφορικά με τα προσόντα που κρίνονται απαραίτητα για την διατήρηση της ανταγωνιστικότητας στο παγκοσμιοποιημένο εργασιακό περιβάλλον (**Ερ.2**), στην συντριπτική πλειοψηφία των απαντήσεων (7 στους 10) κυριάρχησε η γνώση ξένων γλωσσών. Για τους περισσότερους συμμετέχοντες, (Σ2, Σ4, Σ5, Σ8, Σ9, Σ10) οι ξένες γλώσσες αποτελούν βασικό προαπαιτούμενο για την ανταπόκριση στις εργασιακές απαιτήσεις, με την Σ7 να δηλώνει το εξής: «Για εμένα, πολύ σημαντικό, είναι οι ξένες γλώσσες, βασικά απαραίτητο...». Ο Σ4 έδωσε μεγαλύτερη βαρύτητα στις γλώσσες που διέπουν το παγκόσμιο εμπόριο όπως «...Αγγλικά, Αραβικά, Κινέζικα...» ενώ σύμφωνα με την Σ8: «Πιο σημαντικό σίγουρα οι ξένες γλώσσες πρώτο και κύριο...» τονίζοντας παράλληλα την σημασία τους για τα σύγχρονα εργασιακά μοντέλα, όπως η εργασία εξ αποστάσεως (remote). Αντίστοιχα, η Σ5 αν και η αρχική της απάντηση περιλάμβανε τις ξένες γλώσσες, στην πορεία εκφράζει τον προβληματισμό της ως προς την μελλοντική τους χρησιμότητα, εξαιτίας της ολοένα και αυξανόμενης αξιοποίησης των δυνατοτήτων της τεχνητής νοημοσύνης (AI).

Ο προβληματισμός αυτός ευθυγραμμίζεται απόλυτα με το πλαίσιο της θεωρίας του Autor (2014) σχετικά με την πόλωση της αγοράς εργασίας. Σύμφωνα με τον ερευνητή, η τεχνολογική πρόοδος έχει οδηγήσει σε μια θεαματική αύξηση της οικονομικής ανταμοιβής της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (wage premium), καθώς η τεχνολογία υποκαθιστά τη χειρωνακτική και τη ρομποτική εργασία με τη «γνωστική εργασία».

Στην περίπτωση που περιγράφει η Σ5, η Τεχνητή Νοημοσύνη λειτουργεί ως ένας μηχανισμός αυτοματοποίησης που μπορεί να υποβαθμίσει δεξιότητες που παλαιότερα θεωρούνταν υψηλής εξειδίκευσης (όπως η γνώση γλωσσών). Όπως επισημαίνει ο Autor, η διαδικασία αυτή υποβαθμίζει τις δεξιότητες όσων ανταγωνίζονται άμεσα με την αυτοματοποίηση, ενώ αντίθετα λειτουργεί συμπληρωματικά μόνο για τους εργαζόμενους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ενισχύοντας την παραγωγικότητά τους σε σύνθετα και μη αυτοματοποιημένα καθήκοντα. Έτσι, η ανησυχία της συμμετέχουσας αναδεικνύει τον κίνδυνο η

τεχνολογία να μετατραπεί από εργαλείο σε ανταγωνιστή, διευρύνοντας περαιτέρω το χάσμα μεταξύ όσων κατέχουν τη γνώση χειρισμού των μηχανών και όσων απλώς υποκαθίστανται από αυτές.

Συμπληρωματικά , η δεύτερη επικρατέστερη απάντηση ήταν ο τεχνολογικός γραμματισμός. Η Σ3 περιέγραψε την εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες ως “ το must”, ενώ η Σ2 και Σ9 εστίασαν στον ψηφιακό γραμματισμό και την γνώση χειρισμού εξειδικευμένων προγραμμάτων. Η ανάγκη για διαρκή εξειδίκευση τονίστηκε ιδιαίτερα από τη Σ9 , η οποία θεωρεί τους μεταπτυχιακούς τίτλους απαραίτητους για την κατάκτηση υψηλά αμειβόμενων θέσεων (...«Σίγουρα χρειάζεται να έχεις κάποιον μεταπτυχιακό τίτλο για να βρεις δουλειά στον τομέα σου, μια περαιτέρω εξειδίκευση, μην πω και διδακτορικό...»), αλλά και από τη Σ10, που επισημαίνει τη σημασία των επαγγελματικών πιστοποιήσεων ως ένδειξη συνεχούς εξέλιξης (...«Οι πιστοποιήσεις από τη δουλειά π.χ, δείχνουν ότι παρόλο που δουλεύεις προσπαθείς να εξελίσσεσαι και να εξελίξεις τα skills σου»).

Τέλος, αναδεικνύεται και η βαρύτητα και στις ήπιες δεξιότητες (soft skills) με την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία να κυριαρχούν στις απαντήσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η απάντηση της Σ2, η οποία ανέδειξε την ευελιξία ως το πρώτο και πλέον γενικό προσόν, αναφερόμενη τόσο στον χαρακτήρα του ανθρώπου όσο και στον σχεδιασμό του εργασιακού του μέλλοντος («Το πρώτο πιο γενικό θεωρώ ότι είναι η ευελιξία... στον άνθρωπο, στα σχέδια και η προσαρμοστικότητα... για τα σχέδιά σου για το εργασιακό μέλλον»), ενώ η Σ6 διατείνεται πως το ένα και μοναδικό προσόν που πρέπει να διαθέτει κανείς στη σημερινή εποχή είναι η προσαρμοστικότητα, λόγω του έντονου ανταγωνισμού και των αλλαγών που διαδραματίζονται στην αγορά εργασίας. Παράλληλα, αναφέρονται οι επικοινωνιακές δεξιότητες (Σ8, Σ2) και η ικανότητα ενσωμάτωσης γνώσεων από διαφορετικούς κλάδους, όπως το μάρκετινγκ (Σ1), ως χαρακτηριστικά που συνθέτουν το προφίλ του σύγχρονου ανταγωνιστικού εργαζομένου.

Ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών Συστημάτων στην Παγκοσμιοποιημένη Πραγματικότητα

Προηγουμένως έγινε εκτενής αναφορά στα προσόντα που είναι απαραίτητα για την επιβίωση στο ανταγωνιστικό εργασιακό περιβάλλον. Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμο να διερευνηθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος (**Ερ.5**) και ειδικότερα κατά πόσο αυτό εφοδιάζει τα άτομα με τις αναγκαίες γνώσεις και δεξιότητες.

Με βάση τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική απόκλιση μεταξύ της παρεχόμενης γνώσης από το εκπαιδευτικό σύστημα

και των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων και συγκεκριμένα 5 στους 10, (Σ1,Σ2,Σ5,Σ8,Σ9) χαρακτηρίζει το εκπαιδευτικό σύστημα ως «παρωχημένο» (Σ2) και «αναχρονιστικό» (Σ5) , υπογραμμίζοντας τον περιορισμένο εκσυγχρονισμό της διδακτικής ύλης. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ8, η οποία ανέφερε ότι οι γνώσεις στο πανεπιστήμιο αναφέρονται στο «1970», καταλήγοντας πως «το Πανεπιστήμιο δεν βοηθάει να αποκτήσουμε skills για να βγούμε στον εργασιακό κόσμο».

Η διαπίστωση αυτή αποτελεί μια άμεση εμπειρική επιβεβαίωση των όσων αναλύθηκαν στο θεωρητικό μέρος σχετικά με τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής εκπαίδευσης. Η μαρτυρία της Σ8 ευθυγραμμίζεται πλήρως με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2025) για τη χαμηλή απασχολησιμότητα των αποφοίτων, αναδεικνύοντας στην πράξη το κενό αντιστοίχισης των ακαδημαϊκών προσόντων με τις σύγχρονες απαιτήσεις. Παράλληλα, επαληθεύεται η θέση των Botsari & Zografakis (2017) περί ενός οπισθοδρομικού («backward-looking») συστήματος, το οποίο αποτυγχάνει να γεφυρώσει το χάσμα δεξιοτήτων (skill gap). Έτσι, η εμπειρία της συμμετέχουσας αντανακλά την "καμπύλη U" της ανισότητας που εξετάστηκε προηγουμένως, όπου η εκπαίδευση, αντί να λειτουργεί ως μηχανισμός εξισορρόπησης, τείνει να παγιώνει τον διαχωρισμό μεταξύ των προνομιούχων στρωμάτων και των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων της παγκοσμιοποίησης.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, μία ακόμη αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος συνιστά η έλλειψη επαγγελματικού προσανατολισμού. Η Σ1 υποστήριξε ότι ο προσανατολισμός είναι «επιφανειακός» και γίνεται «για το φαίνεσθαι», αφήνοντας τους νέους δίχως τα απαραίτητα εργαλεία για να βρουν τις πραγματικές τους κλίσεις. Παρομοίως, η Σ10 επισήμανε ότι το σύστημα εναποθέτει την ευθύνη αποκλειστικά στο άτομο («αν θες, το κάνεις») , ενώ η Σ3 συμπυκνώνει την παθογένεια του εκπαιδευτικού συστήματος στην εξής διατύπωση : «Νομίζω ότι γενικά, υπάρχει πολύ μεγάλο χάσμα στο κομμάτι το εκπαιδευτικό, το ακαδημαϊκό και της αγοράς εργασίας. Εμένα κανένας δεν με προετοίμασε τι θα αντιμετωπίσω όταν τελειώσω τις σπουδές μου, και κανένας δεν νοιάστηκε, πέρα από το να μάθω, εάν αυτά που θα μάθω θα έχουν αντίκτυπο στην αγορά εργασίας.».

Παράλληλα, είναι σαφής η ανάγκη για ατομική πρωτοβουλία και δράση. Πιο συγκεκριμένα , η Σ9 παρατήρησε πως «Ακόμα και το επίπεδο αγγλικών και γαλλικών κλπ. που διδάσκεται είναι σε αρκετά χαμηλό επίπεδο. Οπότε τα παιδιά, πληρώνουν για φροντιστήρια. Επίσης για τους υπολογιστές μαθαίνουμε πληροφορική , αλλά πάλι πληρώνουμε για πιστοποίηση. Πάλι εμείς καταβάλλουμε το ποσό για να πάρουμε τις

πιστοποιήσεις...» , ενώ η Σ5 επεσήμανε πως «...Αν δεν το κυνηγήσεις από μόνος σου, με το να πληρώσεις ο ίδιος σεμινάρια, δε γίνεται τίποτα...».

Μέσα στο κλίμα της γενικότερης δυσαρέσκειας των συμμετεχόντων, παρουσιάζεται η διαφοροποιημένη εμπειρία της Σ7 σχετικά με το εκπαιδευτικό σύστημα της Ισπανίας, όπου η ύπαρξη τεχνικών σχολών για περαιτέρω εξειδίκευση, και η παροχή εκπαίδευσης για τους ανέργους, υποδηλώνουν μια πιο θεσμικά οργανωμένη προσέγγιση. Τέλος, μια διαφορετική διάσταση προσέθεσε ο Σ4, σημειώνοντας ότι το σύστημα λειτουργεί περισσότερο ως μηχανισμός ιδεολογικής προετοιμασίας για τον «παγκοσμιοποιημένο τρόπο σκέψης» (globalismo) και την αλληλεξάρτηση των χωρών, παρά ως πάροχος πρακτικών δεξιοτήτων.

Τεχνολογική εξέλιξη και ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση

Κοινή συνισταμένη στις απαντήσεις των συνεντευζιαζόμενων (**Ερ.6**) αποτελεί η διαπίστωση ότι η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη επιτάσσει την ανάγκη για δια-βίου μάθηση και συνεχή επαγγελματική κατάρτιση. Όπως επισημαίνει η Σ2 : “Σίγουρα η τεχνολογία έχει επηρεάσει την ανάγκη για απόκτηση δεξιοτήτων. Δεν είναι απλά περισσότερη ανάγκη από ό,τι ήταν πριν 20 χρόνια, είναι πολύ παραπάνω...Είναι ξεκάθαρο...». , ενώ η γνώση εξειδικευμένων προγραμμάτων κρίνεται αναγκαία στη σημερινή εποχή (Σ2,Σ7).

Στην συντριπτική πλειοψηφία των απαντήσεων έγινε αναφορά στην τεχνητή νοημοσύνη (AI) . Αναλυτικότερα, 4 εκ των 10 συμμετεχόντων (Σ3,Σ4,Σ6,Σ8) τόνισαν την ριζική μεταβολή που έχει επιφέρει η τεχνητή νοημοσύνη στην αγορά εργασίας , ενώ η Σ3 διατυπώνει την εξής παρατήρηση : “...Δεν πιστεύω ότι το AI θα μας κλέψει τις δουλειές. Θα μας κλέψει τις δουλειές μόνο εάν δεν μάθουμε το AI». Παρομοίως, η Σ8 κάνει λόγο για την διευκόλυνση που προσφέρει το AI ως μέρος της ακαδημαϊκής κανονικότητας, αφού «...Γλυτώνεις πολύ χρόνο με το AI, και οι καθηγητές και οι φοιτητές και όλοι...». Η Σ1, εξέφρασε μια πιο σκεπτικιστική εκδοχή, ως δυνητικό παράγοντα αποδυνάμωσης της κριτικής σκέψης και της εκφραστικότητας “...Η τεχνητή νοημοσύνη είναι κάτι τεράστιο που υπάρχει, όμως σου στερεί την σκέψη, αφού τα βρίσκουμε όλα έτοιμα. Το πώς να εκφραστείς, στο λέει πλέον το AI , με αποτέλεσμα να ξεχνάμε να εκφραζόμαστε μόνοι μας...». Η θέση αυτή ταυτίζεται με τις επισημάνσεις της UNESCO (2025), ότι η τεχνολογική πρόοδος ελλοχεύει τον κίνδυνο να επιβάλει ομοιόμορφους τρόπους σκέψης, απειλώντας την πνευματική ελευθερία. Παράλληλα, ο Πετράκης (2024) υποστηρίζει ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός καθιστά πλέον αναγκαία τη "δημιουργική σύνθεση" και την

ανθεκτικότητα, ώστε η τεχνολογία να μην υποκαταστήσει την ανθρώπινη έκφραση και τη διαφορετικότητα της γνώσης.

Επιπροσθέτως, αναδείχθηκε η αλλαγή στον τρόπο απόκτησης γνώσης. Η Σ10 υπογράμμισε την ευκολία που προσφέρουν τα διαδικτυακά μαθήματα (online courses) , καθώς υπάρχει η δυνατότητα επιμόρφωσης είναι εφικτή ακόμη και εν κινήσει, «ακόμα και στο μετρό» , ενώ η Σ1 αναγνωρίζει την συμβολή της τεχνολογίας στην μείωση του πολύτιμου χρόνου για μετακινήσεις και ως λύση στο πρόβλημα της πρόσβασης στην εκπαίδευση για άτομα από απομακρυσμένες περιοχές , δηλώνοντας χαρακτηριστικά : “...Από την άλλη η τεχνολογία βοηθάει επιχειρήσεις και ανθρώπους σε απομακρυσμένες περιοχές, αφού μπορείς να πάρεις και πτυχίο από το σπίτι σου. Σε μια κοινωνία που πρέπει να κάνεις δύο δουλειές για να επιβιώσεις, δεν έχεις τον χρόνο να πας σε άλλη περιοχή για να σπουδάσεις.».

Μια τελευταία διάσταση που αναδείχθηκε αφορά στην άμεση σύνδεση της τεχνολογικής γνώσης και της επαγγελματικής εξέλιξης. Η Σ5 ανέφερε ότι η γνώση τεχνικών («π.χ. διαχείριση social media, κατασκευή ιστοσελίδων») αυξάνει την αξία του εργαζόμενου στην αγορά, ανεξαρτήτως κατοχής τυπικών πτυχίων, καθώς πλέον οι εργοδότες «δεν νοιάζονται για το πώς έμαθες, νοιάζονται για το αποτέλεσμα». Ωστόσο, η Σ10 κατέδειξε και τη διάσταση της ανισότητας, σημειώνοντας ότι στην Ελλάδα οι απαιτήσεις για εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες συχνά δεν συμβαδίζουν με τους προσφερόμενες αμοιβές, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στο εξωτερικό.

Κοινωνική Κινητικότητα και οικονομικές ανισότητες

Η κοινωνική κινητικότητα ορίζεται ως η μετακίνηση των ατόμων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων και θέσεων κύρους. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η έννοια αυτή καθίσταται περισσότερο επίκαιρη από ποτέ, καθώς οι αποκλίσεις στα επίπεδα οικονομικής ευημερίας διευρύνονται. Μέσω της παρούσας ερώτησης **(Ερ.11)**, διερευνάται αν η κινητικότητα αυτή είναι εφικτή σήμερα και ποιος είναι ο ρόλος της στην καταπολέμηση των δομικών ανισοτήτων.

Διακρίνεται μια σχετική ομοιομορφία στις απαντήσεις των συμμετεχόντων, οι οποίοι συγκλίνουν στην άποψη ότι η κοινωνική ανέλιξη είναι «απίστευτα δύσκολη» (Σ3) στην σημερινή εποχή και ανεπαρκής μηχανισμός για την ουσιαστική μείωση των ανισοτήτων. Η Σ2 ανέδειξε τον εξής προβληματισμό : “Αν κάποιοι άνθρωποι είναι στα χαμηλότερα στρώματα , ή κάτω από το όριο της φτώχειας , ή στο όριο και υπάρχουν κάποιοι πολύ ψηλά, το να υπάρξει μια κινητικότητα στα μεσαία στρώματα , ή κάποιοι π.χ από τα μεσαία να πάνε στα φτωχά, πάλι δεν θα βοηθήσει την ανισότητας. Τα ίδια ποσοστά ανισότητας θα υπάρχουν. Είναι σημαντικό και πρέπει να υπάρχει η

κοινωνική κινητικότητα, αλλά δεν αρκεί. Θέλει σημαντική μείωση ανισότητας, όχι απλώς να αλλάξουν οι ρόλοι...». Η Σ10, έδωσε έμφαση στην αλλαγή τρόπου σκέψης σε περίπτωση που κάποιος καταφέρει να ανελιχθεί : "...Πάσχισα εγώ, ας πασχίσουν και οι άλλοι» , στοιχείο που υποδηλώνει την αναπαραγωγή μιας ατομικιστικής νοοτροπίας, αποτρέποντας με αυτόν τον τρόπο την συλλογική βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών.

Ένα αξιοσημείωτο εύρημα αφορά την σημασία των γνωριμιών (contacts/privilege) για την επαγγελματική ανέλιξη , όπως διατείνονται οι Σ3 και Σ4, οι οποίες φαίνεται να υπερτερούν ακόμη και των τυπικών προσόντων. Η αντίληψη αυτή επαληθεύεται από την έρευνα του Papanastasiou (2018), η οποία αναδεικνύει τη φθίνουσα σημασία του πτυχίου ως εργαλείο οικονομικής ανέλιξης στην Ελλάδα. Όπως προκύπτει, η κοινωνική δικτύωση (social interconnectivity) και το οικογενειακό υπόβαθρο αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα από τα ουσιαστικά προσόντα, ενισχύοντας τις ανισότητες. Επιπλέον, η Σ1 περιέγραψε τη «λούπα» στην οποία εγκλωβίζονται οι εργαζόμενοι, καθώς η έλλειψη ανταποδοτικότητας με μισθούς δυσανάλογους των δεξιοτήτων, αναγκάζει πολλούς να ξεκινούν διαρκώς από το μηδέν, εμποδίζοντας την γραμμική και σταθερή επαγγελματική τους εξέλιξη.

Τέλος, τονίστηκε και ο ρόλος του κράτους ως κρίσιμος παράγοντας την κοινωνική ανέλιξη. Η Σ7 επισήμανε ότι για να μπορέσει κάποιος να επικεντρωθεί στην απόκτηση δεξιοτήτων και στην αλλαγή κοινωνικής θέσης, πρέπει πρώτα το κράτος να του διασφαλίσει τα στοιχειώδη («σπίτι, ρεύμα, ψωμί»), ενώ η Σ9 συμπλήρωσε ότι για τους μικρομεσαίους επιχειρηματίες η ανέλιξη είναι αδύνατη χωρίς κρατική στήριξη. Συμπερασματικά, αν και η κινητικότητα θεωρείται θετικό σημάδι βελτίωσης (Σ6, Σ5), οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την παγκοσμιοποιημένη αγορά ως πεδίο όπου οι ευκαιρίες παραμένουν άνισα κατανομημένες, με την κοινωνική αφετηρία και το δίκτυο γνωριμιών να διαδραματίζουν συχνά καθοριστικότερο ρόλο από την εμπειρία ή τους τίτλους σπουδών. Το φαινόμενο αυτό παραπέμπει ευθέως στη θεωρία του Bourdieu για το «κοινωνικό κεφάλαιο», όπου οι διασυνδέσεις και οι κοινωνικές σχέσεις μετατρέπονται σε οικονομικό πλεονέκτημα, ακυρώνοντας στην πράξη τη meritocracy (αξιοκρατία) και παγιτεύοντας τους ικανούς, αλλά μη «δικτυωμένους» αποφοίτους, στην επαγγελματική στασιμότητα.

Παγκοσμιοποίηση και ανισότητες στην πρόσβαση στην εκπαίδευση

Ενώ θεωρητικά η παγκοσμιοποίηση θα μπορούσε να διασφαλίζει απεριόριστη πρόσβαση στη γνώση μέσω της τεχνολογίας, στην πράξη αυτή η δυνατότητα φαίνεται να μην κατανέμεται ισότιμα. Αναλύοντας τις απαντήσεις για την εν λόγω ερώτηση (**Ερ.**

12) προκύπτει πως η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση είναι συνυφασμένη με την οικονομική δυνατότητα και το κοινωνικό κεφάλαιο του ατόμου.

Κεντρικό εύρημα μέσα από την ανάλυση των απαντήσεων αποτελεί η σημασία των κοινωνικών γνωριμιών (social capital), οι οποίες συχνά φαίνεται να υπερτερούν των τυπικών προσόντων. Συγκεκριμένα 3 συμμετέχοντες (Σ7, Σ8, Σ10) οι προνομιούχες κοινωνικές ομάδες δεν επηρεάζονται το ίδιο με τους ασθενέστερους ως προς την πρόσβαση στην εκπαίδευση, καθώς διαθέτουν δίκτυα επαφών ικανά να τους αναδείξουν στην αγορά εργασίας. Υπό αυτήν την έννοια, η εκπαίδευση δεν συνιστά για όλους ζήτημα αγωνίας ή επιβίωσης. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ8: "...ο πλούσιος τα έχει όλα εύκολα, μπορεί να μην επενδύσει στην εκπαίδευση του, αλλά έχει γνωριμίες...».

Η μαρτυρία αυτή αναδεικνύει μια βαθύτερη πτυχή της σύγχρονης παγκόσμιας ανισότητας, όπου μεγάλο μέρος της επιτυχίας ή του εισοδήματος ενός ατόμου εξαρτάται τελικά από το πλαίσιο μέσα στο οποίο γεννιέται. Όπως υποστηρίζει ο Milanovic (2012), η τοποθεσία και η ιθαγένεια λειτουργούν ως καθοριστικοί προσδιοριστές των οικονομικών ευκαιριών. Με άλλα λόγια, το εθνικό και κοινωνικό περιβάλλον δρουν ως "βασικοί ρυθμιστές", επιβεβαιώνοντας ότι οι κοινωνικές γνωριμίες και το οικογενειακό υπόβαθρο παραμένουν συχνά πιο ισχυρά από την ατομική προσπάθεια, υπονομεύοντας την προσδοκία της παγκοσμιοποίησης για καθαρή αξιοκρατία.

Παράλληλα, θα μπορούσε να λεχθεί πως η γνώση εμπορευματοποιείται αφού όπως δηλώνει η Σ1: "...Όποιος δεν μπορεί να πληρώσει πολλά ιδιαίτερα ή το ακριβό φροντιστήριο μένει πίσω. Αν δεν πληρώσεις, δεν παίρνεις. Ακόμα και στα μεταπτυχιακά, αν πληρώσεις έχεις πολύ πιο καλές γνώσεις, δεν υπάρχει καμία σχέση με τα δωρεάν μεταπτυχιακά...». Συμπληρωματικά, η Σ9 επισημαίνει ότι η τρέχουσα κατάσταση ευνοεί «τους έχοντες» με το χάσμα προσβάσεων να διευρύνεται καθώς η πρόσβαση σε εξειδικευμένες πλατφόρμες επιμόρφωσης ή συνδρομητικά εργαλεία Τεχνητής Νοημοσύνης απαιτεί οικονομικούς πόρους που οι ομάδες στα όρια της φτώχειας αδυνατούν να διαθέσουν.

Σε αυτό το πλαίσιο, επαληθεύεται για ακόμη μια φορά το "Φαινόμενο του Ματθαίου" (Georgorouli, 2011), όπου οι ήδη προνομιούχοι συσσωρεύουν περισσότερα εφόδια, ενώ οι μη έχοντες οδηγούνται σε περαιτέρω υστέρηση. Η δυναμική αυτή αποτυπώνεται ανάγλυφα στην ανάλυση του Καραλή (2017), ο οποίος υποστηρίζει ότι η συμμετοχή στη διά βίου εκπαίδευση στην Ελλάδα αποτελεί μια «ανάγλυφη

αποτύπωση των εγκαθιδρυμένων κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων». Η ανάγκη για διαρκή πιστοποίηση προσόντων, που επιβάλλει ο διεθνής ανταγωνισμός, καταλήγει να λειτουργεί ως παράγοντας αναπαραγωγής των ανισοτήτων (Albert, 2017), αφού η απόκτησή τους προϋποθέτει οικονομικό και πολιτισμικό κεφάλαιο. Όπως υπογραμμίζει και η Σιάνου-Κύργιου (2023), χωρίς μια ουσιαστική κοινωνική πολιτική, ο ψηφιακός εκσυγχρονισμός παραμένει επιφανειακός, οξύνοντας το χάσμα και αφήνοντας πίσω τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Στο ίδιο πλαίσιο, η Σ6, θίγει και το ζήτημα του σημαντικού κόστους μετακίνησης και διαβίωσης για τα άτομα σε απομακρυσμένες περιοχές, ως παράγοντα αποθαρρυντικό για συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την περαιτέρω κατάρτιση. Οι παραπάνω προσεγγίσεις, καταδεικνύουν ότι η πρόσβαση στη γνώση παύει να είναι ζήτημα ικανοτήτων και μετατρέπεται σε προνόμιο όσων μπορούν να υπερβούν το διπλό εμπόδιο της γεωγραφικής και οικονομικής απομόνωσης.

Από μία διαφορετική οπτική, ο Σ4 τονίζει την γεωπολιτική διάσταση του ζητήματος, αναφέροντας συγκεκριμένα: «...Γενικά, εξαρτάται από την χώρα στην οποία βρίσκεται κανείς, γιατί η παγκοσμιοποίηση δεν είναι κάτι δίκαιο. Δεν είμαστε όλοι ίσοι και επομένως, η πρόσβαση στις ευκαιρίες δεν είναι ίδια για όλον τον κόσμο...» και δίνοντας το παράδειγμα του ότι «δεν είναι το ίδιο να είσαι φτωχός στις ΗΠΑ και να είσαι φτωχός στο Καμερούν». Παρά ταύτα, υπάρχουν και οι θετικές προσεγγίσεις, συγκεκριμένα των Σ3 και Σ8, θεωρώντας ότι οι υποτροφίες και οι ψηφιακές δεξιότητες (συγκεκριμένα η εξ αποστάσεως εργασία) μπορούν να συντελέσουν στην άνοδο για τη μεσαία τάξη. Ωστόσο, όπως καταλήγει η Σ5, οι οικονομικά ασθενέστεροι είναι εκείνοι που πλήττονται εντονότερα, καθώς η έλλειψη κεφαλαίου τους αναγκάζει να επενδύουν δυσανάλογα περισσότερο χρόνο και προσωπικό μόχθο για να επιτύχουν αντίστοιχα αποτελέσματα. Ενώ ο ευκατάστατος μπορεί να αποκτήσει άμεσα πιστοποιήσεις ή επαγγελματικές θέσεις μέσω οικονομικής επένδυσης, ο οικονομικά ασθενέστερος συχνά υποχρεώνεται να συνδυάζει εργασία και εκπαίδευση για λόγους επιβίωσης, επιβραδύνοντας έτσι συνολικά την κοινωνική του ανέλιξη.

Δεξιότητες για την ενίσχυση της παγκόσμιας οικονομικής βιωσιμότητας

Στο σύγχρονο, ρευστό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η έννοια της βιωσιμότητας (sustainability) δεν εξαντλείται στη διατήρηση των οικονομικών δεικτών, αλλά επεκτείνεται στην ικανότητα των ατόμων και των κοινωνιών να προσαρμόζονται σε διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Η τελευταία ερώτηση της ενότητας (**Ερ. 15**) αποσκοπεί στην ανάδειξη των δεξιοτήτων που θεωρούνται απαραίτητες για την επιβίωση και την ευημερία σε παγκόσμιο επίπεδο.

Με βάση τις απαντήσεις προκύπτει ότι για το 50% του δείγματος (5 στους 10, συγκεκριμένα οι Σ2, Σ3, Σ6, Σ8, Σ9) η τεχνολογική κατάρτιση και η γνώση ξένων γλωσσών, ιδίως των αγγλικών συνιστούν καθοριστικούς παράγοντες για την οικονομική βιωσιμότητα. Παράλληλα, αναδεικνύεται και η ανάγκη για περισσότερη εξειδίκευση, όπως αναφέρει ο Σ4 : "...Πάνω απ'όλα η εξειδίκευση. Ένας άνθρωπος είναι καλύτερος όταν είναι ειδικός σε κάτι, πολύ ειδικός σε κάτι...». Στην ίδια κατεύθυνση, η Σ7 εισάγει μια επιπλέον, κρίσιμη διάσταση, αυτή της «πράσινης» οικονομίας, αφού : "Νομίζω η εξειδίκευση σε θέματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, είναι απαραίτητη για το μέλλον. Πράσινη πολιτική...». Η άποψη αυτή συνάδει με τους Karachalios & Kotsios (2023), οι οποίοι επισημαίνουν ότι η μετάβαση στη βιώσιμη οικονομία καθιστά τις «πράσινες δεξιότητες» (green skills) απαραίτητες. Για την αποτελεσματική σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, οι ίδιοι προτείνουν τη στενότερη συνεργασία μεταξύ βιομηχανίας και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, ώστε το εργατικό δυναμικό να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις μιας οικονομίας φιλικής προς το περιβάλλον.

Πέρα από τις τεχνικές γνώσεις, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες (soft skills). Η Σ1 προβάλλει την ανάγκη για «ανθρώπινη διαχείριση», υποστηρίζοντας ότι η οικονομική εξέλιξη δεν πρέπει να βασίζεται στον ανταγωνισμό που «χαντακώνει» τον άλλον, αλλά στη συνεργασία και τη σωστή συναδελφικότητα. Στο ίδιο πνεύμα, η Σ5 και η Σ3 εστιάζουν στην προσαρμοστικότητα και τη διεκδικητικότητα, προτρέποντας τα άτομα να είναι «up to date» και να αναλαμβάνουν πρωτοβουλία για την ενίσχυση της επαγγελματικής αξίας τους.

Η ανάγκη αυτή για επικοινωνιακές ικανότητες, όπως αναφέρει ο Γουγουλάκης (2015), υπερβαίνει τη μηχανική προσαρμογή, αποτελώντας κρίσιμο εργαλείο αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον. Παράλληλα, οι Deligiannis κ.ά. (2022) προτείνουν τη μετασχηματίζουσα εκπαίδευση ως απάντηση στις ανισότητες, η οποία καθιστά το άτομο αυτοδύναμο (self-reliant) και ικανό να ελέγξει τη ζωή του μέσα στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.

Ωστόσο, αυτή η ανάγκη για διαρκή προσαρμογή έχει και μια βαθιά οικονομική αιτία. Οι Bechlioulis & Chletsos (2021) αναδεικνύουν την οικονομική επισφάλεια ειδικά μέσω των μειώσεων του κατώτατου μισθού ως δομικό παράγοντα που πλήττει δυσανάλογα τους νέους, αναγκάζοντάς τους σε μια διαρκή "εγρήγορση" για να μην έρθουν αντιμέτωποι με τον αποκλεισμό.

Τέλος, η βιωσιμότητα συνδέεται άρρηκτα με τη δικαιοσύνη στις ευκαιρίες και τη θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Η Σ9 προτείνει την κρατική επιδότηση για την εκμάθηση

γλωσσών και την πρόσβαση σε μεταπτυχιακά προγράμματα για ευάλωτους φοιτητές, ενώ η Σ10 επισημαίνει ότι η βιωσιμότητα θα επιτευχθεί μόνο αν αλλάξει ο τρόπος προσλήψεων, ώστε να αναγνωρίζονται ουσιαστικά τα άτομα που έχουν πάθος και εξειδικευμένες ψηφιακές γνώσεις. Συμπερασματικά, η παγκόσμια αναδεικνύεται ως πολυδιάστατη έννοια, η οποία προϋποθέτει τον συνδυασμό τεχνολογικής επάρκειας, διαρκούς διά βίου μάθησης, περιβαλλοντικής συνείδησης και μιας περισσότερο ανθρωποκεντρικής και δίκαιης θεσμικής οργάνωσης.

5.2.3 Τρίτος θεματικός άξονας :πολιτικές, αγορά εργασίας και εργασιακή ανασφάλεια

Η μετάβαση σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία έντασης γνώσης δεν μετασχηματίζει μόνο τις απαιτούμενες δεξιότητες, αλλά επαναπροσδιορίζει ριζικά τη σχέση μεταξύ κράτους, εργοδότη και εργαζομένου. Ενώ στις προηγούμενες ενότητες τονίστηκε η εξαιρετικά κρίσιμη σημασία της ατομικής πρωτοβουλίας και της διά βίου μάθησης, στην παρούσα ενότητα (5.2.3) το αναλυτικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται στις δομικές συνθήκες της αγοράς εργασίας και στον ρόλο των δημόσιων πολιτικών στη διαμόρφωση των όρων απασχόλησης.

Η εργασιακή ανασφάλεια, ως συνέπεια των διαρκών τεχνολογικών μεταβολών αναδεικνύει εκ νέου το ζήτημα της κοινωνικής προστασίας. Μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων διερευνάται η στάση των εργοδοτών απέναντι στην αυξανόμενη απαίτηση για εξειδίκευση καθώς και το κατά πόσο παρέχονται επαρκείς ευκαιρίες προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης εντός του εργασιακού περιβάλλοντος. Ακόμη, εξετάζεται ο ρόλος του κράτους ως προς την ύπαρξη και την αποτελεσματικότητά τους ως ενός «κράτος πρόνοιας» με ειδική μέριμνα και προστασία για τις κοινωνικοοικονομικά ευάλωτες ομάδες, όπως και η ανάγκη διαρθρωτικών στις πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Ο σκοπός της παρούσας ενότητας έγκειται στο να αναδειχθεί κατά πόσο η ατομική πρωτοβουλία και η απόκτηση προσόντων επαρκούν για την προσέγγιση της κοινωνικής ευημερίας ή αν τελικά απαιτούνται θεμελιώδεις μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο, ώστε, μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων, να διασφαλιστούν η εργασιακή σταθερότητα και η κοινωνική συνοχή.

Η στάση των εργοδοτών και η παροχή ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης

Κεντρικό εύρημα της ανάλυσης των απαντήσεων της συγκεκριμένης ερώτησης (**Ερ.4**) αποτελεί ότι η παροχή ευκαιριών για επαγγελματική εξέλιξη είναι άρρηκτα

συνδεδεμένη τόσο με το μέγεθος της επιχείρησης όσο και με την γεωγραφική της έδρα.

Παρατηρείται για το 30% των συμμετεχόντων (3 στους 10- συγκεκριμένα Σ3,Σ8,Σ9) το κόστος της εκπαίδευσης των εργαζομένων είναι κάτι που κυρίως οι μεγάλες επιχειρήσεις, ιδίως πολυεθνικές, μπορούν να υποστηρίξουν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Σ8, «...Π.χ. μια μικρή εταιρεία, δεν μπορεί να επενδύσει πολλά χρήματα για την αύξηση των skills των εργαζομένων. Ενώ μια εταιρεία όπως οι "BIG 4", μπορεί να επενδύσει και επενδύει, διότι έχει και χορηγίες...Μια μεγάλη επενδύει, μπαίνει στο βιογραφικό του εργαζομένου και στο μέλλον αποκτά εφόδια ζωής...». Αντίθετα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων επισημαίνει πως οι μικρές εταιρείες δεν διαθέτουν τους απαραίτητους οικονομικούς και χρονικούς πόρους για να επενδύσουν στην κατάρτιση των εργαζομένων τους, αφού όπως τονίζει η Σ3 «...Δεν ισχύει όμως στις μικρότερες εταιρείες. Όλες λένε ότι προσπαθούν, αλλά αυτό που τους νοιάζει είναι το αποτέλεσμα, το γρήγορα...».

Πρέπει να λεχθεί ότι και στην παρούσα ενότητα, αναδεικνύεται η σημασία της ατομικής πρωτοβουλίας. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά της Σ1 : «...Απλώς καταλαβαίνω αναλόγως του περιβάλλοντος ότι αν κάποια πράγματα δεν τα κυνηγήσεις εσύ, δεν θα σε πάρει κανείς από το χέρι για να γίνεις καλύτερος....» , υποδηλώνοντας ότι η πρόθεση του εργαζομένου είναι απαραίτητη για να επιμορφωθεί και να ανελιχθεί επαγγελματικά. Ωστόσο, όπως η ίδια συμπληρώνει : «...Γιατί όταν θα ανέβεις, θα ζητήσεις και τις αντίστοιχες απολαβές. Μέχρι να γίνεις απαραίτητος, καλύπτοντας και άλλον τομέα έξω από τον δικό σου, τότε είναι δίκαιο μαχαίρι...» , καταδεικνύοντας το χάσμα ανάμεσα στις αυξημένες δεξιότητες και τις αντίστοιχες απολαβές.

Όπως φαίνεται, η οπτική διαφοροποιείται ανάλογα με την χώρα δραστηριοποίησης της επιχείρησης. Η Σ7 αναφερόμενη στην εμπειρία της από την Ισπανία, σημειώνει ότι εκεί υπάρχει κρατική μέριμνα και επιδοτήσεις που ενθαρρύνουν τους εργοδότες να παρέχουν ετήσια εκπαίδευση («ξένες γλώσσες, πληροφορική») ακόμη και σε χαμηλόβαθμες θέσεις. Αντίστοιχα, η Σ9 αναφέρει για τη Γερμανία, «...Στη Γερμανία βέβαια, όταν δούλεψα στο Πανεπιστήμιο...μου μάθανε οι υπεύθυνοί μου το Photoshop και δουλεύαμε, οπότε εκεί ναι, υπήρχε αυτή η αντιμετώπιση...» . Σε αντιδιαστολή, την Σ6 αναφερόμενη στην ελληνική πραγματικότητα, δηλώνει :«...Δεν δίνουν καθόλου ευκαιρίες. Είναι υπερβολικά δύσκολο να βρεις εργασία πάνω στο αντικείμενό σου...Οι περισσότεροι που μόλις τελειώσε, για να βγουν στην αγορά εργασίας, κάνουν δουλειές εκτός του αντικειμένου τους...». Ως εκ τούτου, για

ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες η εκπαίδευση των εργαζομένων αποτελεί οργανωμένη και σταθερή πρακτική, ενώ στην ελληνική περίπτωση φαίνεται να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ατομική προσπάθεια και πρωτοβουλία του ίδιου του εργαζομένου.

Ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους και η αντιμετώπιση των οικονομικών ανισοτήτων

Μέσα από τις απαντήσεις στην **Ερ.7** αναδεικνύεται η ανάγκη για μια πολυδιάστατη κρατική παρέμβαση με στόχο την άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων που εντείνονται από την παγκοσμιοποίηση και την τεχνολογική πρόοδο. Οι προτάσεις των συνεντευξιαζόμενων συνοψίζονται σε 4 βασικούς άξονες: τον ανασχεδιασμό της εκπαίδευσης, τη μισθολογική ενίσχυση, την προστασία της εγχώριας αγοράς και την ενίσχυση της επανακατάρτισης και κοινωνικής υποστήριξης.

Εκπαιδευτικός ανασχεδιασμός και σύνδεση με την αγορά

Το 60% των συνεντευξιαζόμενων (Σ1,Σ2,Σ3,Σ5,Σ6,Σ9) θεωρεί επιτακτική την ανάγκη για ουσιαστικές αλλαγές στις πολιτικές εκπαίδευσης. Αναλυτικότερα, δεν τίθεται ζήτημα απλώς ποσοτικής ενίσχυσης της εκπαίδευσης, αλλά ουσιαστικής σύνδεσης, αντιστοίχισης και εκσυγχρονισμού της σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ2 : «...Σίγουρα δεν υπάρχει αντιστοίχιση στην αγορά εργασίας με αυτά που μαθαίνουμε...Σε πολλές περιπτώσεις δεν δίνεται η σωστή σηματοδότηση στα Πανεπιστήμια...οπότε πληρώνεις πανεπιστήμιο, επί πληρωμή e-learning και σεμινάρια επί πληρωμή...». Η παραπάνω διαπίστωση αναδεικνύει ότι η ανεπάρκεια του συστήματος οδηγεί τους πολίτες σε ιδιωτικές, συχνά κοστοβόρες μορφές επιμόρφωσης, επιβαρύνοντας το προσωπικό τους εισόδημα και μεταφέροντας σε αυτούς την ευθύνη της επαγγελματικής τους θωράκισης.

Στο ίδιο πλαίσιο, η Σ1 δίνει έμφαση στην αυτάρκεια που θα πρέπει να εξασφαλίζει το εκπαιδευτικό σύστημα , μέσα από πρακτικές γνώσεις («...Για παράδειγμα στο σχολείο πρέπει να σου μαθαίνουν πρακτικά πράγματα, όπως το να κάνεις μόνος σου τα φορολογικά σου και να ξέρεις τι σου γίνεται χωρίς να τρέχεις στον λογιστή...πρέπει να είσαι αυτάρκης») με γνώμονα την αυτοεξυπηρέτηση και την ενίσχυση της συνείδησης. Αντίστοιχα, η Σ5 αναδεικνύει την έλλειψη πληροφόρησης και επαγγελματικού

προσανατολισμού («...Π.χ εγώ δεν ήξερα καν ότι υπάρχουν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας...»), επισημαίνοντας κενά στην ενημέρωση και καθοδήγηση των πολιτών.

Μισθολογική πολιτική και θεσμική θωράκιση

Ένα σημαντικό μέρος του δείγματος, συγκεκριμένα το 40% (Σ2,Σ7,Σ8,Σ10) θίγει το θέμα της οικονομικής παρέμβασης, με αύξηση των προσφερόμενων μισθών. Η Σ7 αναφερόμενη στην πρακτική που εφαρμόστηκε στην Ισπανία, σημειώνει: «...Ένα πρώτο μέτρο που έγινε στην εργασία είναι η αύξηση του κατώτατου μισθού, επηρεάζει τις επόμενες σκάλες, και γενικότερα καλύτεροι μισθοί σε όλους τους εργαζομένους...», αλλά και την προβολή της διαφάνεια εκ μέρους των εταιρειών στην δημοσιοποίηση των στοιχείων της εταιρείας ως προς τον μισθό και τις ισότητες ανά τα φύλα, ως μέσου για την συνολική βελτίωση των συνθηκών εργασίας.

Η Σ8 και η Σ10 ασκούν κριτική στις προσωρινές αποσπασματικές λύσεις, καθώς η Σ8 αναφέρει: «...Να αυξηθούν οι μισθοί και όχι αυτά τα 30άρικα...να αυξηθούν όμως ουσιαστικά, ώστε να μπορεί να συντηρηθεί ένας άνθρωπος άγαμος, έγγαμος, οτιδήποτε...» και η Σ10 κατακρίνει τις πολιτικές του κράτους με την παροχή επί πληρωμής voucher, δηλώνοντας πως θα πρέπει να υπάρχει κάτι πιο μόνιμο, «μια τέτοια νομοθεσία», ώστε οι άνθρωποι να αμείβονται αναλόγως των προσόντων τους και «όχι κάτι που το παίρνω μια φορά και τέλος». Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να ειπωθεί πως επιβεβαιώνεται στην πράξη η προσέγγιση των Γούλα και Καλογεράκη (2020), οι οποίοι συμπέραναν πως με τα voucher αναδεικνύεται η αποτυχία του κράτους, καθώς αντί για ουσιαστικές αλλαγές στις πολιτικές εκπαίδευσης, ο φοιτητής καλείται να γίνει «κυνηγός επιδομάτων» για να ανταπεξέλθει στην απαιτητική πραγματικότητα. Παράλληλα, η έρευνα των ίδιων έδειξε ότι μπροστά στον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, οι πολίτες καταλήγουν να αποδέχονται το μοντέλο της «επιδοματικής γνώσης» ως τη μόνη ρεαλιστική λύση για την ενίσχυση του βιοπορισμού τους, συμβάλλοντας έτσι στην σταδιακή εμπορευματοποίηση της γνώσης.

Προστατευτισμός και κίνητρα στην εγχώρια αγορά

Ορισμένοι συμμετέχοντες (Σ3, Σ4) εξέφρασαν την ανάγκη για κρατική παρέμβαση προκειμένου να προστατευτούν οι εγχώριοι εργαζόμενοι από τις ανεξέλεγκτες επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Σ4 : «...Όμως στο θέμα της παγκοσμιοποίησης, η λύση είναι να δίνεται προτεραιότητα στην ίδια την εθνική αγορά, προστατεύοντας τους εργαζομένους..» , ενώ η Σ3 αναφέρει : «...να προστατεύσουν τα άτομα της χώρας από τους διαδικτυακούς νομάδες...κάπως να δοθούν κίνητρα στους επιχειρηματίες να παίρνουν ντόπιους...». Και η Σ2 έμμεσα προτείνει το ίδιο , καθώς υπαινίσσεται την εισαγωγή φθηνού εργατικού δυναμικού. Ακόμη, ο Σ4 προτείνει την στήριξη μέσω διευκολύνσεων για τους εγχώριους παραγωγούς και εργαζομένους, ως αντίβαρο στις ανισότητες που παράγει η παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Επανακατάρτιση και κοινωνική υποστήριξη

Τέλος, αναδεικνύεται η ανάγκη για συνεχή υποστήριξη των πολιτών μέσω συνεχούς επανακατάρτισης και συμβουλευτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η Σ9 και η Σ1 προτείνουν να υπάρχουν κονδύλια για επανεκπαίδευση με επιδότηση για όλους, ενώ η Σ8 εισάγει την έννοια του «Συμβούλου του Πολίτη», δηλώνοντας πως «...Επίσης περισσότερες ευκαιρίες ένταξης...Όπως κάνουν με τους άνεργους, να υπάρχει κάτι σαν σύμβουλος του πολίτη...να υπάρχουν άτομα σε θέσεις που οι άνεργοι να συμβουλευονται και έτσι να βοηθάνε να εξελιχθεί ο ίδιος ο άνθρωπος...».

Υπό αυτό το πρίσμα, η εκπαιδευτική διαδικασία μετατρέπεται πλέον από αμιγώς δημόσιο αγαθό σε ένα «υβριδικό» μοντέλο, όπου η γνώση αντιμετωπίζεται ως οικονομικό προϊόν και επένδυση, απαιτώντας την κινητοποίηση πόρων τόσο από το άτομο όσο και από το κράτος (Παπακωνσταντίνου, 2014). Όπως υπογραμμίζει ο Μαστρογεωργίου (2024), η Διά Βίου Μάθηση αποτελεί πλέον εργαλείο επιβίωσης και κοινωνικής κινητικότητας. Η απαίτηση των πολιτών για προσαρμοστικότητα είναι, στην πραγματικότητα, η απαίτηση για ένα "ανθεκτικό κράτος" που καταπολεμά τη φτώχεια και προσφέρει ευκαιρίες αξιοπρεπούς εργασίας μέσα από τη συνεχή καλλιέργεια των ταλέντων του ανθρώπινου δυναμικού.

Εν κατακλείδι, οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται την κρατική παρέμβαση όχι ως μια παθητική επιδοματική πολιτική, αλλά ως ενεργό ρυθμιστικό μηχανισμό που οφείλει να αναδιαμορφώνει την εκπαίδευση, να διασφαλίζει αξιοπρεπείς

αμοιβές και να θέτει όρια στις ανισότητες που απορρέουν από την παγκοσμιοποίηση. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται αντιληπτό πως η κοινωνική συνοχή δεν μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στην ατομική προσπάθεια, αλλά απαιτεί θεσμικές εγγυήσεις και στοχευμένες παρεμβάσεις από την πολιτεία.

Πολιτικές στήριξης για την ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας

Από τις προηγούμενες διαπιστώσεις, προκύπτει ότι η παγκοσμιοποίηση συνοδεύεται από επιτάχυνση των αλλαγών στην αγορά εργασίας, στις οποίες καλούνται να προσαρμοστούν τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι θεσμοί. Μέσα από την παρούσα ερώτηση (**Ερ.8**) εξετάζονται οι πολιτικές που δύνανται να στηρίξουν τα άτομα που μένουν πίσω σε αυτό το διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Παρόλο η πλειονότητα των συμμετεχόντων (ήτοι 70% -Σ1, Σ2, Σ3,Σ7, Σ8, Σ9, Σ10) αναγνωρίζει την σημασία της επιδοτούμενης κατάρτισης και των vouchers, εκφράζονται επιφυλάξεις ως προς την αποτελεσματικότητά τους. Σε αυτό το σημείο, χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση της Σ1 : «...Μπορείς για παράδειγμα, να μπεις τώρα σε προγράμματα της ΔΥΠΑ, αλλά δεν είναι άρτια. Πας να κάνεις ένα πρόγραμμα να μάθεις υπολογιστές και το κάνεις από το σπίτι σου , χωρίς να χρειάζεται δια-ζώσης παρακολούθηση. Μπορείς απλώς να έχεις το λάπτοπ ανοιχτό και να πάρεις το χαρτί...». Η τοποθέτηση αυτή αναδεικνύει τον κίνδυνο της τυπικής απόκτησης προσόντων χωρίς ουσιαστική κατάρτιση, εξαιτίας του περιορισμένου ελέγχου και της έλλειψης συμμετοχικότητας κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται η προσέγγιση της Σ2 καθώς και της Σ8, για την ανάγκη για «ουσιαστική επανεκπαίδευση» με έμφαση στη δια ζώσης παρακολούθηση και στην ενεργή συμμετοχή, ώστε η κατάρτιση να έχει πρακτικό αντίκρισμα στην αγορά εργασίας.

Συνδέοντας την εκπαίδευση με την πρακτική εφαρμογή της, η Σ1 προτείνει: «...Πρέπει όλοι να περνάνε από δοκιμαστική περίοδο ανεξάρτητα από το πτυχίο , γιατί οι περισσότεροι επιλέγουν μόνο βάση του τίτλου...». , υποδηλώνοντας την τάση των εργοδοτών να προσφεύγουν περισσότερο στην επιλογή προσωπικού με βάση κυρίως τα τυπικά προσόντα, παρά τις δεξιότητες και την προθυμία του ατόμου για εξέλιξη. Η προσέγγιση αυτή επιβεβαιώνεται από τους Blair κ.ά. (2021), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι για να

κατανοήσουμε τις πραγματικές ικανότητες ενός εργαζομένου, το περιεχόμενο της τρέχουσας εργασίας του αποτελεί συχνά έναν πιο αξιόπιστο «καθρέφτη» από το επίπεδο της εκπαίδευσής του (educational attainment).

Παράλληλα, η Σ9 συμπληρώνει αυτήν την προσέγγιση αναφέροντας πως : «...Να δίνουν στους εργοδότες κάποιο bonus αν έχουν καταρτισμένους υπαλλήλους, ώστε να πληρώνουν οι εργοδότες για την κατάρτιση των υπαλλήλων...» και η Σ8 αναφέρεται στην ανάγκη για περισσότερες κρατικές προκηρύξεις ώστε να «απορροφηθούν» οι νέοι , ειδικά σε οργανισμούς διεθνούς βαρύτητας («CERN») για να αποκτήσουν πρακτική εργασιακή εμπειρία.

Επιπλέον, αναδύεται η ανάγκη για μια πιο ανθρωποκεντρική προσέγγιση στη διαδικασία της επανένταξης. Η Σ5 υπογραμμίζει την αξία της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης «μέσω κοινωνικών λειτουργιών», σημειώνοντας ότι πολλοί άνθρωποι παραιτούνται από την προσπάθεια επειδή αποθαρρύνονται και «δεν πιστεύουν ότι μπορούν». Η Σ9 από την πλευρά της, θέτει το ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, προτείνοντας στοχευμένες μισθολογικές ενισχύσεις για τις πιο ευάλωτες ομάδες, όπως οι άνεργοι που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας και οι νέοι 18-25 ετών, προκειμένου η κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση να μην λειτουργήσει ως τροχοπέδη στην εξέλιξή τους.

Τέλος, το ζήτημα της ευθύνη για την επαγγελματική άνοδο φαίνεται να μοιράζεται ανάμεσα στο κράτος και το άτομο. Από την μία πλευρά, η Σ8 τονίζει ξανά τον ρόλο της ατομικής πρωτοβουλίας, δηλώνοντας ότι «αν δεν θέλει ο άλλος να ανέβει, δεν θα ανέβει», υποδεικνύοντας ότι η παροχή ευκαιριών (όπως τα vouchers ή οι πιστοποιήσεις) απαιτεί και την καταβολή της αντίστοιχης προσωπικής προσπάθειας. Από την άλλη, ο Σ4 εκφράζει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις ιδιωτικές επιχειρήσεις για την ευελιξία προσαρμογής τους στις νέες τεχνολογίες, σε αντίθεση με τις συχνά πιο αργές δημόσιες δομές.

Συνολικά, η αποτελεσματική στήριξη όσων βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στην αγορά εργασίας προϋποθέτει έναν συνδυασμό ουσιαστικής κατάρτισης, πρακτικής εμπειρίας και κοινωνικής υποστήριξης, αποφεύγοντας αποσπασματικές και καθαρά τυπικές παρεμβάσεις.

Τα Όρια των Προσόντων και Δεξιοτήτων στη Μείωση των Οικονομικών Ανισοτήτων

Έχοντας αναλύσει προηγουμένως τον ρόλο της ατομικής πρωτοβουλίας για εξέλιξη, τις αναγκαίες κοινωνικές παρεμβάσεις και τα προσόντα που καθιστούν τους εργαζομένους ανταγωνιστικούς και βιώσιμους στην παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας, στο παρόν σημείο **(Ερ.10)** κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί ο βαθμός στον οποίο η απόκτηση περισσότερων προσόντων και δεξιοτήτων μπορούν να λειτουργήσουν ως μηχανισμός άμβλυνσης των οικονομικών ανισοτήτων.

Το 80% των ερωτώμενων (Σ2,Σ3,Σ4,Σ6,Σ8,Σ9,Σ10) αποφάνθηκε πως οι οικονομικές ανισότητες συνιστούν αναπόσπαστο στοιχείο (de facto) του οικονομικού συστήματος. Η Σ10 εκφράζει τον προβληματισμό ότι «...Ίσως γίνει ακόμα και χειρότερα...» επισημαίνοντας πως το ζήτημα είναι καθαρά δομικής φύσης, ενώ ο Σ4 αναδεικνύει τη διεθνή διάσταση της ανισότητας, τονίζοντας ότι ένας μηχανικός στην Ινδία αμείβεται λιγότερο από έναν συνάδελφό του στην Ισπανία για την ίδια εργασία, γεγονός που υποδηλώνει ότι η παγκόσμια αγορά «δεν είναι κάτι δίκαιο». Σε συμφωνία με τα παραπάνω, η Σ8 αναδεικνύει τη σημασία της κοινωνικής δικτύωσης (μέσον), αναφέροντας ότι ανάμεσα σε δύο άτομα με τα ίδια προσόντα, αυτό που έχει διαθέτει γνωριμίες, έχει μεγαλύτερες πιθανότητες για την αναγνώριση των προσόντων του, άρα «δεν είναι δίκαιο το σύστημα στη βάση του εξαρχής...».

Στην ανάλυση των απαντήσεων της παρούσας ερώτησης, αναδύονται και άλλες μεταβλητές, ικανές να επηρεάσουν την κοινωνική κινητικότητα. Η Σ9 θέτει το θέμα των έμφυλων διακρίσεων ειδικά σε υψηλόβαθμες θέσεις, το γνωστό ως φαινόμενο της «γυάλινης οροφής» (glass ceiling) , ενώ η Σ6 επισημαίνει την σημασία της διαφάνειας αναφέροντας ότι «...πάνω κάτω σε κάποιες θέσεις εργασίας στις περισσότερες εταιρείες, σχεδόν όλοι έχουν παρόμοια προσόντα...» . Από την άλλη πλευρά , σύμφωνα με την Σ2 υποστηρίζει ότι :”.... Δεν πιστεύω ότι η στείρα απόκτηση προσόντων και δεξιοτήτων γενικά και αόριστα μπορεί να μειώσει τις ανισότητες. Πιστεύω ότι θέλει διπλές πολιτικές...Και για αύξηση των

ημερομισθίων, και για λιγότερη διαφθορά στην αγορά εργασίας, περισσότερο έλεγχο από την μεριά του κράτους...».

Ωστόσο, μέσα από αυτές τις περισσότερο «ρεαλιστικές» προσεγγίσεις, αναδύεται η αξία της «κοινής αφετηρίας» ως ιδεώδες κοινωνικής δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικά, η Σ1 προτείνει ότι: «...Αν ξεκινήσουμε όλοι από το ίδιο επίπεδο, από το ίδιο σημείο εκκίνησης, θεωρώ ότι τότε η διάκριση που θα γινόταν αργότερα θα βασιζόταν ξεκάθαρα στο τι μπορεί να προσφέρει ο καθένας ατομικά...τη δουλειά του, την προσπάθεια του κλπ...». Η ανάγκη αυτή για μια δίκαιη αφετηρία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την ελληνική πραγματικότητα, όπως την περιγράφουν οι Tsiboukli & Efstratoglou (2022). Οι ερευνητές αναδεικνύουν μια σημαντική αντίφαση: τα προγράμματα κατάρτισης στην Ελλάδα τείνουν να ευνοούν όσους διαθέτουν ήδη υψηλά προσόντα, διευρύνοντας αντί να μειώνουν το κοινωνικό χάσμα. Γίνεται, λοιπόν, σαφές ότι για μια πραγματική άμβλυση των ανισοτήτων, η εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να σταματήσει να απευθύνεται προνομιακά στους ήδη «πεπαιδευμένους» και να προσφέρει ουσιαστικές ευκαιρίες αναβάθμισης δεξιοτήτων σε όλες τις ομάδες, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους προέλευση.

Παράλληλα, η Σ7 διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, υιοθετώντας πιο θετική στάση απέναντι στην απόκτηση προσόντων και δεξιοτήτων επισημαίνοντας ότι: «...Γενικότερα αν έχεις περισσότερα προσόντα έχεις περισσότερη εύκολη πρόσβαση και επίσης περισσότερες δυνατότητες. Εγώ πιστεύω ότι οι δεξιότητες σου δίνουν τα εφόδια για να μην μπορείς να απορρίπτεις ευκαιρίες εργασίας και να καλύπτεις τις απαιτήσεις σου...».

Συμπερασματικά, η ανάλυση δείχνει ότι τα προσόντα και οι δεξιότητες είναι μεν αναγκαία, αλλά όχι επαρκής παράγοντας για την κοινωνική ευημερία, καθώς παράγοντες όπως η κοινωνική δικτύωση, η διαφάνεια και οι μισθολογικές πολιτικές εξακολουθούν να λειτουργούν ως πραγματικοί ρυθμιστές των οικονομικών ανισοτήτων.

5.2.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: προβλέψεις για το μέλλον και η δυναμική των ανισοτήτων χωρίς μεταρρυθμίσεις

Η ολοκλήρωση της ανάλυσης (Ερ.14) επικεντρώνεται στην πορεία των οικονομικών ανισοτήτων στο μέλλον στην περίπτωση που δεν ληφθούν μέτρα στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης.

Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (9 στους 10) εκφράζει την άποψη ότι εάν δεν συντελεστούν διαρθρωτικές αλλαγές στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης, το χάσμα όχι μόνο δεν θα παραμείνει σταθερό, αλλά θα διευρυνθεί. Η απαισιόδοξη αυτή πρόβλεψη έχει ρίζες στη δομική φύση του συστήματος και την τάση αναπαραγωγής ανισοτήτων στο πλαίσιο του φαινομένου του Matthew Effect. Χαρακτηριστικά, η Σ9 αναφέρει: «...Οι πιο ευάλωτοι είναι αυτοί που θα επηρεαστούν...οι πιο ευκατάστατοι που έχουν την δυνατότητα να επιμορφωθούν, δεν θα αλλάξει κάτι για αυτούς...Για τους ευάλωτους θα τους φέρει σε χειρότερη ακόμη κατάσταση και ο ανταγωνισμός θα γιγαντωθεί αν δεν γίνουν αλλαγές...». Το ολοένα και πιο διευρυνόμενο αυτό χάσμα επισημαίνει και η Σ1 και συγκεκριμένα: «...Πρέπει να βοηθηθούν οι άνθρωποι που θέλουν να εξελιχθούν, ώστε να μπορούν να αποκτούν περισσότερα προσόντα και να μην μένουν στάσιμοι...» σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται διαρκώς.

Μία ιδιαίτερη διάσταση που αναδύθηκε είναι αυτή του κινδύνου αποκλεισμού στην αγορά εργασίας για όσους δεν διαθέτουν τεχνολογικών δεξιοτήτων. Η Σ8 υπογραμμίζει ότι: «...Δεν μαθαίνουμε σωστά...ναι μεν μαθαίνουμε την αριθμητική, αλλά με την τεχνολογία, οι μαθηματικές πράξεις μειώνονται...οπότε στην αγορά εργασίας άμα δεν γνωρίζεις από τεχνολογία, μένεις πίσω...». Παράλληλα η Σ6 και η Σ10 εστιάζουν στις αδυναμίες των δομών της κοινωνίας και της εκπαίδευσης, με τη Σ6 να αμφισβητεί ακόμα και την αξιοπιστία της παρεχόμενης γνώσης στο σχολείο, καταδεικνύοντας μια βαθύτερη κρίση εμπιστοσύνης και ανησυχίας απέναντι στους θεσμούς και στην πολιτεία.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Σ4 προσφέρει μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση σημειώνοντας ότι: «...Πάντα θα υπάρχουν οικονομικές ανισότητες...Ο στόχος είναι να μειωθούν, αλλά πάντα θα υφίστανται...Η ανισότητα, δεν σημαίνει κάτι

αρνητικό από μόνη της...» και στη συνέχεια προσθέτει ότι γίνεται προβληματική όταν δεν υπάρχει ισότητα ευκαιριών. Κατά τον ίδιο, το κράτος οφείλει να διασφαλίζει την ελεύθερη και αποτελεσματική πρόσβαση σε ευκαιρίες. Η διαπίστωση αυτή αναδεικνύει το χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης, επιβεβαιώνοντας ότι οι δεσμεύσεις της Ατζέντας 2030 για ισότιμη και ποιοτική παιδεία απέχουν πολύ από την πραγματικότητα, αφήνοντας τεράστια τμήματα του πληθυσμού στο περιθώριο της σύγχρονης οικονομίας (UNESCO, 2025).»

Εν κατακλείδι, η έρευνα καταλήγει σε μια δυσοίωνη πρόβλεψη: η απουσία ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων στην εκπαίδευση και την απασχόληση ενδέχεται να οδηγήσει σε περαιτέρω διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων, καθιστώντας την κοινωνική συνοχή ολοένα και πιο εύθραυστη. Ο ανταγωνισμός θα "γιγαντωθεί" (Σ9) και η κοινωνική συνοχή θα δοκιμαστεί. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Σ5, η έλλειψη "ανοιχτόμυαλης" προσέγγισης από την πλευρά της πολιτείας αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο για την αποτροπή ενός μέλλοντος αυξανόμενων ανισοτήτων.

Στον τελευταίο άξονα της ανάλυσης, η έρευνα αποτυπώνει ένα κλίμα έντονης ανησυχίας για το μέλλον. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων προειδοποιεί ότι, αν δεν υπάρξουν ουσιαστικές αλλαγές στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης, οι ανισότητες θα διευρυνθούν, καθιστώντας τον ανταγωνισμό ακόμη πιο σκληρό για τις ευάλωτες ομάδες. Ειδικότερα, εκφράζεται ο φόβος ότι όσοι δεν προλάβουν να συμβαδίσουν με τις τεχνολογικές εξελίξεις θα βρεθούν στο περιθώριο της αγοράς εργασίας. Αυτή η απαισιοδοξία συνοδεύεται από μια διάχυτη αμφισβήτηση προς το εκπαιδευτικό σύστημα και τους θεσμούς, τα οποία θεωρούνται πλέον ανεπαρκή στο να προσφέρουν στους πολίτες τα απαραίτητα εφόδια που επιτάσσει η σύγχρονη πραγματικότητα.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα ανά θεματικό άξονα

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας ανά θεματικό άξονα, όπως προέκυψαν από την ανάλυση των δεδομένων.

6.1.1 Πρώτος θεματικός άξονας: παγκοσμιοποίηση και αντιλήψεις για

τις ανισότητες

Η παρούσα έρευνα κατέδειξε ότι η παγκοσμιοποίηση γίνεται αντιληπτή ως μια διαρκής πίεση που μετασχηματίζει τον εργασιακό ανταγωνισμό σε ένα υπερεθνικό φαινόμενο χωρίς σύνορα. Το κυριότερο εύρημα που αναδύθηκε είναι ότι η εκπαίδευση και η διαρκής συσσώρευση τίτλων σπουδών δεν λειτουργούν πλέον ως ένας απλός παράγοντας ανόδου ή ένα «συγκριτικό πλεονέκτημα», αλλά πρωτίστως ως ένας αμυντικός μηχανισμός ή «ασπίδα» επιβίωσης απέναντι στην απειλή του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας. Επιπλέον, ο αποκλεισμός αυτός αποκτά υπερεθνικό χαρακτήρα, καθώς οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται ότι δεν ανταγωνίζονται πλέον μόνο το εγχώριο εργατικό δυναμικό, αλλά ένα παγκόσμιο δίκτυο υποψηφίων. Αυτή η «άρση» των γεωγραφικών συνόρων στον ανταγωνισμό επιτείνει την ανασφάλεια, καθώς η εγχώρια αγορά εργασίας παύει να αποτελεί ένα οριοθετημένο περιβάλλον. Επιπλέον, αυτός ο αποκλεισμός φαίνεται να μην περιορίζεται στα εθνικά σύνορα, καθώς ο ανταγωνισμός επεκτείνεται. Στο πλαίσιο αυτό, επιβεβαιώνεται η θεωρητική προσέγγιση για τον ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό, επιβεβαιώνεται η θεωρητική προσέγγιση για τον ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου, με τη διαφορά όμως ότι στην εμπειρική πραγματικότητα των συμμετεχόντων, η επένδυση στη γνώση συνοδεύεται από έντονο άγχος αναπλήρωσης προσόντων, καθώς το πτυχίο υποτιμάται διαρκώς μέσα σε ένα περιβάλλον πληθωρισμού τίτλων.

Παράλληλα, διαπιστώνεται ότι η παγκοσμιοποίηση τείνει να επιδεινώνει τις οικονομικές ανισότητες, τροφοδοτώντας το «φαινόμενο του Ματθαίου». Αντί για την προσδοκώμενη άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων, η έρευνα ανέδειξε μια τάση καθιέρωσης της ανισότητας, όπου η δυνατότητα προσαρμογής στις απαιτήσεις της αγοράς εξαρτάται άμεσα από το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο του ατόμου. Η τεχνολογική πρόοδος και η ψηφιοποίηση, αν και αναγνωρίζονται ως μέσα διευκόλυνσης της καθημερινότητας, καταλήγουν συχνά να λειτουργούν ως μηχανισμοί αποκλεισμού για τις ευάλωτες ομάδες λόγω του υψηλού κόστους κατάρτισης και του ψηφιακού χάσματος. Τέλος, αναδύεται ένας έντονος προβληματισμός σχετικά με την ομογενοποίηση των δεξιοτήτων, καθώς η πίεση για συμμόρφωση σε διεθνή πρότυπα ανταγωνιστικότητας φαίνεται να θυσιάζει τη μοναδικότητα και τη δημιουργικότητα του εργαζόμενου στον βωμό μιας χρησιμοθηρικής και απογυμνωμένης από αξίες γνώσης.

6.1.2 Δεύτερος θεματικός άξονας : εκπαίδευση, δεξιότητες και

ανταγωνιστικότητα

Στον τομέα της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων, το βασικό συμπέρασμα της έρευνας αναδεικνύει ένα βαθύ χάσμα ανάμεσα στις παραδοσιακές εκπαιδευτικές δομές και τις διαρκώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Αναλυτικότερα , διαπιστώνεται ότι το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα εκλαμβάνεται ως αναχρονιστικό, καθώς αποτυγχάνει να εφοδιάσει τους νέους με πρακτικές και σύγχρονες δεξιότητες, μετακυλίνοντας την ευθύνη και το κόστος της κατάρτισης αποκλειστικά στο άτομο. Η ανάγκη για συνεχή απόκτηση προσόντων, όπως οι ξένες γλώσσες, ο ψηφιακός γραμματισμός και οι «πράσινες» δεξιότητες, καθίσταται πλέον επιτακτική για την οικονομική βιωσιμότητα. Ωστόσο, η έρευνα αποκαλύπτει ότι η Τεχνητή Νοημοσύνη (AI) εισάγει μία σημαντική ανησυχία κατά τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, ενώ αναγνωρίζεται η προσφορά της ως εργαλείου επιτάχυνσης της εργασίας και τις καθημερινότητας συνολικά, ταυτόχρονα απειλεί να υποβαθμίσει γνωστικές δεξιότητες που παλαιότερα θεωρούνταν υψηλής εξειδίκευσης, εντείνοντας τον φόβο της αυτοματοποίησης και της πνευματικής ομογενοποίησης.

Παράλληλα, αναδύεται η κρίσιμη σημασία των «ήπιων δεξιοτήτων» (soft skills), με την προσαρμοστικότητα και την επικοινωνία να θεωρούνται πλέον τόσο σημαντικές όσο και οι τυπικοί τίτλοι σπουδών. Ωστόσο, παρά την έμφαση στην καλλιέργεια δεξιοτήτων, τόσο από εθνικούς όσο και από υπερεθνικούς φορείς, η κοινωνική κινητικότητα παραμένει στην πράξη ένα ζητούμενο που μοιάζει μάλλον απίθανο. Το κυρίαρχο εύρημα δείχνει ότι το οικογενειακό υπόβαθρο και το «κοινωνικό κεφάλαιο» (γνωριμίες) εξακολουθούν να υπερτερούν της αξιοκρατίας και των ακαδημαϊκών προσόντων, εγκλωβίζοντας τους νέους σε έναν φαύλο κύκλο επαγγελματικής στασιμότητας. Η γνώση τείνει να εμπορευματοποιείται, καθώς η πρόσβαση σε ποιοτική εξειδίκευση και διεθνή δίκτυα παραμένει προνόμιο των οικονομικά ισχυρότερων. Εν κατακλείδι, η εκπαίδευση από δημόσιο αγαθό μετατρέπεται σε ατομική υπόθεση επιβίωσης υπονομεύοντας την υπόσχεση των διεθνών φορέων για καθολική και ισότιμη πρόσβαση στη γνώση.

6.1.3 Τρίτος θεματικός άξονας :πολιτικές, αγορά εργασίας και εργασιακή ανασφάλεια

Σε ό,τι αφορά το θεσμικό πλαίσιο και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας, η έρευνα αναδεικνύει μια άνιση κατανομή ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης. Διαπιστώνεται ότι η παροχή ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης στην Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της επιχείρησης, με τις πολυεθνικές να έχουν σαφές προβάδισμα , ενώ για τις μικρότερες εταιρείες, προτεραιότητα φαίνεται να έχει το άμεσο κέρδος και όχι η παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης στους εργαζομένους. Η σύγκριση με χώρες όπως η Ισπανία και η Γερμανία αναδεικνύει την απουσία μιας συστηματικής κρατικής μέριμνας στην ελληνική πραγματικότητα, όπου η επαγγελματική εξέλιξη είναι σχεδόν αποκλειστικά ζήτημα ατομικής πρωτοβουλίας και οικονομικής δυνατότητας των εργαζομένων.

Μέσα από τις προτάσεις των συμμετεχόντων, προκύπτει ότι η αντιμετώπιση των ανισοτήτων δεν μπορεί να στηρίζεται σε αποσπασματικές λύσεις, όπως τα επιδοτούμενα προγράμματα (vouchers), τα οποία συχνά εκλαμβάνονται ως τυπικά και αναποτελεσματικά ως προς την αξία της παρεχόμενης γνώσης. Αντίθετα, αναδύεται η ανάγκη για μια πολυδιάστατη παρέμβαση που περιλαμβάνει την ουσιαστική αύξηση των μισθών, τη θεσμοθέτηση συμβουλευτικών δομών όπως ο «Σύμβουλος του Πολίτη» και τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την πρακτική άσκηση σε οργανισμούς διεθνούς κύρους με σκοπό την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάγκη για διαφάνεια στις προσλήψεις και στην καταπολέμηση φαινομένων όπως η «γυάλινη οροφή» και η ευνοιοκρατία, που υπονομεύουν την αξία των προσόντων. Εν κατακλείδι, το συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι οι δεξιότητες από μόνες τους δεν αρκούν για να γεφυρώσουν το κοινωνικό χάσμα. Απαιτείται ένα «ανθεκτικό κράτος» που θα εγγυάται μια δίκαιη αφετηρία για όλους, μετατρέποντας την εργασιακή σταθερότητα από ζήτημα τύχης ή γνωριμιών σε συλλογική θεσμική δέσμευση.

6.1.4 Τέταρτος θεματικός άξονας: προβλέψεις για το μέλλον και η δυναμική των ανισοτήτων χωρίς μεταρρυθμίσεις

Η ολοκλήρωση της ανάλυσης (Ερ.14) επικεντρώνεται στην πορεία των οικονομικών ανισοτήτων στο μέλλον στην περίπτωση που δεν ληφθούν μέτρα στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης.

Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (9 στους 10) εκφράζει την άποψη ότι εάν δεν συντελεστούν διαρθρωτικές αλλαγές στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης, το χάσμα όχι μόνο δεν θα παραμείνει σταθερό, αλλά θα διευρυνθεί. Η απαισιόδοξη αυτή πρόβλεψη έχει ρίζες στη δομική φύση του συστήματος και την τάση αναπαραγωγής ανισοτήτων στο πλαίσιο του φαινομένου του Matthew Effect. Χαρακτηριστικά, η Σ9 αναφέρει: «...Οι πιο ευάλωτοι είναι αυτοί που θα επηρεαστούν...οι πιο ευκατάστατοι που έχουν την δυνατότητα να επιμορφωθούν, δεν θα αλλάξει κάτι για αυτούς...Για τους ευάλωτους θα τους φέρει σε χειρότερη ακόμη κατάσταση και ο ανταγωνισμός θα γιγαντωθεί αν δεν γίνουν αλλαγές...». Το ολοένα και πιο διευρυνόμενο αυτό χάσμα επισημαίνει και η Σ1 και συγκεκριμένα: «...Πρέπει να βοηθηθούν οι άνθρωποι που θέλουν να εξελιχθούν, ώστε να μπορούν να αποκτούν περισσότερα προσόντα και να μην μένουν στάσιμοι...» σε ένα περιβάλλον που μεταβάλλεται διαρκώς.

Μία ιδιαίτερη διάσταση που αναδύθηκε είναι αυτή του κινδύνου αποκλεισμού στην αγορά εργασίας για όσους δεν διαθέτουν τεχνολογικών δεξιοτήτων. Η Σ8 υπογραμμίζει ότι: «...Δεν μαθαίνουμε σωστά...να μεν μαθαίνουμε την αριθμητική, αλλά με την τεχνολογία, οι μαθηματικές πράξεις μειώνονται...οπότε στην αγορά εργασίας άμα δεν γνωρίζεις από τεχνολογία, μένεις πίσω...». Παράλληλα η Σ6 και η Σ10 εστιάζουν στις αδυναμίες των δομών της κοινωνίας και της εκπαίδευσης, με τη Σ6 να αμφισβητεί ακόμα και την αξιοπιστία της παρεχόμενης γνώσης στο σχολείο, καταδεικνύοντας μια βαθύτερη κρίση εμπιστοσύνης και ανησυχίας απέναντι στους θεσμούς και στην πολιτεία.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Σ4 προσφέρει μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση σημειώνοντας ότι: «...Πάντα θα υπάρχουν οικονομικές ανισότητες...Ο στόχος είναι να μειωθούν, αλλά πάντα θα υφίστανται...Η ανισότητα, δεν σημαίνει κάτι αρνητικό από μόνη της...» και στη συνέχεια προσθέτει ότι γίνεται προβληματική όταν δεν υπάρχει ισότητα ευκαιριών. Κατά τον ίδιο, το κράτος οφείλει να διασφαλίζει την ελεύθερη και αποτελεσματική πρόσβαση σε

ευκαιρίες. Η διαπίστωση αυτή αναδεικνύει το χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης, επιβεβαιώνοντας ότι οι δεσμεύσεις της Ατζέντας 2030 για ισότιμη και ποιοτική παιδεία απέχουν πολύ από την πραγματικότητα, αφήνοντας τεράστια τμήματα του πληθυσμού στο περιθώριο της σύγχρονης οικονομίας (UNESCO, 2025).»

Εν κατακλείδι, η έρευνα καταλήγει σε μια δυσοίωνη πρόβλεψη: η απουσία ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων στην εκπαίδευση και την απασχόληση ενδέχεται να οδηγήσει σε περαιτέρω διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων, καθιστώντας την κοινωνική συνοχή ολοένα και πιο εύθραυστη. Ο ανταγωνισμός θα "γιγαντωθεί" (Σ9) και η κοινωνική συνοχή θα δοκιμαστεί. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Σ5, η έλλειψη "ανοιχτόμυαλης" προσέγγισης από την πλευρά της πολιτείας αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο για την αποτροπή ενός μέλλοντος αυξανόμενων ανισοτήτων.

6.2 Συνολική αποτίμηση της έρευνας

Το κεντρικό συμπέρασμα που προκύπτει από την παρούσα εργασία αναδεικνύει μια θεμελιώδη αντίφαση. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και των ραγδαίων οικονομικών και τεχνολογικών μεταβολών, η διαρκής απόκτηση προσόντων και δεξιοτήτων δεν συνδέεται πλέον μόνο με την επιδίωξη κοινωνικής κινητικότητας, αλλά με την ίδια τη δυνατότητα επιβίωσης στην αγορά εργασίας.

Η αντίφαση αυτή έγκειται στο γεγονός ότι, παρά τις διακηρύξεις διεθνών φορέων για «ίσες ευκαιρίες» μέσω της εκπαίδευσης, η πρόσβαση στη γνώση εξαρτάται άμεσα από την οικονομική δυνατότητα του ατόμου. Η ανάλυση καταδεικνύει ότι η έμφαση στην «ατομική ευθύνη» για συνεχή επιμόρφωση συχνά αγνοεί τους αντικειμενικούς οικονομικούς περιορισμούς των ατόμων. Σε μια αγορά εργασίας που απαιτεί διαρκή προσαρμογή, το κόστος της συνεχούς κατάρτισης καθίσταται δυσβάσταχτο για σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Υπό αυτές τις συνθήκες, η γνώση, αντί να λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής ένταξης, ενδέχεται να μετατραπεί σε μηχανισμό αποκλεισμού, καθώς η αρχική οικονομική αφετηρία εξακολουθεί να επηρεάζει καθοριστικά τις διαθέσιμες επιλογές.

Συνεπώς, μέσα από την έρευνα προκύπτει ότι η ανάγκη για προσόντα, αντί να αμβλύνει τις ανισότητες, φαίνεται να συμβάλλει στην ενίσχυσή τους. Η γνώση εμπορευματοποιείται και η επαγγελματική ασφάλεια παύει να είναι ζήτημα μόνο ικανοτήτων ή αξιοκρατίας, καθώς η οικονομική αφετηρία και το κοινωνικό κεφάλαιο

αναδεικνύονται ως «κλειδιά» της επιτυχίας. Υπό αυτό το πρίσμα, ο ψηφιακός και οικονομικός μετασχηματισμός της εποχής μας κινδυνεύει να δημιουργήσει μια κοινωνία μόνιμα διαιρεμένη, όπου η πρόσβαση στην εξέλιξη μετατρέπεται σε προνόμιο των λίγων αντί για δικαίωμα των πολλών, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις απόψεις των συμμετεχόντων.

6.3 Προτάσεις πολιτικής

Λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα της έρευνας, καθίσταται σαφές ότι η άμβλυνση των ανισοτήτων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης απαιτεί ουσιαστικές και στοχευμένες παρεμβάσεις. Προκειμένου η απόκτηση προσόντων να λειτουργεί ως πραγματικό εργαλείο κοινωνικής προόδου και όχι ως παράγοντας αποκλεισμού, προτείνονται οι ακόλουθες πολιτικές:

Ριζικός Επανασχεδιασμός του Εκπαιδευτικού Προτύπου και της Κατάρτισης: Η εκπαίδευση οφείλει να μετατοπιστεί από τη στείρα αποστήθιση στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της προσαρμοστικότητας σε περιόδους αλλαγών. Παράλληλα, επιβάλλεται η ποιοτική αναβάθμιση της δια βίου μάθησης με αυστηρότερη αξιολόγηση των παρόχων. Είναι αναγκαίο να καταπολεμηθεί η χρησιμοθηρική προσέγγιση της κατάρτισης, διασφαλίζοντας ότι η γνώση δεν θα αποτελεί μια επιφανειακή διαδικασία «ανοιχτών υπολογιστών» για την απλή συλλογή τίτλων, αλλά ένα ουσιαστικό εφόδιο εφ'όρου ζωής.

Ενίσχυση της Δημόσιας και Δωρεάν Πρόσβασης -Άμβλυνση του Ψηφιακού Χάσματος: Είναι υποχρέωση του κράτους να παρέχει δωρεάν προγράμματα εξειδίκευσης (π.χ. ξένες γλώσσες) και να επενδύει σε υποδομές, ώστε η τεχνολογική εξέλιξη να μην αποτελεί αγαθό πολυτελείας. Η γνώση πρέπει να μην βασίζεται στην οικονομική επιφάνεια του ατόμου, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι όλοι οι πολίτες θα έχουν τις ίδιες αφετηρίες στην ψηφιακή μετάβαση.

Θωράκιση της Εγχώριας Αγοράς και των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜμΕ): Απαιτούνται πολιτικές που θα προστατεύουν τους εγχώριους εργαζόμενους από την ασυμμετρία του διεθνούς ανταγωνισμού. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω κινήτρων στις ΜμΕ για ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση, επιτρέποντας τη διάχυση της τεχνογνωσίας πέρα από το πλαίσιο των μεγάλων πολυεθνικών ομίλων και ενισχύοντας την τοπική οικονομία.

Ενίσχυση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜμΕ) έναντι του Διεθνούς Ανταγωνισμού χωρίς Όρια: Όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις, η ποιοτική κατάρτιση αποτελεί σήμερα ένα πεδίο στο οποίο επενδύουν σχεδόν αποκλειστικά οι μεγάλες και πολυεθνικές εταιρείες. Σε μια παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας, όπου η εμφάνιση των ψηφιακών νομάδων καταργεί τα παραδοσιακά γεωγραφικά σύνορα, οι εργαζόμενοι στις ελληνικές ΜμΕ βρίσκονται εκτεθειμένοι σε έναν ανταγωνισμό δίχως όρια. Επιβάλλεται, λοιπόν, η παροχή κινήτρων στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις για επενδύσεις στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού τους. Μια τέτοια πολιτική θα επιτρέψει τη διάχυση της γνώσης πέρα από τα στενά πλαίσια των μεγάλων ομίλων, δίνοντας τη δυνατότητα στον εγχώριο εργαζόμενο να σταθεί ισότιμα σε ένα διεθνοποιημένο περιβάλλον, χωρίς να περιορίζεται από την έλλειψη πόρων της επιχείρησης στην οποία απασχολείται.

Δίκαιο Σύστημα Αμοιβών και Θεσμική Σύνδεση Προσόντων με την Εργασία: Η διαρκής πίεση για αυξημένη εξειδίκευση και απόκτηση νέων δεξιοτήτων οφείλει να συνοδεύεται από τις ανάλογες μισθολογικές απολαβές. Είναι αναγκαία η θεσμοθέτηση ενός πλαισίου που θα συνδέει άμεσα τα πιστοποιημένα προσόντα με το ύψος του μισθού, διασφαλίζοντας ότι η επένδυση του εργαζομένου σε γνώση έχει πραγματικό αντίκρισμα. Με αυτόν τον τρόπο, θα περιοριστεί η καθοριστική επίδραση των κοινωνικών γνωριμιών και θα επιβραβεύεται έμπρακτα η προσωπική προσπάθεια, η αξιοκρατία και το επίπεδο κατάρτισης του κάθε ατόμου.

Δομές Ψυχοκοινωνικής Στήριξης και Διαχείρισης Εργασιακών Αλλαγών: Η διαρκής πίεση για συνεχή προσαρμογή δημιουργεί έντονο εργασιακό άγχος και καλλιεργεί το αίσθημα ανασφάλειας. Συνεπώς, προτείνεται η δημιουργία δομών που θα προσφέρουν συμβουλευτική υποστήριξη και επαγγελματικό προσανατολισμό, βοηθώντας το ανθρώπινο δυναμικό να αναπτύξει την απαιτούμενη ψυχική ανθεκτικότητα και ευελιξία. Επιπλέον, μέσω αυτών των δομών, είναι απαραίτητο να καλλιεργηθεί η συνείδηση ότι η τεχνολογία αποτελεί έναν πολύτιμο «συνοδοιπόρο» που έχει ως σκοπό να βοηθά τον άνθρωπο στην καθημερινότητά του και όχι να τον αντικαταστήσει. Στόχος είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός να πάψει να βιώνεται ως απειλή και να μετατραπεί σε ένα εργαλείο που ο εργαζόμενος θα χρησιμοποιεί συνειδητά, διατηρώντας την αυτονομία και την κριτική του σκέψη.

6.4: Περιορισμοί της Έρευνας

Παρά την εμβάθυνση στα ζητήματα της εργασιακής ανασφάλειας και της παγκοσμιοποίησης, η παρούσα έρευνα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς που χρήζουν επισήμανσης:

Μέγεθος και Φύση του Δείγματος: Λόγω του ποιοτικού χαρακτήρα της μελέτης, το δείγμα περιορίστηκε σε δέκα (10) άτομα. Αν και ο αριθμός αυτός επέτρεψε την εις βάθος ανάλυση των υποκειμενικών εμπειριών, τα ευρήματα δεν μπορούν να γενικευτούν στατιστικά για το σύνολο του εργατικού δυναμικού.

Γεωγραφική και Βιωματική Ετερογένεια: Ένας σημαντικός περιορισμός προκύπτει από τη διαφορετική επαφή των συμμετεχόντων με την ελληνική αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, ενώ η πλειονότητα των συμμετεχόντων εργάζεται και ζει στην Ελλάδα, η συμμετέχουσα Σ7 διαμένει μόνιμα στην Ισπανία τα τελευταία 17 έτη, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει τις τρέχουσες συνθήκες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Αντίστοιχα, ο συμμετέχων Σ4 διέθετε πρόσφατη αλλά περιορισμένη χρονικά (μονοετή) εμπειρία στην Ελλάδα (έως τον Οκτώβριο 2025). Αυτή η ετερογένεια, αν και εμπλούτισε την έρευνα με συγκριτικά στοιχεία, καθιστά το δείγμα λιγότερο ομοιογενές.

Υποκειμενικότητα της Ποιοτικής Μεθόδου: Η έρευνα βασίζεται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες στηρίζονται στην προσωπική αντίληψη και κατάθεση εμπειριών από την πλευρά των συμμετεχόντων. Επομένως, υφίσταται ο περιορισμός της υποκειμενικής ερμηνείας, καθώς οι απαντήσεις αντικατοπτρίζουν τις προσωπικές απόψεις των ερωτώμενων τη δεδομένη χρονική στιγμή.

Χρονικό Πλαίσιο: Τα ευρήματα αποτυπώνουν τις αντιλήψεις των εργαζομένων σε μια συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Δεδομένης της δυναμικής φύσης της παγκοσμιοποίησης, οι εργασιακές συνθήκες και οι συνεπακόλουθες αντιλήψεις περί ανασφάλειας υπόκεινται σε συνεχείς μεταβολές.

Επιπλέον, το δείγμα αποτελείται από άτομα συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας (18-40 ετών) και μορφωτικού επιπέδου (τουλάχιστον απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης), στοιχείο που περιορίζει τη δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες.

Παρά τους παραπάνω περιορισμούς, η μελέτη προσφέρει χρήσιμες ενδείξεις για την κατανόηση των εμπειριών των εργαζομένων στο σύγχρονο περιβάλλον της παγκοσμιοποιημένης αγοράς εργασίας, καλλιεργώντας εύφορο έδαφος για μελλοντικές μελέτες.

6.5 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Με βάση τα ευρήματα της παρούσας μελέτης και των περιορισμών που επισημάνθηκαν προηγουμένως, προτείνονται οι ακόλουθες κατευθύνσεις για περαιτέρω ερευνητική μελέτη:

Μεγαλύτερο και πιο Αντιπροσωπευτικό Δείγμα: Θα μπορούσαν να διεξαχθούν μελλοντικές έρευνες που να βασίζονται σε ένα ευρύτερο δείγμα εργαζομένων, προκειμένου να ενισχυθεί η δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων, προσφέροντας μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του φαινομένου.

Έμφυλη Ισορροπία του Δείγματος: Καθώς η παρούσα έρευνα εστίασε κατά κύριο λόγο στο γυναικείο φύλο (9 στις 10 συμμετοχές), θα ήταν ενδιαφέρουσα μια μελλοντική μελέτη με μεγαλύτερη ανδρική εκπροσώπηση, προκειμένου να διερευνηθεί με ποιον τρόπο οι άνδρες βιώνουν την εργασιακή ανασφάλεια και αν οι δικές τους στρατηγικές αντιμετώπισης διαφοροποιούνται από εκείνες των γυναικών.

Συμπερίληψη Διαφορετικών Εκπαιδευτικών Επιπέδων: Δεδομένου ότι το τρέχον δείγμα αποτελείται αποκλειστικά από αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προτείνεται η μελλοντική έρευνα να συμπεριλάβει άτομα δίχως πανεπιστημιακή μόρφωση. Μια τέτοια προσέγγιση θα αναδείκνυε αν η έλλειψη τίτλων σπουδών εντείνει το αίσθημα ανασφάλειας σε μια αγορά εργασίας που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή απαίτηση για τίτλους και προσόντα.

Συγκριτική Μελέτη Χωρών: Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η συγκριτική μελέτη μεταξύ διαφορετικών κρατών, προκειμένου να αναδειχθούν οι θεσμικές και οικονομικές ιδιαιτερότητες που επηρεάζουν την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την εργασία. Η συμμετοχή ατόμων με διεθνή εμπειρία (Σ4, Σ7) στην παρούσα μελέτη δημιουργεί την ανάγκη για μια βαθύτερη υπερεθνική προσέγγιση, η οποία θα αναδείκνυε πώς το εργασιακό περιβάλλον κάθε χώρας διαμορφώνει διαφορετικά το αίσθημα της ανασφάλειας.

Εξειδίκευση σε Συγκεκριμένες Κοινωνικές Ομάδες: Επιπλέον, θα μπορούσε να διερευνηθεί πιο στοχευμένα η εμπειρία συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι νέοι εργαζόμενοι ή άτομα με περιορισμένους οικονομικούς πόρους, αναφορικά με τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στην πρόσβαση σε νέες δεξιότητες, πιστοποιήσεις και επαγγελματική εξέλιξη.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

7.1 Ελληνική βιβλιογραφία

Αρανίτου, Β. (2026) 'Κοινωνικός διάλογος, ψηφιακός μετασχηματισμός και παραγωγική αναδιάρθρωση', in *Εργασία και κοινωνία: εμπειρίες, θεσμοί, μετασχηματισμοί*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, pp. 54–68 Available at: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2026/03/eErgasia_kai_koinonia.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Βεργίδης, Δ., Ζάγκος, Χ., Κόκκινος, Γ., Κουτούζης, Μ., Κυρίδης, Α., Πανδής, Π. and Σωτηρόπουλος, Δ. (2013) *Διαρροή από τις δομές διά βίου εκπαίδευσης ενηλίκων: Έρευνα για ένα αθέατο πρόβλημα*. Αθήνα: ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ. Available at: https://www.kanep-gsee.gr/sitefiles/files/MELETH_2016-01-19.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Γιαννακόπουλος, Ν. and Ντεμούσης, Μ. (2015) *Οικονομική της εκπαίδευσης: προπτυχιακό εγχειρίδιο*. Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Available at: <https://doi.org/10.57713/kallipos-655>.

Γουγουλάκης, Π. (2015) 'Κοινωνικές ικανότητες, κοινωνικό κεφάλαιο και εκπαίδευση', *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 29, pp. 37–53. Available at: <https://doi.org/10.12681/sas.864>.

Γούλας, Χ. and Καλογεράκης, Π. (2020) *Voucher εκπαίδευσης: «εργαλείο» διακυβέρνησης, υπευθυνοποίησης και ανισοτήτων*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ. Available at: <https://ineobservatory.gr/wp-content/uploads/2020/05/-----4.pdf> (Accessed: 18 April 2026).

ΕΛΙΑΜΕΠ (2023) 'Η τεχνολογία αυξάνει την ανεργία; Όχι ακριβώς'. Available at: <https://www.eliamep.gr/in-focus-i-technologieia-afxanei-tin-anergia-ochi-akrivws/> (Accessed: 17 April 2026).

ΕΛΣΤΑΤ (2026) *Κίνδυνος φτώχειας: Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών (SILC), έτος 2025*. Πειραιάς: Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Ευστράτογλου, Ά., Μητράκος, Θ., Μουζέλης, Ν., Τσακλόγλου, Π., Φωτόπουλος, Ν., Giasanti, L., Gumbrell-McCormick, R., Hyman, R., Jarvis, P., Mann, M., Mingione, E. and Cavalca, G. (2010) *Φτώχεια, ανισότητες και εκπαίδευση στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ. Available at: <https://www.kanepgsee.gr/sitefiles/files/book-pdf.pdf> (Accessed: 18 April 2026).

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2026) *Εργασία και κοινωνία: εμπειρίες, θεσμοί, μετασχηματισμοί*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Available at: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/ergasia-kekinonia-ebiries-thesmi-metaschimatismi/> (Accessed: 18 April 2026).

ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ (2022) *Εκπαίδευση, απασχόληση και ανισότητες στην Ελλάδα: Policy Paper 2*. Available at: https://www.kanep-gsee.gr/wp-content/uploads/2022/04/Kanep-Gsee_Policy-Paper2.pdf (Accessed: 17 April 2026).

Καραλής, Θ. (2017) 'Συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση και ανισότητες', in *Διά βίου μάθηση, επαγγελματική κατάρτιση, απασχόληση και οικονομία: νέα δεδομένα, προτεραιότητες και προκλήσεις*. Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, pp.

215–230. Available at: https://imegsevee.gr/wp-content/uploads/2018/11/DIABIOU_Book.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Μαστρογεωργίου, Ι. (2024) 'Πρόλογος', in Πετράκης, Π.Ε. *Μακροπρόθεσμη στρατηγική ανάλυση (foresight) για την ελληνική οικονομία και κοινωνία ως το 2035*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. Available at: <https://free.elearningekpa.gr/> (Accessed: 18 April 2026).

Πετράκης, Π.Ε. (2024) *Μακροπρόθεσμη στρατηγική ανάλυση (foresight) για την ελληνική οικονομία και κοινωνία ως το 2035*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. Available at: <https://free.elearningekpa.gr/> (Accessed: 18 April 2026).

Πνευματικός, Τ. (2023) *Μια ολιστική ανάλυση της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. Available at: https://www.inegsee.gr/wpcontent/uploads/2023/06/ebook_Pneumatikos.pdf (Accessed: 18 April 2026).

ΣΕΒ (2019) *Αναντιστοιχία προσόντων στην ελληνική αγορά εργασίας*. Αθήνα: Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών. Available at: https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/51928/SR%20%CE%9C%CE%95%2028%202%202019%20_anantistoixia_prosonton.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2023) 'Τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην εκπαίδευση και «ψηφιακό χάσμα»', *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, pp. 601–605. Available at: <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/5050>.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (n.d.) *Ευρωπαϊκός χώρος εκπαίδευσης*. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/education-area/> (Accessed: 18 April 2026).

Φωτόπουλος, Ν. (2026) 'Από τον «παραδοσιακό καταμερισμό της εργασίας» στη μετα-νεωτερική «κοινωνία των δεξιοτήτων»: διερευνώντας τον ρόλο της εκπαιδευτικής πολιτικής', in *Εργασία και κοινωνία: εμπειρίες, θεσμοί, μετασχηματισμοί*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, pp. 350–363. Available at: <https://www.inegsee.gr/ekdosi/ergasia-ke-kinonia-ebiries-thesmi-metaschimatismi/> (Accessed: 18 April 2026).

Cedefop (2010) *Skill mismatch in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/9023_el.pdf (Accessed: 17 April 2026).

European Commission (2025) *Education and training monitor 2025 – Greece*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://doi.org/10.2766/3549660>.

European Union (2007) *Treaty of Lisbon*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (Accessed: 17 April 2026).

ManpowerGroup (2023) *Έρευνα έλλειψης ταλέντου του ομίλου ManpowerGroup για το 2023*. Available at: <https://blog.manpower.gr/nea/ereyna-elleipsis-talentoy-toyomiloy-manpowergroup-gia-to-2023> (Accessed: 18 April 2026).

Rachiotis, T. and Παυλόπουλος, Α. (2024) 'Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογικών εξελίξεων', *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση*, 1(3). Available at:

109327, University Library of Munich. Available at: <https://mpr.ub.unimuenchen.de/109327/> (Accessed: 19 April 2026).

Bills, D.B., Di Stasio, V. and Gërkhani, K. (2017) 'The demand side of hiring: employers in the labor market', *Annual Review of Sociology*, 43, pp. 291–310. Available at: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081715-074255>.

Blair, P.Q., Debroy, P. and Heck, J. (2021) 'Skills, degrees and labor market inequality', *NBER Working Paper Series*, No. 28991. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Available at: <https://www.nber.org/papers/w28991> (Accessed: 18 April 2026).

Botsari, M. and Zografakis, S. (2017) 'Labor market trends in Greece over the crisis period, 2009–2014', *Social Cohesion and Development*, 11(2), pp. 97–122. Available at: <https://doi.org/10.12681/scad.14130>.

Breza, E. and Kaur, S. (2025) 'Labor markets in developing countries', *Annual Review of Economics*, 17, pp. 747–776. Available at: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-091124-051650>.

Budría, S. and Pereira, P.T. (2005) 'Educational qualifications and wage inequality: evidence for Europe', *IZA Discussion Paper*, No. 1763. Available at: <https://docs.iza.org/dp1763.pdf> (Accessed: 17 April 2026).

Burgess, S. (2016) 'Human capital and education: the state of the art in the economics of education', *IZA Discussion Paper*, No. 9885. Bonn: IZA. Available at: <https://docs.iza.org/dp9885.pdf> (Accessed: 17 April 2026).

Cedefop (2014) *Terminology of European education and training policy: a selection of 130 key terms. Second edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/4117_en.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Cedefop (2018) *Skills forecast: trends and challenges to 2030*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/9130_en.pdf (Accessed: 17 April 2026).

Cedefop (2024) *European Skills Index – Greece country profile*. Thessaloniki: European Centre for the Development of Vocational Training. Available at: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index/country/greece> (Accessed : 17 April 2026).

Cedefop (2025) *Greece: 2025 skills forecast*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://www.cedefop.europa.eu/el/countryreports/greece-2025-skills-forecast> (Accessed: 18 April 2026).

Cedefop and UNESCO-UNEVOC (2025) *Meeting skill needs for the green transition: skills anticipation and VET for a greener future: Cedefop practical guide 4*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://doi.org/10.2801/6833866>.

Chletsos, M. and Roupakias, S. (2018) 'Education and wage inequality before and during the fiscal crisis', *MPRA Paper*, No. 88476. Munich: University Library of Munich. Available at: https://mpr.ub.unimuenchen.de/87633/1/MPRA_paper_87633.pdf (Accessed: 17 April 2026).

Eurofound (2017) *In-work poverty in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/work-poverty-eu> (Accessed: 18 April 2026).

European Commission (2017) *European Pillar of Social Rights*. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1226&langId=en> (Accessed: 18 April 2026).

European Commission (2020) *European skills agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience*. Brussels: European Commission. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0274> (Accessed: 18 April 2026).

European Commission (2021) *2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade*. Brussels: European Commission. Available at: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A118%3AFIN> (Accessed: 17 April 2026).

European Parliament (2025) *Report on the Gender Equality Strategy 2025*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0210_EN.pdf (Accessed: 17 April 2026).

European Union (1992) *Treaty on European Union (Maastricht Treaty)*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT> (Accessed: 17 April 2026).

European Union (2020) *Globalisation*. Available at: <https://eurlex.europa.eu/summary/glossary/globalisation.html> (Accessed: 18 April 2026).

Galata, P.V. and Chrysakis, M. (2017) 'Active labour market policies in Greece: challenges and responses during the economic crisis', *Κοινωνική Πολιτική*, 6, pp. 45–66. Available at: <https://doi.org/10.12681/sp.10880>.

Georgopoulou, P. (2011) 'The digital divide profile of Greece', *The Greek Review of Social Research*, 136, pp. 97–110. Available at: <https://doi.org/10.12681/grsr.45>.

Giddens, A. (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.

Goos, M., Manning, A. and Salomons, A. (2009) 'Job polarization in Europe', *American Economic Review*, 99(2), pp. 58–63. Available at: <https://doi.org/10.1257/aer.99.2.58>.

Goos, M., Manning, A. and Salomons, A. (2009) *Job polarisation in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/4217-att1-1-12.Job_polarisation_in_Europe_Maarten_Goos.pdf (Accessed: 17 April 2026).

Gouvias, D. (1998) 'Comparative issues of selection in Europe: the case of Greece'. Available at: https://www.researchgate.net/publication/290516017_Comparative_issues_of_selection_in_Europe_The_case_of_Greece (Accessed: 17 April 2026).

International Labour Organization (2016) *Global wage report 2016/17*. Geneva: ILO. Available at:

https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_537846.pdf (Accessed: 17 April 2026).

Jimoyiannis, A. (2015) 'Digital literacy and adult learners', in Spector, M.J. (ed.) *The SAGE encyclopedia of educational technology*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, pp. 213–216. Available at: https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/digital_literacy_and_adult_learners.pdf (Accessed: 18 April 2026).

Kantzara, V. (2016) 'Education in conditions of crisis in Greece', *Social Cohesion and Development*, 11(1), pp. 45–66. Available at: <https://doi.org/10.12681/scad.10854>.

Karachalios, G. and Kotsios, V. (2023) 'Green skills in the European labour markets', *HAPSc Policy Briefs Series*, 4(1), pp. 111–126. Available at: <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.35190>.

Kuznets, S. (1955) 'Economic growth and income inequality', *American Economic Review*, 45(1), pp. 1–28. Available at: <http://piketty.pse.ens.fr/files/Kuznets1955.pdf> (Accessed: 17 April 2026).

Lintzeris, P. and Valassi, D. (2025) 'The EU Communication "Union of Skills"', *Adult Education Critical Issues*, 5(1), pp. 7–22. Available at: <https://doi.org/10.12681/haea.41618>.

McKinsey Global Institute (2017) *A future that works*. Available at: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/digital%20disruption/harnessing%20automation%20for%20a%20future%20that%20works/mgi-afuture-that-works-full-report-updated.pdf> (Accessed: 17 April 2026).

McLaren, J. (2017) 'Globalization and labor market dynamics', *Annual Review of Economics*, 9, pp. 177–200. Available at: <https://doi.org/10.1146/annureveconomics-063016-103720>.

Meschi, E. and Vivarelli, M. (2007) 'Globalization and income inequality', *IZA Discussion Paper*, No. 2958. Bonn: IZA. Available at: <https://docs.iza.org/dp2958.pdf> (Accessed : 17 April 2026).

Metaxoudis, E. (2026) 'Educational inequalities in insular Greece: ethnicity, class, gender, and policy responses in a Mediterranean context', *Κείμενα Παιδείας*, 11, pp. 159–174. Available at: <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.42663>.

Milanovic, B. (2012) 'Global income inequality by the numbers: in history and now — an overview', *Policy Research Working Paper Series*, No. 6259. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/959251468176687085/pdf/wps6259.pdf> (Accessed: 18 April 2026).

Mincer, J. (1991) 'Education and unemployment', *NBER Working Paper*, No. 3838. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Available at: <https://scispace.com/pdf/education-and-unemployment-4sc990kbol.pdf> (Accessed: 18 April 2026).

Mincer, J.A. (1974) *Schooling, experience, and earnings*. New York: National Bureau of Economic Research. Available at: <https://www.nber.org/chapters/c1765> (Accessed: 17 April 2026).

OECD (2015a) *In it together: why less inequality benefits all*. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264235120-en>.

OECD (2015b) *OECD Skills Outlook 2015: Youth, skills and employability*. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264234178-en>.

OECD (2026) *Unemployment rate*. Available at: <https://www.oecd.org/en/data/indicators/unemployment-rate.html> (Accessed: 17 April 2026).

Oreopoulos, P. and Salvanes, K.G. (2009) 'How large are returns to schooling? Hint: money isn't everything', *NBER Working Paper Series*, No. 15339. Cambridge, MA:

National Bureau of Economic Research. Available at: <https://doi.org/10.3386/w15339>.

Papanastasiou, S. (2018) 'The education effect on income across two generations', *Social Cohesion and Development*, 12(2), pp. 101–113. Available at: <https://doi.org/10.12681/scad.18957>.

Quintini, G. (2011) 'Right for the job: over-qualified or under-skilled?', *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 120. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://doi.org/10.1787/5kg59fcz3tkd-en>.

Rodrik, D. (2021) 'Why does globalization fuel populism?', *Annual Review of Economics*, 13, pp. 133–170. Available at: <https://doi.org/10.1146/annureveconomics-070220-032416>.

Roemer, J.E. and Trannoy, A. (2013) 'Equality of opportunity', *Cowles Foundation Discussion Paper*, No. 1921. New Haven, CT: Yale University. Available at: <https://cowles.yale.edu/sites/default/files/2022-08/d1921.pdf> (Accessed: 17 April 2026).

Roupakias, S. (2023) 'Employment polarization: evidence from regions in Greece', *MPRA Paper*, No. 118696. Munich: University Library of Munich. Available at: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/118696/> (Accessed: 17 April 2026).

Schultz, T.W. (1961) 'Investment in human capital', *The American Economic Review*, 51(1), pp. 1–17. Available at: <http://www.jstor.org/stable/1818907> (Accessed: 18 April 2026).

Sen, A. (1981) *Poverty and famines: an essay on entitlement and deprivation*. Oxford: Clarendon Press.

Sen, A. (1999) *Development as freedom*. New York: Alfred A. Knopf.

Sintos, A., Chletsos, M. and Kontos, K. (2024) 'The political process in nations: civil society participation and income inequality', *Kyklos*, 77(3), pp. 471–495. Available at: <https://doi.org/10.1111/kykl.12375>.

Smith, A. (1776) *The wealth of nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.

Snieska, V., Valodkiene, G., Daunoriene, A. and Draksaite, A. (2015) 'Education and unemployment in European Union economic cycles', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 213, pp. 211–216. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.428>.

- Spring, J. (2008) 'Research on globalization and education', *Review of Educational Research*, 78(2), pp. 330–363. Available at: <http://www.jstor.org/stable/40071130> (Accessed: 18 April 2026).
- Standing, G. (1983) 'The notion of structural unemployment', *International Labour Review*, 122(2), pp. 137–153.
- Stiglitz, J.E. (2006) *Making globalization work*. New York: W. W. Norton & Company.
- Thomas, V., Wang, Y. and Fan, X. (2001) 'Measuring education inequality', *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2525. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2525>.
- Thorbecke, E. and Charumilind, C. (2002) 'Economic inequality and its socioeconomic impact', *World Development*, 30(9), pp. 1477–1495. Available at: [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(02\)00052-9](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(02)00052-9).
- Tsiboukli, A. and Efstratoglou, A. (2022) 'Active labor market policies and lifelong learning in Greece', *Adult Education Critical Issues*, 2(1), pp. 33–44. Available at: <https://doi.org/10.12681/aeci.30603>.
- UNESCO (2023) *Global education monitoring report 2023: technology in education – a tool on whose terms?* Paris: UNESCO. Available at: <https://www.unesco.org/gemreport/en/publication/technology> (Accessed: 18 April 2026).
- United Nations (2015) *Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development*. New York: United Nations. Available at: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
- World Bank (2026) *Gini index – Greece*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=GR> (Accessed: 17 April 2026).
- World Economic Forum (2014) *Jobs and skills: tackling the global unemployment crisis*. Geneva: World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_Employment_TacklingUnemploymentCrisis_Report_2014.pdf (Accessed: 17 April 2026).
- World Economic Forum (2014) *Matching skills and labour market needs: building social partnerships for better skills and better jobs*. Geneva: World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_Employment_MatchingSkillsLabourMarket_Report_2014.pdf (Accessed: 17 April 2026).
- Zartaloudis, S. (2016) 'Income inequality in Europe and the US: a partisan issue?', *Social Cohesion and Development*, 6(1), pp. 5–25. Available at: <https://doi.org/10.12681/scad.8971>.
- Zucman, G. (2019) 'Global wealth inequality', *Annual Review of Economics*, 11, pp. 109–138. Available at: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080218-025852>.

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγός ημιδομημένης συνέντευξης

Γενικές Ερωτήσεις

1. Πώς πιστεύετε ότι η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει την ανάγκη για απόκτηση νέων προσόντων και δεξιοτήτων;
2. Ποια προσόντα θεωρείτε πιο σημαντικά για να παραμείνει κάποιος ανταγωνιστικός στην παγκοσμιοποιημένη αγορά εργασίας;
3. Πιστεύετε ότι η παγκοσμιοποίηση έχει συμβάλει στην αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων; Αν ναι, με ποιον τρόπο;
4. Πώς αντιμετωπίζουν οι εργοδότες την αυξανόμενη ζήτηση για εξειδικευμένες δεξιότητες; Πιστεύετε ότι παρέχουν αρκετές ευκαιρίες για επαγγελματική ανάπτυξη;
5. Τι ρόλο παίζουν τα εκπαιδευτικά συστήματα στην προετοιμασία των ατόμων για τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης;
6. Πιστεύετε ότι οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν ενισχύσει την ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση και απόκτηση νέων δεξιοτήτων;
7. Πώς μπορούν οι κυβερνήσεις να μειώσουν τις οικονομικές ανισότητες που προκαλούνται από την παγκοσμιοποίηση και την τεχνολογική πρόοδο;
8. Ποιες πολιτικές θεωρείτε πιο αποτελεσματικές για τη στήριξη των ατόμων που μένουν πίσω λόγω των αλλαγών στην αγορά εργασίας;
9. Πώς επηρεάζονται οι χαμηλόμισθοι εργαζόμενοι από την παγκοσμιοποίηση και την ανάγκη για διαρκή ανάπτυξη δεξιοτήτων;
10. Πιστεύετε ότι η απόκτηση περισσότερων προσόντων μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των οικονομικών ανισοτήτων, ή υπάρχουν άλλοι παράγοντες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη;
11. Τι ρόλο πιστεύετε ότι παίζει η κοινωνική κινητικότητα στην καταπολέμηση των οικονομικών ανισοτήτων που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση;
12. Πώς επηρεάζει η παγκοσμιοποίηση τις ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση για διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες;
13. Πώς βλέπετε την ισορροπία ανάμεσα στην τεχνολογική πρόοδο και τη διατήρηση της κοινωνικής δικαιοσύνης στις σύγχρονες κοινωνίες;
14. Πιστεύετε ότι οι οικονομικές ανισότητες θα συνεχίσουν να αυξάνονται αν δεν γίνουν ουσιαστικές αλλαγές στις πολιτικές απασχόλησης και εκπαίδευσης;

15. Τι είδους δεξιότητες και προσόντα θεωρείτε απαραίτητα για την ενίσχυση της οικονομικής βιωσιμότητας σε παγκόσμιο επίπεδο;

Δημογραφικές Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ηλικία σας;
2. Ποιο είναι το φύλο σας;
3. Ποιο είναι το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχετε ολοκληρώσει;
4. Ποια είναι η τρέχουσα επαγγελματική σας κατάσταση; (π.χ., εργαζόμενος, άνεργος, φοιτητής, συνταξιούχος)
5. Σε ποιον τομέα εργάζεστε αυτήν τη στιγμή ή σε ποιον τομέα εργαστήκατε πιο πρόσφατα;
6. Σε ποια γεωγραφική περιοχή κατοικείτε; (π.χ., αστική, αγροτική, προάστια)
7. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση; (π.χ., άγαμος, έγγαμος, διαζευγμένος, σε σύμφωνο συμβίωσης)